

ISSN 1811-0770

E-ISSN 2587-411X

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 2 (254), anul 26 (2025)

DOMENII DE CERCETARE:

♦ *Științe juridice*

CHIȘINĂU - 2025

**Agencia Națională de Asigurare
a Calității în Educație și Cercetare**

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 070

Revista Națională de Drept

ISSN 1811-0770

E-ISSN 2587-411X

Fondator: Universitatea de Studii Politice și Economice
Europene „Constantin Stere”

Tipul B

Profil: Științe juridice

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității
în Educație și Cercetare nr. 12 din 23 februarie 2024, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte

Andrei CHICIUC

Eliberat la 12 aprilie 2024

Chișinău

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 2 (254), anul 26 (2025)

Certificatul de înregistrare: nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000

Accreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 12 din 23.02.2024

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ Uniunea Juriștilor din Moldova
- ✓ Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
- ✓ Universitatea de Stat din Moldova
- ✓ Universitatea Americană din Moldova

REDACTOR-ȘEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română și rusă: *Tudor SOROCEANU*; Redactare în engleză: *Lorina AVORNIC*; Redactare în franceză: *Anișoara DUBCOVEȚCHI*;
Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, Universitatea de Stat din Moldova

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, președinte, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, director, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Andrei TREBKOV, doctor în drept, Uniunea Internațională a Juriștilor, Rusia

COLEGIUL DE REDACȚIE

Albert ANTOCI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Elena ARAMA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Grigore ARDELEAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne, Republica Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Flavius-Antoniu BAIAS, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea din București, România

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Republica Moldova

Cătălin BORDEIANU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Valeriu BUJOR, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Valentina COPTILEȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion CRAIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România

Andrian CREȚU, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Bogdan CUZA, doctor în economie, doctorand în drept, Germania

Ion DEACONESCU, doctor, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferențiar universitar, România

Marin DOMENTE, doctor în drept, Universitatea Americană din Moldova

Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române

Spyridon FLOGAITIS, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România

José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania

Alexandru MARIȚ, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Victor MORĂRU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Alexandru ROȘCA, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Nicolae SADOVEI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Diana SCOBIALĂ (ȘÎRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Național al Justiției, Republica Moldova

Tzvetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Boris SOSNA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

Victor SPINEI, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română

Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Olga TĂȚAR, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

Alexandru TICLEA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Ecologică din București, România

Alexandru VOICU, doctor în drept, profesor universitar, România

Iurii VOLOŠIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Națională de Aviație, Kiev, Ucraina

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Indexul PM 31536

Versiunea electronică: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Pagina web: www.rnd.revistestiintifice.md

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

NATIONAL LAW JOURNAL
Periodical scientific-practical publication

No. 2 (254), year 26 (2025)

Registration certificate: No. 1003600061124 of 27 September 2000

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 12 of 23.02.2024

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *Union of Lawyers of the Republic of Moldova*
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Romanian and Russian editing: *Tudor SOROCEANU*; English editing: *Lorina AVORNIC*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitatus in law, university professor, Vice-rector, State University of Moldova

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Director, Romanian Academic Research Institute

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, Director, European Public Law Organization, Greece

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD. Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Andrei TREBKOV, PhD in law, International Union of Jurists, Russia

EDITORIAL BOARD

Albert ANTOCI, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Elena ARAMA, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Grigore ARDELEAN, PhD in law, associate professor, Academy „Ștefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs, Republic of Moldova

Victoria ARHILIUC, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, university professor, Rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Flavius-Antoni BAIAS, PhD in law, associate professor, University of Bucharest, Romania

Oleg BALAN, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova, Republic of Moldova

Catalin BORDEIANU, PhD in law, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Valeriu BŪJOR, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Valentina COPTILET, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion CRAIOVAN, PhD in law, university professor, Romania

Andrian CREȚU, Doctor of Law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Bogdan CUZA, PhD in economics, PhD candidate in law, Germany

Ion DEACONESCU, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Lucian DINDIRICA, PhD in history, associate professor, Romania

Marin DOMENTE, PhD in law, American University of Moldova

Mircea DUTU, PhD in law, university professor, Legal Research Institute, Romania Academy

Spyridon FLOGAITIS, PhD in history and law, university professor, academician, European Public Law Organization, Greece

Raisa GRECU, doctor habilitatus in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion GUCEAC, doctor habilitatus in law, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Ioan HUMA, PhD in law, university professor, Romania

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain

Alexandru MARIT, PhD in law, university professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Iurie MIHALACHE, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, university professor, correspondent member, Academy of Sciences of Moldova

Vytautas NEKROSIUS, doctor habilitatus in law, university professor, Lithuania

Mihai POALELUNGI, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova

Elena RĂILEAN, PhD in pedagogy, associate professor, American University of Moldova

Alexandru ROSCA, doctor habilitatus, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus in political science, university professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Nicolae SADOVEI, PhD in law, associate professor, State University of Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), doctor habilitatus in law, university professor, National Institute of Justice, Republic of Moldova

Tzvetan SIVKOV, PhD in law, university professor, Bulgaria

Andrei SMOCHINA, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova

Boris SOSNA, PhD in law, university professor, State University of Comrat, Republic of Moldova

Victor SPINEI, PhD, university professor, academician, Romanian Academy

Florin STREȚEANU, PhD in law, university professor, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania

Tudorel TOADER, PhD in law, university professor, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

Olga TATAR, PhD in law, associate professor, State University of Comrat, Republic of Moldova

Alexandru TICLEA, PhD in law, university professor, Ecological University of Bucharest, Romania

Alexandru VOICU, PhD in law, university professor, Romania

Yuri VOLOSHIN, doctor habilitatus in law, university professor, National Aviation University, Kiev, Ukraine

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536

Electronic version: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2025

REVUE NATIONAL DE DROIT

Publication périodique scientifique et pratique

N° 2 (254), année 26 (2025)

Certificat d'inscription: N° 1003600061124 du 27 Septembre 2000

Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la décision N° 12 du 23.02.2024

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Union des Juristes de la République de Moldova*
- ✓ *Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova*
- ✓ *Université d'Etat de Moldova*
- ✓ *Université Américaine de Moldova*

RÉDACTEUR EN CHEF: *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'Etat de Moldova

Rédaction en roumaine et russe: *Tudor SOROCEANU*; Rédaction en anglais: *Lorina AVORNIC*; Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVETCHI*;
Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, vice-recteur, Université d'Etat de Moldova

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, directeur, Institut de Recherche Universitaire, Roumanie

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie

Andrei TREBKOV, docteur en droit, professeur, Union Internationale des Juristes, Russie

COMITE DE REDACTION

Albert ANTOCI, docteur en droit, professeur agrégée, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Elena ARAMA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Etat de Moldova

Grigore ARDELEAN, docteur en droit, professeur agrégée, Académie „Stefan cel Mare” du Ministère des affaires internes, République de Moldova

Victoria ARHILIUC, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Etat de Moldova

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Flavius-Antoni BAIAS, docteur, professeur agrégée, Université de Bucarest, Roumanie

Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Etat de Moldova, République de Moldova

Catalin BORDEIANU, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Valeriu BUJOR, docteur en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Valentina COPTILET, docteur en droit, professeur agrégée, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie

Andrian CRETU, docteur en droit, professeur agrégée, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Bogdan CUZA, docteur en droit, doctorat en économie, Allemagne

Ion DEACONESCU, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Lucian DINDIRICA, docteur, professeur agrégé, Roumanie

Marin DOMENTE, docteur en droit, Université Américaine de Moldova

Mircea DUTU, docteur en droit, professeur, Institut de Recherche Juridique de l'Académie Roumaine

Spyridon FLOGAITIS, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

Raisa GRECU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie

José Luis IRIARTE ÁNGEL, PhD, professeur de droit international privé, Université Publique de Navarre, Espagne

Alexandru MARIT, docteur en droit, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Iurie MIHALACHE, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Victor MORARU, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova

Vytautas NEKROSLIUS, docteur habilité en droit, professeur, Lituanie

Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova

Elena RAILEAN, docteur en pédagogie, professeur agrégé, Université Américaine de Moldova

Alexandru ROSCA, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Nicolae SADOVEI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Etat de Moldova

Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, Institut National pour la Justice, République de Moldova

Tsvetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie

Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur, Université Internationale Libre de Moldova

Boris SOSNA, docteur en droit, professeur, Université d'Etat de Comrat, République de Moldova

Victor SPINEL, docteur, professeur, académicien, Académie Roumaine

Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca, Roumanie

Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie

Olga TATAR, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Etat de Comrat, République de Moldova

Alexandru TICLEA, docteur en droit, Université Ecologique de Bucarest, Roumanie

Alexandru VOICU, docteur en droit, professeur, Roumanie

Yuri VOLOSHIN, docteur habilité, professeur, Université Nationale de l'Aviation, Kiev, Ukraine

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chisinau, blvd. Stefan cel Mare si Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207. Index PM 31536.

Version électronique: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.revistestiintifice.md

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

© UJM, USPEE, USM, UAM, 2025

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ЖУРНАЛ ПРАВА
Научно-практическое периодическое издание

№ 2 (254), год 26 (2025)

Регистрационное свидетельство: № 1003600061124 от 27 сентября 2000 г.

Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях
по решению № 12 от 23.02.2024

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Союз юристов Молдовы*
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет Молдовы*

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: *Георге АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском языках: *Тудор СОРОЧАНУ*; Редактирование на английском языке: *Лорина АВОРНИК*; Редактирование на французском языке: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*; Компьютерная техподдержка: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виолета КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор, Молдавский Государственный Университет

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, президент, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, директор, Институт правовых исследований, Румынская академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Хосе Луис ИРРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Андрей ТРЕБКОВ, доктор юридических наук, Международный Союз Юристов, Россия

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Алберт АНТОЧ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Елена АРАМЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Григоре АРДЕЛЯН, доктор юридических наук, доцент, Академия «Штефан чел Маре» Министерства внутренних дел, Республика Молдова

Викториа АРХИЛЮК, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет

Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Флавиус-Антониу БАНАС, доктор юридических наук, доцент, Бухарестский Университет, Румыния

Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет, Республика Молдова

Кэтэлин БОРДЕЯНУ, доктор юридических наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния

Валериу БУЖОР, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Валентина КОПТИЛЕЦ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Ион КРАЙОВАН, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Андреан КРЕЦУ, доктор права, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Бодан КУЗА, доктор экономических наук, аспирант юридических наук, Германия

Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, Международная академия «Михай Еминеску», Румыния

Луциан ДИНДИРИКА, доктор исторических наук, доцент, Румыния

Марин ДОМЕНТЕ, доктор юридических наук, Американский Университет Молдовы

Мирча ДУЦУ, доктор юридических наук, профессор, Институт правовых исследований, Румынская академия

Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, Европейская Организация Публичного Права, Греция

Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Ион ГУЧАК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Иоан ХУМЭ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Хосе Луис ИРРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания

Александру МАРИЦ, доктор юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Юрие МИХАЛАКЕ, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы

Витаутас НЕКРОСИУС, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Литва

Михай ПОАЛЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы

Елена РАИЛЯН, доктор педагогических наук, доцент, Американский Университет Молдовы

Александру РОШКА, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Георге РУСНАК, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Николае САДОВЕЙ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Молдавский Государственный Университет

Диана СКОБНОАЛЭ (СЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, Национальный институт юстиции, Республика Молдова

Цветан СИВКОВ, доктор юридических наук, профессор, Болгария

Андрей СМОКИНЭ, доктор юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы

Борис СОСНА, доктор юридических наук, профессор, Комратский Государственный Университет, Республика Молдова

Виктор СПИНЕЙ, доктор исторических наук, профессор, академик, Румынская академия

Флорин СТРЕТЯНУ, доктор юридических наук, профессор, Университет Бабеш-Болай, Клуж-Напока, Румыния

Тудорел ТОАДЕР, доктор юридических наук, профессор, Университет «Александру Иоан Куза», Яссы, Румыния

Ольга ТАТАР, доктор юридических наук, доцент, Комратский Государственный Университет, Республика Молдова

Александру ЦИКЛЕА, доктор юридических наук, профессор, Бухарестский экологический университет, Румыния

Александру ВОЙКУ, доктор юридических наук, профессор, Румыния

Юрий ВОЛОШИН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Национальный авиационный университет, Киев, Украина

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел./факс. (022) 241207. Индекс РМ 31536.

Электронная версия: <http://uspee.md/rnd/>; <http://americanuniversity.md/rnd/>; revistadreprt@yahoo.com. Сайт: www.rnd.revistestiintifice.md

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

Marieta SAFTA, Veaceslav ZAPOROJAN
Protecția drepturilor economice
în jurisprudența constituțională a României și a
Republicii Moldova

Elena PÎRĂU
Răspunderea penală personală în dreptul penal
comparat și jurisprudența Curții Europene a
Drepturilor Omului

Irina TATARU, Ion VANGHELI, Parascovia BOȚAN
Natura juridică și valențele răspunderii
funcționarilor publici în dreptul administrativ
contemporan

Albert ANTOCI, Tudor-Mihai COZMA
Autenticitatea și integritatea probelor
electronice în procesul penal: provocări
teoretico-practice

Artur AIRAPETEAN, Adrian TABÎRȚA
Acțiuni premergătoare prezentării spre
recunoaștere

Marcel BOȘCANEANU
Tendințele dezvoltării managementului fiscal în
contextul relațiilor financiar-fiscale actuale

Iulian RUSANOVSKI
Restituirea cheltuielilor pentru instruire și studii
bugetare în Republica Moldova: reglementări
legale, practică judiciară și contencios
constituțional

Mihai Bogdan CRĂCIUNAS
Reglementarea juridică a construcțiilor în România
în context comparativ european

Bianca-Patricia MUREȘAN
Aspecte definitorii privind repararea daunelor
cauzate regnului animal și protecția acestuia

SUMMARY

Marieta SAFTA, Veaceslav ZAPOROJAN
Protection of economic rights in the constitutional
jurisprudence of Romania and the Republic of
10 Moldova

Elena PIRAU
Personal criminal liability in comparative criminal
law and the Case-Law of the European Court of
20 Human Rights

Irina TATARU, Ion VANGHELI, Parascovia BOTAN
The legal nature and valences of civil
servant liability in contemporary administrative
29 law

Albert ANTOCI, Tudor-Mihai COZMA
Authenticity and integrity of electronic evidence
in criminal proceedings: theoretical and practical
38 challenges

Artur AIRAPETEAN, Adrian TABIRTA
Actions preceding identification
47 parade

Marcel BOSCANEANU
Trends in the development of fiscal management in
59 the context of current financial-fiscal relations

Iulian RUSANOVSKI
Reimbursement of training and state-funded
education expenses in the Republic of Moldova:
legal regulations, judicial practice, and constitutional
68 litigation

Mihai Bogdan CRACIUNAS
Legal regulation of construction in Romania in a
75 European comparative context

Bianca-Patricia MURESAN
Defining aspects regarding the repair of damages
89 caused to the animal kingdom and its protection

TABLE DES MATIÈRES

Marieta SAFTA, Veaceslav ZAPOROJAN
Protection des droits économiques dans la
jurisprudence constitutionnelle de la Roumanie et
de la République de Moldova

10

Elena PIRAU
La responsabilité pénale personnelle en droit pénal
comparé et la jurisprudence de la Cour européenne
des droits de l'homme

20

*Irina TATARU, Ion VANGHELLI,
Parascovia BOTAN*
Nature juridique et valeurs de la responsabilité
des agents publics en droit administratif
contemporain

29

Albert ANTOCI, Tudor-Mihai COZMA
Authenticité et intégrité des preuves électroniques
dans les procédures pénales: défis théoriques et
pratiques

38

Artur AIRAPETEAN, Adrian TABIRTA
Actions préalables à la présentation pour
reconnaissance

47

Marcel BOSCANEANU
Évolution de la gestion budgétaire dans
le contexte des relations financières et budgétaires
actuelles

59

Iulian RUSANOVSCHI
Remboursement des dépenses de formation
et des études financées par le budget de l'état
en République de Moldova: réglementations
juridiques, pratique judiciaire et contentieux
constitutionnel

68

Mihai Bogdan CRACIUNAS
La réglementation juridique des constructions
en Roumanie dans un contexte comparatif
européen

75

Bianca-Patricia MURESAN
Définition des aspects relatifs à la réparation
des dommages causés au règne animal et à sa
protection

89

nr. 2 (254), 2025

ОГЛАВЛЕНИЕ

Мариета САФТА, Вячеслав ЗАПОРОЖАН
Защита экономических прав в конституционной
юриспруденции Румынии и Республики
Молдова

10

Елена ПЫРЭУ
Персональная уголовная ответственность в
сравнительном уголовном праве и практике
Европейского суда по правам человека

20

*Ирина ТАТАРУ, Ион ВАНГЕЛИИ,
Парасковья БОЦАН*
Правовая природа и значение ответственности
государственных служащих в современном
административном праве

29

Алберт АНТОЧ, Тудор-Михай КОЗМА
Подлинность и целостность электронных
доказательств в уголовном судопроизводстве:
теоретические и практические вызовы

38

Артур АЙРАПЕТЯН, Адриан ТАБЫРЦА
Действия, предшествующие предъявлению к
опознанию

47

Марчел БОШКАНЯНУ
Тенденции в развитии фискального
менеджмента в контексте современных
финансово-фискальных отношений

59

Юлиан РУСАНОВСКИИ
Возмещение расходов на обучение и бюджетное
образование в Республике
Молдова: правовое регулирование,
судебная практика и конституционное
судопроизводство

68

Михай Богдан КРЭЧУНАШ
Правовое регулирование строительства в
Румынии в сравнительном Европейском
контексте

75

Бианка-Патриция МУРЕШАН
Определение аспектов, касающихся возмещения
ущерба, причиненного животному миру и его
защиты

89

9

PROTECȚIA DREPTURILOR ECONOMICE ÎN JURISPRUDENȚA CONSTITUȚIONALĂ A ROMÂNIEI ȘI A REPUBLICII MOLDOVA

Marieta SAFTA

Doctor în drept, profesor, Universitatea Titu Maiorescu,

București, România

e-mail: marieta.safta@prof.utm.ro

<https://orcid.org/0000-0001-5638-7708>

Veaceslav ZAPOROJAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: zaporojan.veaceslav@ase.md

<https://orcid.org/0000-0002-8906-9789>

Prezentul studiu examinează protecția drepturilor social-economice, garantate de constituție, precum și unele repere ale procesului de control constituțional al normelor stabilite de jurisprudența constituțională a curților constituționale din România și Republica Moldova, respectiv coordonatele jurisprudenței constituționale, cu referire la unele dintre principiile constituționale la care s-a raportat cel mai frecvent analiza constituționalității în domeniul economic. Studiul a analizat în principal acea latură a procesului de constituționalizare a dreptului economic în ambele state, constând în înlăturarea interpretării actelor normative contrare prevederilor constituționale. Concluziile la care s-a ajuns în procesul de studiu se bazează pe o selecție de jurisprudență considerată relevantă, privind libertatea economică ca un corolar al dreptului la proprietate privată, iar prin controlul constituționalității nu numai că sunt excluse normele neconstituționale din legislație, dar se instaurează și procesul de constituționalizare, care trebuie respectat în cadrul procesului legislativ al parlamentelor în domeniul drepturilor social-economice.

În jurisdicțiile constituționale ale ambelor state, nu numai că pot fi sancționate normele legislative ca neconstituționale, dar pot fi eliminate și interpretările prevederilor legale contrare normelor constituționale care, garantează drepturile social-economice. Progresul procesului de control al constituționalității în ceea ce privește garanțiile constituționale ale drepturilor social-economice corespunde tendințelor de creștere a rolului instanțelor constituționale în sistemele de drept ale ambelor state.

Cuvinte-cheie: constituționalitatea dreptului economic, controlul constituționalității, decizii de admitere, decizii și hotărâri interpretative, accesibilitatea și previzibilitatea legii, drept economic.

PROTECTION OF ECONOMIC RIGHTS IN THE CONSTITUTIONAL JURISPRUDENCE OF ROMANIA AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA [14]

This study examines the protection of human economic rights, guaranteed by the constitution, as well as some landmarks of the process of constitutional control of the norms established by the constitutional jurisprudence of the constitutional courts of Romania and the Republic of Moldova, respectively the coordinates of constitutional

jurisprudence, with reference to some of the constitutional principles to which the constitutionality analysis in the economic field was most frequently reported. The research mainly analyzed that side of the process of constitutionalization of economic law in both states, consisting in the removal of the interpretation of normative acts contrary to constitutional provisions. The conclusions reached in the study process are based on a selection of jurisprudence considered relevant, regarding economic freedom as a corollary of the right to private property, and through the control of constitutionality, not only are unconstitutional norms excluded from legislation, but the constitutionalization process is also established, which must be respected within the legislative process of parliaments in the field of economic rights.

In the constitutional jurisdictions of both states, not only are legislative norms sanctioned as unconstitutional, but also interpretations of legal provisions contrary to constitutional norms that guarantee economic rights are eliminated. The progress of the process of control of constitutionality in terms of constitutional guarantees of economic rights corresponds to the trends of increasing the role of constitutional courts in the legal systems of both states.

Keywords: *constitutionalization of economic law, constitutionality control, admission decisions, interpretative decisions and rulings, accessibility and predictability of the law, economic law.*

PROTECTION DES DROITS ÉCONOMIQUES DANS LA JURISPRUDENCE CONSTITUTIONNELLE DE LA ROUMANIE ET DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

La présente étude examine la protection des droits socio-économiques garantis par la Constitution, ainsi que certains repères du processus de contrôle de constitutionnalité des normes, tels qu'établis par la jurisprudence constitutionnelle des Cours constitutionnelles de Roumanie et de la République de Moldova. Elle analyse également les coordonnées de cette jurisprudence, en se référant à certains des principes constitutionnels les plus fréquemment invoqués dans l'examen de la constitutionnalité en matière économique. La recherche a principalement porté sur l'un des aspects du processus de constitutionnalisation du droit économique dans les deux États, consistant en l'écartement des interprétations des actes normatifs contraires aux dispositions constitutionnelles. Les conclusions dégagées à l'issue de l'étude reposent sur une sélection de jurisprudence jugée pertinente, relative à la liberté économique en tant que corollaire du droit de propriété privée. Ainsi, par le contrôle de constitutionnalité, non seulement les normes inconstitutionnelles sont exclues de la législation, mais il s'instaure également un processus de constitutionnalisation qui doit être respecté dans le cadre du processus législatif des parlements en matière de droits socio-économiques.

Dans les juridictions constitutionnelles des deux États, non seulement les normes législatives peuvent être sanctionnées comme inconstitutionnelles, mais peuvent également être écartées les interprétations des dispositions légales contraires aux normes constitutionnelles garantissant les droits socio-économiques. L'évolution du contrôle de constitutionnalité en ce qui concerne les garanties constitutionnelles des droits socio-économiques correspond aux tendances visant à renforcer le rôle des juridictions constitutionnelles au sein des systèmes juridiques des deux États.

Mots-clés: *constitutionnalisation du droit économique, contrôle de constitutionnalité, décisions d'admission, décisions et arrêts interprétatifs, accessibilité et prévisibilité de la loi, droit économique.*

ЗАЩИТА ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРАВ В КОНСТИТУЦИОННОЙ ЮРИСПРУДЕНЦИИ РУМЫНИИ И РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

В данном исследовании рассматриваются вопросы защиты экономических прав человека, гарантированных Конституцией, а также некоторые ориентиры процесса конституционного контроля за соблюдением норм, установленных конституционной юриспруденцией конституционных судов Румынии и Республики Молдова, соответственно координат конституционной юриспруденции, с отсылкой к некоторым конституционным

принципам, к которым был приведен анализ конституционности в экономической сфере. В основном в исследовании проанализирована та сторона процесса конституционализации экономического права в обоих государствах, заключающаяся в устранении толкования нормативных актов, противоречащих конституционным положениям. Выводы, сделанные в процессе исследования, основаны на подборке признанных актуальными судебных решений, рассматривающих экономическую свободу как следствие права на частную собственность, и посредством контроля за конституционностью не только исключаются из законодательства неконституционные нормы, но и налаживается процесс конституционализации, который должен соблюдаться в рамках законодательного процесса парламентов в области экономических прав.

В конституционных юрисдикциях обоих государств не только санкционируются законодательные нормы как неконституционные, но и исключаются толкования правовых положений, противоречащие конституционным нормам, гарантирующим экономические права. Ход процесса контроля конституционности с точки зрения конституционных гарантий экономических прав соответствует тенденциям повышения роли конституционных судов в правовых системах обоих государств.

Ключевые слова: конституционализация экономического права, контроль конституционности, решения о приеме, толковательные решения и постановления, доступность и предсказуемость права, экономическое право.

Introducere

Protecția drepturilor social-economice, garantate de constituție, precum și unele repere ale procesului de control constituțional al normelor stabilite de jurisprudența constituțională a curților constituționale din România și Republica Moldova reprezintă obiectul de studiu al prezentei cercetări. Baza studiului efectuat reprezintă cadrul constituțional al României [2] și Republicii Moldova [1], care asigură statutul și regimul politic de state de drept, democratice și sociale. Drept urmare al acestor garanții, constituțiile au stabilit constituționale de protecție a drepturilor sociale și economice.

Consacrarea și garantarea constituțională a drepturilor fundamentale

Constituțiile ambelor state stabilesc că atât România, cât și Republica Moldova sunt state de drept, democratice și sociale. Aceste elemente ale statutului constituțional al statelor întrunesc o funcție axiologică și hermeneutică; susțin interpretarea prin prisma lor a întregului catalog de drepturi fundamentale; stabilesc obligațiile pozitive ale statului în privința tuturor categoriilor de drepturi ale omului, inclusiv

celor social-economice și astfel se prezintă permanent supreme în dezbaterile și preocupările legislative și de politici publice.

Relevant în conturarea cadrului constituțional al drepturilor sociale și economice sunt și normele constituționale care asigură la nivel fundamental și suprem că sunt state în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

Garanțiile constituționale a drepturilor fundamentale dispun de bază supremă și în baza principiului din legile supremă privind caracterul prioritar al reglementărilor internaționale în domeniul drepturilor omului. O primă consecință al acestui principiu îl privește pe legiuitor, care dispune de obligația verificării proiectelor de legi, care la deliberare să fie corelate cu tratatele internaționale, la care statul este parte. O altă îndatorire în baza acestui principiu privește deja autoritățile publice, fiind obligate să manifeste atenție sporită în observarea corelației dintre prevederile actului internațional și al legislației naționale, ele având competența de a negocia, încheia și ratifica tratatele internaționale,

iar în situații mai dificil de depășit să solicite și să aplice rezerve sau declarații.

Constituțiile ambelor state mai consacră și garantează drepturile și libertățile prin prisma principiilor caracterului de excepție al constrângerii exercițiului unor drepturi sau libertăți, accesului liber la justiție, egalității în drepturi și libertăți, al universalității și altor principii expres consacrate constituțional, în baza cărora în procedurile de aplicare a dreptului, a justiției de drept comun și, în special, al justiției constituționale sunt interpretate corect și constituțional garanțiile drepturilor și libertăților omului.

Garanții constituționale de protecție a drepturilor sociale și economice

Raportat la catalogul drepturilor social-economice, prin prezentul studiu vom constata garanțiile constituționale ale drepturilor:

- Dreptul la învățătură – constituțiile consacrand învățământul general obligatoriu, gratuitatea învățământului de stat „în condițiile legii”, accesul la toate nivelurile educaționale și autonomia universitară;

- Accesul la cultură și libertatea creației – în baza căror norme statul asigură libertatea accesului la valori culturale și libertatea creației artistice, contribuie la păstrarea, la dezvoltarea și la propagarea realizărilor culturii, conservarea patrimoniului și susținerea identității culturale;

- Dreptul la ocrotirea sănătății – conform cărora un minim al asigurării medicale oferit de stat este gratuit, statul asumându-și obligația de a lua măsuri pentru sănătatea publică, ce se exprimă prin organizarea sistemului de asigurări de sănătate și a serviciilor medicale, precum și prin reglementarea și controlul profesiilor medicale;

- Dreptul la muncă și protecția socială a muncii – munca și protecția muncii la nivelul garanțiilor

constituționale în cadrul statului și societății nu poate fi îngădit, alegerea profesiei și a locului de muncă fiind liber. Constituția garantează salariul minim brut pe țară, repausul săptămânal, concediul de odihnă plătit, egalitatea de remunerare pentru muncă egală și măsuri de protecție a muncii (securitate și sănătate, regimuri pentru condiții speciale);

- Interzicerea muncii forțate – constituțional fiind interzisă munca forțată, cu excepții strict și limitativ enumerate (de exemplu, îndatoriri militare sau civice), normele expuse completând nucleul libertății muncii;

- Dreptul la grevă – dreptul fiind recunoscut salariaților pentru apărarea intereselor profesionale, economice și sociale, exercitat în condițiile legii, cu garanții pentru menținerea serviciilor esențiale;

- Dreptul la un nivel de trai decent, asistență și protecție socială – dreptul instituind statului obligația de a lua măsuri de dezvoltare economică și protecție socială pentru asigurarea unui nivel de trai decent. Sunt consacrate dreptul la pensie și la alte forme de asigurări sociale (asistență medicală și protecție pentru maternitate, boală, șomaj, accidente, handicap, vârstă, deces), „în condițiile legii”;

- Dreptul la familie – instituie garanții de protecție constituțională a familiei, căsătoriei și raporturilor părinte-copil obligă statul să susțină, prin politici adecvate, stabilitatea și responsabilitatea familială.

- Dreptul la protecția mamei, copiilor, tinerilor, copiilor orfani și persoanelor cu dizabilități – stabilind la nivelul legii supreme un regim special de protecție și asistență pentru mame copii și tineri, cu obligații instituționale privind dezvoltarea, participarea și protecția împotriva exploatării și violenței. Statul garantează protecție specială și politici de egalizare a șanselor, vizând accesul la educație, muncă și viață comunitară, inclusiv prin adaptări rezonabile a persoanelor cu dizabilități.

Garantarea drepturilor sociale și economice în cadrul jurisdicției constituționale

Jurisprudența Curților Constituționale a României și Republicii Moldova referitoare la drepturile sociale și economice configurează un set coerent de principii ce armonizează marja de apreciere a legiuitorului cu exigențele Constituțiilor ambelor state referitoare la restrângerea exercițiului unor drepturi și libertăți și cu protecția „substanței” anumitor drepturi expres consacrate.

În Republica Moldova Curtea Constituțională a dezvoltat norma art.47 alin.(1) a Constituției, conform căreia statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcămintea, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale necesare. [1] Curtea a stabilit, că „Fiind un drept complex, dreptul la un nivel de trai decent presupune ameliorarea continuă a condițiilor de viață, în care scop statul are sarcina de a asigura dezvoltarea durabilă și ascendentă a economiei și protecția socială progresivă a cetățenilor săi. Această obligație revine și membrilor societății, care prin activitatea zilnică trebuie să contribuie la creșterea economiei și, respectiv, a fondurilor de asigurări sociale” [9].

Controlând constituționalitatea normelor legale privind garanțiile sociale și economice ale unor categorii de salariați, prin Hotărârea nr.4 din 27 ianuarie 2000 Curtea Constituțională a Republicii Moldova a declarat neconstituționale unele prevederi ale actelor normative în redacția Legii nr.552-XIV din 28 iulie 1999, care încălcau drepturile de pensie ale judecătorilor, procurorilor, anchetatorilor Procuraturii și funcționarilor publici dobândite anterior în mod licit. În cadrul acestei hotărâri Curtea a stabilit, că „Dreptul cetățeanului la asigurarea cu pensie (pensie de bătrânețe, pentru vechime în muncă etc.) se află

în dependență directă de caracterul activității socialele prestate.” [10]

Pensiile pentru vechime în muncă ale judecătorilor, procurorilor și anchetatorilor Procuraturii, funcționarilor publici au fost obținute prin munca prestată de aceștia, prin exercitarea unor funcții speciale, de importanță majoră pentru societate. Interpretând normele constituționale privind garanțiile materiale și sociale ale categoriilor de salariați menționați din organele de drept, Curtea a constatat, că „Exercitarea obligațiilor profesionale de către persoanele, încălcarea de drepturi a cărora a fost contestată, este determinată de un risc sporit pentru sănătate și viață. Luând în considerare obligațiile majore, responsabilitatea sporită, riscul pe care îl comportă exercițiul atribuțiilor funcționale, ei trebuie să beneficieze de un sistem de garanții juridice certe, un tratament juridic adecvat, înlăturându-se privilegiile ori discriminările între cetățenii aflați în situații identice.” [11]

În jurisprudența mai recentă a Curții Constituționale a Republicii Moldova drept obiect al controlului de constituționalitate privind protecția drepturilor economice au fost și normele Codului muncii, stabilind condiții constituționale de protecție a dreptului la muncă. Astfel, la 22 iulie 2025, Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea nr. 9 privind excepțiile de neconstituționalitate a articolului 90 alin. (2) lit. a) din Codul muncii [12], prin care a declarat neconstituțional textul „într-o mărime care nu va depăși 12 salarii medii lunare ale salariatului”, constatând, că „norma contestată limitează dreptul la muncă al salariaților în favoarea respectării termenului legal de examinare a litigiilor de muncă și protejării dreptului de proprietate al angajatorilor.” [13].

Un jalon important privind evoluția în materia supusă cercetării este jurisprudența constituțională din perioada crizei bugetare din 2009, când Curtea Constituțională din România a fost chemată să apre-

cieze garanțiile constituționale ale drepturilor sociale. Curtea a stabilit constituționalitatea unor reduceri temporare ale salariilor în sectorul public, în măsura în care sunt legale, nediscriminatorii, proporționale, necesare și circumscrise în timp, legând explicit scopul de apărare a securității naționale de dimensiunea ei social-economică (Decizia nr.1414/2019) [4]. În același timp, a trasat o limită clară: cuantumul pensiilor stabilite potrivit principiului contributivității, care nu poate fi diminuat, nici măcar temporar, întrucât ar însemna afectarea substanței dreptului la pensie (Decizia nr. 872/2010) [5].

În anul 2025, atât România, cât și Republica Moldova se confruntă cu o nouă criză economică, drept urmare a crizei energetice ce a urmat în urma războiului din Ucraina, secetă severă în agricultură și o inflație ridicată, rezultând într-o recuperare anevoioasă, în timp ce în România, deși nu se anticipează o criză generală, inflația ar putea persista, iar piața imobiliară este afectată de costuri mai mari și concurență crescută.

O parte din aceste probleme de ordin social-economic sunt de ordin constituțional. Curtea Constituțională din România în prezent examinează și recent a amânat pentru data de 20 octombrie 2025 examinarea obiecției de neconstituționalitate a Legii pentru modificarea și completarea unor acte normative din domeniul pensiilor de serviciu. Sesizarea examinată a fost drept urmare a ședinței Secțiilor Unite a Înaltei Curți de Casație și Justiție, când judecătorii Înaltei Curți au decis, în unanimitate, sesizarea Curții Constituționale cu privire la legea care modifică regimul pensiilor. Judecătorii au ajuns la concluzia, că Legea încalcă nu mai puțin de 37 de decizii obligatorii ale Curții Constituționale și numeroase principii fundamentale ale statului de drept. Aprecierea constituționalității legii care prevede reducerea pensiilor magistraților la 70% din ultimul salariu net și creșterea graduală a vârstei de

pensionare de la 48 la 65 de ani pe parcursul a 10 ani a provocat analize contradictorii în societate drept urmare al posibilității pierderii fondurilor europene a căror acordare este condiționată de această reformă. În cazul pierderii acestor fonduri, 869 de milioane de euro, România ar trebui să îi primească prin Planul Național de Redresare și Reziliență (PNRR), dar care sunt blocați din luna mai a acestui an.

De altfel, problematica garantării dreptului la pensie, în corelație și cu alte principii și drepturi fundamentale ocupă un segment semnificativ în jurisprudența instanței constituționale române. Astfel, în 2020, Curtea a declarat neconstituțională legea de abrogare a unor pensii de serviciu, în control a priori, reconfirmând că reformele structurale trebuie să respecte cu strictețe cadrul constituțional de legiferare (Decizia nr. 153/2020). Din acest punct de vedere se pot realiza ample considerații referitoare la exigențele constituționale de calitate a legii și actului de legiferare. (para.113 - Curtea reține că legea criticată are un caracter profund eterogen, vizând statute profesionale diferite, precum și funcții de demnitate publică, tratate împreună din perspectiva pretinsului deziderat de eliminare a „pensiilor speciale“, fără a se respecta, în consecință, exigențele impuse atât din punctul de vedere al formei specifice fiecărui domeniu de reglementare, cât și al fondului reglementărilor.)

Mai recent, CCR a constatat neconstituționalitatea interdicției cumulului pensiei cu salariul în sectorul public, întrucât afectează substanța dreptului la muncă (art. 41), prin împiedicarea persoanele să aleagă liber dacă își continuă activitatea, deși sunt apte și calificate. (Decizia nr. 521/2023: ”constată că un drept fundamental sau exercitarea acestuia nu poate exclude beneficiul altui drept fundamental, de asemenea reglementat în Constituție, pentru că s-ar crea regimuri juridice paralele în funcție de drepturile aflate în discuție. În mod inevitabil, exercitarea

lor concomitentă generează o interrelaționare între acestea, dar în niciun caz în termeni de excludere de la exercitarea vreunui drept sau a vreunei libertăți fundamentale.⁵⁹ (...) exercitarea dreptului la muncă condiționează numai acordarea dreptului la pensie, legiuitorul fiind în drept să instituie condițiile necesar a fi întrunite pentru beneficiul pensiei (sub aspectul, în cazul de față, al vechimii sau al stagiului de cotizare necesar), însă, odată dobândit, exercitarea acestui din urmă drept nu poate condiționa exercitarea dreptului la muncă a pensionarului. Ca atare, beneficiul pensiei nu conduce la prezumția că pensionarul nu poate exercita dreptul la muncă și nu conferă legiuitorului o marjă de apreciere cu privire la stabilirea locurilor de muncă în care pensionarul poate sau nu să lucreze - inclusiv în funcție de sursa de finanțare a respectivelor locuri de muncă. Cumulul pensiei cu salariul reprezintă opțiunea beneficiarului de valorificare a celor două drepturi fundamentale, iar nu opțiunea legiuitorului, ca rezultat al unor măsuri de politică socială. Așa fiind, aspectele sociologice (ideea de îmbătrânire activă la locul de muncă, fără a cumula), statistice (numărul de angajați cumularzi) sau impactul financiar (neinvocat în cauză) nu pot/poate constitui motive/motiv de îngădire a exercitării drepturilor fundamentale.”)

În ceea ce privește dreptul la muncă, în deciziile sale, Curtea a statuat, de exemplu, asupra neconstituționalității suspendării contractului individual de muncă „de drept” și „automat” la simpla formulare a unei plângeri penale de către angajator, reținând că nu trece testul proporționalității impus de art. 53 (“așa fiind, Curtea constată că, în urma efectuării testului de proporționalitate vizând măsura restrângerii exercițiului dreptului la muncă, suspendarea contractului individual de muncă ca efect al formulării unei plângeri penale de către angajator împotriva salariatului nu întrunește condiția caracte-

rului proporțional, măsura fiind excesivă în raport cu obiectivul ce trebuie atins, astfel că dispozițiile art. 52 alin. (1) lit. b) teza întâi din Legea nr. 53/2003 sunt neconstituționale.” (Decizia nr. 279/2015, Para.37.) [6].

În sfera ocrotirii sănătății și a prestațiilor de asigurări sociale de sănătate, Curtea a statuat asupra principiului nediscriminării și a corelării prestației cu contribuția. În materie de indemnizație de maternitate, Curtea a constatat neconstituționalitatea soluțiile legislative care tratează diferit categorii de asigurați aflați în situații comparabile, fără justificare obiectivă și rezonabilă, reținând că toate veniturile pentru care s-a plătit contribuția trebuie avute în vedere coerent la calcul (Decizia nr. 460/2017 – ”admite excepția de neconstituționalitate și constată că soluția legislativă cuprinsă în art. 33 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 158/2005 privind concediile și indemnizațiile de asigurări sociale de sănătate, care exclude posibilitatea acordării indemnizației de maternitate calculate în raport cu toate veniturile pe baza cărora s-a calculat și plătit contribuția pentru concedii și indemnizații, în alte situații decât cele prevăzute expres de acest text de lege, este neconstituțională”).

Pe dimensiunea legalității restrângerilor în contexte excepționale, Curtea a cenzurat derapaje procedurale și de tehnică legislativă din legislația pandemică (Legea nr. 55/2020), cu impact indirect asupra măsurilor cu relevanță socială (Decizia nr. 392/2021). Mesajul rămâne constant: chiar și în situații extraordinare, limitările care ating drepturi sociale trebuie să se așeze pe baze legale clare, cu acces efectiv la justiție și control de proporționalitate (Decizia nr. 392/2021) [7].

Un exemplu relevant de aplicare a principiilor fundamentale în corelație cu drepturile sociale îl reprezintă și soluția de constatare a neconstituționalității dispozițiilor din Legea educației naționale în măsura

ra în care acordă burse (de performanță, merit etc.) doar elevilor din învățământul de stat, excluzând în mod discriminatoriu pe cei din învățământul preuniversitar particular și confesional (Decizia nr. 642/2024). Astfel, CCR a reținut că prevederile potrivit cărora doar elevii de la cursurile cu frecvență din învățământul preuniversitar de stat pot beneficia de burse de performanță, instituie o discriminare a elevilor care nu frecventează cursurile unei unități de învățământ de stat, ci ale unei unități de învățământ particulare sau profesionale autorizate/acreditate, în condițiile în care aceștia fac parte din aceeași categorie a beneficiarilor primari ai procesului educațional derulat în cadrul sistemului național de învățământ preuniversitar, bucurându-se de aceeași protecție constituțională și legală. Pentru atingerea scopului legiuitorului constând în recompensarea efortului depus de copii și tineri pentru obținerea unor rezultate remarcabile la diferite competiții naționale și internaționale recunoscute în mod oficial, criteriul determinant/esențial în acordarea bursei de performanță este însăși atingerea performanței în sine, adică obținerea rezultatului prescris de lege, fără a avea vreo relevanță forma de învățământ pe care o urmează respectivii elevi. Prin urmare, discriminarea generată prin sintagma „de stat” din cuprinsul textului legal criticat nu se poate justifica prin rațiuni obiective și rezonabile prin prisma scopului urmărit, fiind astfel contrară art.16 alin.(1) din Constituție. Chiar dacă nu reprezintă în sine un drept fundamental distinct, bursa de performanță are natura unei măsuri legale prin care legiuitorul a ales să materializeze obligația sa constituțională, impusă de art.32 referitoare la dreptul la învățătură și de art.49 alin.(1) privind regimul special de protecție și asistență a copiilor și a tinerilor, de a spijini copiii și tinerii care obțin rezultate remarcabile în diferite activități școlare, culturale, sportive sau tehnicoștiințifice și de a le

asigura accesul la un proces educațional cât mai performant. Or, atât timp cât reglementează o anumită măsură în cadrul marjei sale de apreciere pentru implementarea politicii din domeniul educației, legiuitorul trebuie să fie imparțial și echitabil, în sensul că această măsură trebuie să îi vizeze pe toți beneficiarii primari ai procesului educațional care se află în situații identice sau comparabile. Potrivit jurisprudenței Curții Constituționale referitoare la activitatea de legiferare, când în discuție nu este un drept fundamental, ci un beneficiu legal, legiuitorul este suveran atât cu privire la instituirea lui în sine, în considerarea unor circumstanțe specifice, cât și asupra modalităților și condițiilor de exercitare ale acelui beneficiu, însă este limitat de respectarea normelor și principiilor fundamentale, în cazul de față în discuție fiind principiul constituțional al egalității (a se vedea, în acest sens, Decizia nr.362 din 27 iunie 2023, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.769 din 24 august 2023, paragraful 22).

Concluzii

Jurisprudența constituțională, cu referire la unele dintre principiile constituționale la care s-a raportat cel mai frecvent analiza constituționalității în domeniul social și economic efectă cel mai avantajos exemplu de protecție a drepturilor și libertăților sociale și economice atât în România, cât și în Republica Moldova. Cercetarea a analizat în principal acea latură a procesului de constituționalizare a dreptului economic în ambele state, constând în înlăturarea interpretării actelor normative contrare prevederilor constituționale. Concluziile la care s-a ajuns în procesul de studiu se bazează pe o selecție de jurisprudență considerată relevantă, privind libertatea economică ca un corolar al dreptului la proprietate privată, iar prin controlul constituționalității nu numai că sunt excluse normele neconstituționale din legislație,

dar se instaurează și procesul de constituționalizare, care trebuie respectat în cadrul procesului legislativ al parlamentelor în domeniul drepturilor social-economice.

În jurisdicțiile constituționale ale ambelor state, nu numai că pot fi sancționate normele legislative ca neconstituționale, dar pot fi eliminate și interpretările prevederilor legale contrare normelor constituționale care, garantează drepturile social-economice. Progresul procesului de control al constituționalității în ceea ce privește garanțiile constituționale ale drepturilor social-economice corespunde tendințelor de creștere a rolului instanțelor constituționale în sistemele de drept ale ambelor state.

Referințe bibliografice

1. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr.1 din 12.08.1994. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142462&lang=ro# [cited 25.08.2025]

2. *Constituția României*, adoptată la 21.11.1991 Available: <https://www.constitutiromaniei.ro/> [cited 25.08.2025]

3. VULCAN, Dora. De ce ar trebui să te intereseze decizia CCR privind pensia specială a magistraților, chiar dacă nu e pensia ta. Available: <https://romania.europalibera.org/a/explainer-miza-contestarii-legii-de-pensionarea-magistratilor-la-curtea-constitucionala/33551599.html> [cited 25.08.2025]

4. Decizia Curții Constituționale a României nr.1414/2019. Available: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/113605> [cited 25.08.2025]

5. Decizia Curții Constituționale a României nr. 872/2010. Available: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/119896> [cited 25.08.2025]

6. Decizia Curții Constituționale a României nr. 279 din 23 aprilie 2015 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 52 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 53/2003 - Codul muncii. Available: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/168883>

7. Decizia Curții Constituționale a României nr. 392 din 8 iunie 2021 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 3 alin. (2), ale art. 4 alin. (1) teza a doua și ale art. 72 alin. (1) din Legea nr. 55/2020 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, ale art. 72 alin. (2) din aceeași lege, cu referire la art. 42 alin. (3) din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 21/2004 privind Sistemul Național de Management al Situațiilor de Urgență, precum și a dispozițiilor Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 192/2020 pentru modificarea și completarea Legii nr. 55/2020 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, precum și pentru modificarea lit. a) a art. 7 din Legea nr. 81/2018 privind reglementarea activității de telemuncă. Available: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/244272>

8. Decizia Curții Constituționale a României nr. 362 din 27 iunie 2023 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 33¹ din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor. Available: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/273967>

9. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 14 din 06.07.2006 pentru controlul constituționalității unei prevederi din Anexa nr.2 la Legea nr.156-XIV din 14 octombrie 1998 “Privind pensiile de asigurări sociale de stat” în redacția Legii nr.358-XV din 31 iulie 2003 “Pentru modificarea și completarea unor acte legislative” și pct.33 din Regulamentul cu privire la modul de calculare a pensiei, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.843 din 10 septembrie 1999 (Monitorul Oficial 112-115/13, 21.07.2006) Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16286&lang=ro

10. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 4 din 27.01.2000 privind controlul constituționalității unor prevederi din legile care reglementează asigurarea cu pensii a judecătorilor, procurorilor, anchetatorilor Procuraturii și funcționarilor publici. Publicat : 10-02-2000 în Monitorul Oficial Nr. 14-16 art. 07. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=9848&lang=ro

11. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 10 din 02.06.2009 pentru controlul

constituționalității unor prevederi din Legea nr. 94-XVI din 8 mai 2008 „Pentru modificarea și completarea unor acte legislative”. Publicat : 10-06-2009 în Monitorul Oficial Nr. 101 art. 10. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=14103&lang=ro

12. *Codul muncii al Republicii Moldova*, adoptat la 28.03.2003 în baza Legii nr.154/2003. În: Monitorul Oficial din 29-07-2003 Nr. 159-162 art. 648. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=151096&lang=ro

13. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 9 din 22.07.2025 privind excepțiile de

neconstituționalitate a articolului 90 alin. (2) lit. a) din Codul muncii (plafonarea despăgubirii acordate de angajator în cazul concedierii ilegale a salariatului [3]). Publicat : 14-08-2025 în Monitorul Oficial Nr. 430-433 art. 105. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150199&lang=ro

14. Raport prezentat de autori în cadrul Conferinței Științifice Internaționale „Competitivitate și Inovare în Economia Cunoașterii”, ediția a 29-a, Chișinău, Academia de Studii Economice din Moldova (ASEM), 26 septembrie 2025.

RĂSPUNDEREA PENALĂ PERSONALĂ ÎN DREPTUL PENAL COMPARAT ȘI JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Elena PÎRĂU

Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, Consilier juridic în Parlamentul Republicii Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

e-mail: elena.pirau@parlament.md

<https://orcid.org/0009-0002-3155-4826>

Caracterul personal al răspunderii penale este analizat ca principiu fundamental al dreptului penal european, prin raportare la dreptul penal comparat și la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Vinovăția personală este configurată ca fundament indispensabil al imputării penale și ca limită structurală a exercitării puterii punitive a statului, fiind excluse orice forme de răspundere penală obiectivă, colectivă sau indirectă.

În acest cadru, lipsa imputării individuale nu reprezintă o simplă problemă de legalitate internă, ci o încălcare a exigențelor Convenției, cu implicații directe asupra calificării și controlului jurisdicțional al sancțiunilor în ordinea juridică internă.

Cuvinte-cheie: *stat de drept, drept penal, răspundere penală personală, vinovăție, sancțiuni penale, drepturi fundamentale, jurisprudența CEDO.*

PERSONAL CRIMINAL LIABILITY IN COMPARATIVE CRIMINAL LAW AND THE CASE-LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

The personal character of criminal liability is examined as a fundamental principle of European criminal law, through reference to comparative criminal law and the case-law of the European Court of Human Rights. Personal guilt is construed as the indispensable foundation of criminal imputation and as a structural limit on the exercise of the State's punitive power, thereby excluding any forms of objective, collective, or indirect criminal liability.

Within this framework, the absence of individual imputation does not constitute a mere issue of domestic legality, but rather a violation of the requirements of the Convention, with direct implications for the legal classification and judicial review of sanctions within the domestic legal order.

Keywords: *rule of law, criminal law, personal criminal liability, guilt, criminal sanctions, fundamental rights, ECHR case-law.*

LA RESPONSABILITÉ PÉNALE PERSONNELLE EN DROIT PÉNAL COMPARÉ ET LA JURISPRUDENCE DE LA COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Le caractère personnel de la responsabilité pénale est analysé comme un principe fondamental du droit pénal européen, au regard du droit pénal comparé et de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme. La culpabilité personnelle est conçue comme le fondement indispensable de l'imputation pénale et comme une limite structurelle à l'exercice du pouvoir punitif de l'État, excluant toute forme de responsabilité pénale objective, collective ou indirecte.

Dans ce cadre, l'absence d'imputation individuelle ne constitue pas une simple question de légalité interne, mais une violation des exigences de la Convention, emportant des implications directes quant à la qualification juridique et au contrôle juridictionnel des sanctions dans l'ordre juridique interne.

Mots-clés: *état de droit, droit pénal, responsabilité pénale personnelle, culpabilité, sanctions pénales, droits fondamentaux, jurisprudence de la CEDH.*

ПЕРСОНАЛЬНАЯ УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ В СРАВНИТЕЛЬНОМ УГОЛОВНОМ ПРАВЕ И ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Персональный характер уголовной ответственности рассматривается как фундаментальный принцип европейского уголовного права в сопоставлении со сравнительным уголовным правом и с учетом практики Европейского суда по правам человека. Личная виновность определяется как необходимая основа уголовного вменения и как структурный предел осуществления карательной власти государства, что исключает любые формы объективной, коллективной или косвенной уголовной ответственности.

В данном контексте, отсутствие индивидуального вменения представляет собой не простую проблему внутренней законности, а нарушение требований Конвенции, имеющее прямые последствия для квалификации и судебного контроля санкций в национальном правовом порядке.

Ключевые слова: *правовое государство, уголовное право, персональная уголовная ответственность, вина, уголовные санкции, основные права, практика ЕСПЧ.*

Introducere

Caracterul personal al răspunderii penale constituie o exigență fundamentală a dreptului penal modern și o garanție esențială împotriva arbitrariului puterii represive a statului. Potrivit acestui principiu, răspunderea penală poate fi angajată exclusiv față de persoana care a săvârșit fapta prevăzută de legea penală cu forma de vinovăție cerută, fiind inadmisibilă orice formă de răspundere penală colectivă, obiectivă, transferată sau indirectă. Acest principiu este indisolubil legat de vinovăție și de prezumția de nevinovăție, asigurând respectarea demnității umane și delimitând dreptul penal de concepțiile care permit sancționarea în absența unei culpe personale dovedite.

Aplicarea efectivă a acestui principiu ridică dificultăți semnificative în contextul extinderii mecanismelor sancționatorii cu caracter punitiv. În practică, aceste mecanisme tind uneori să eludeze cerința stabilirii vinovăției personale, generând riscuri reale de afectare a drepturilor fundamentale.

Fundamentul teoretic și normativ

Fundamentul teoretic și normativ al caracterului personal al răspunderii penale se construiește pe convergența dintre doctrina vinovăției, consacrarea normativă a imputării individuale și exigențele constituționale ale statului de drept.

Din perspectivă teoretico-doctrinară, caracterul personal al răspunderii penale se întemeiază pe concepția potrivit căreia pedeapsa penală constituie o reacție juridică la conduita culpabilă a individului, iar nu la simpla producere a unui rezultat ori la apartenența acestuia la un anumit grup social. Răspunderea penală presupune, astfel, o legătură directă între faptă și autor, legătură care nu poate fi concepută în absența vinovăției ca element subiectiv indispensabil al imputării penale. În lipsa acestei legături psihice, sancțiunea penală își pierde legitimitatea și se transformă într-un instrument de constrângere arbitrară.

În acest sens, Paul H. Robinson și John M. Darley evidențiază că un sistem penal care urmărește ex-

clusiv eficiența preventivă „își compromite propria legitimitate” atunci când sancționează fără a reflecta vinovăția individuală a persoanei, afectând însăși funcția normativă a dreptului penal [1]. Această perspectivă doctrinară subliniază faptul că prevenția nu poate substitui imputarea personală, iar eficiența sancțiunii nu poate fi obținută în detrimentul principiilor fundamentale ale răspunderii penale.

În mod convergent, Zubrin R. subliniază că răspunderea penală nu poate fi dedusă automat din circumstanțe externe sau din simpla producere a unui rezultat prejudiciabil, întrucât decisivă este reacția personală a individului și capacitatea acestuia de a alege o conduită conformă legii. În absența acestei posibilități reale de autodeterminare, nu poate fi reținută vinovăția penală individuală [2]. Din această perspectivă, doctrina penală anticipează exigența stabilirii unei legături subiective efective între persoană și faptă, exigență care va fi ulterior consolidată în jurisprudența europeană.

Conținutul principiului caracterului personal al răspunderii penale se exprimă, în primul rând, prin excluderea oricărei forme de răspundere penală colectivă sau obiectivă. Răspunderea colectivă, care presupune sancționarea mai multor persoane pentru fapta uneia singure, este incompatibilă cu exigențele statului de drept, iar răspunderea obiectivă, întemeiată exclusiv pe producerea unui rezultat prejudiciabil, fără constatarea vinovăției persoanei, contravine principiilor fundamentale ale dreptului penal și standardelor europene în materie de imputare penală.

La nivel normativ, consacrarea principiului caracterului personal al răspunderii penale cunoaște forme diferite în legislațiile statelor europene, fie prin formulări exprese, fie prin consacărări implicite deduse din structura infracțiunii și din condițiile angajării răspunderii penale.

O consacrare expresă se regăsește în dreptul penal al Republicii Moldova, unde art. 6 din Codul

penal [3] stabilește că angajarea răspunderii penale și aplicarea pedepsei sunt condiționate de săvârșirea faptei cu vinovăție. Această reglementare limitează în mod clar răspunderea penală la persoana care a comis fapta și exclude orice formă de răspundere penală obiectivă sau colectivă.

O formulare legislativă deosebit de clară este consacrată de art. 121-1 din Codul penal francez [4], potrivit căruia nimeni nu este răspunzător penal decât pentru propria sa faptă. Prin caracterul său categoric, această normă exprimă într-o manieră directă interdicția sancționării penale pentru fapta altei persoane și reafirmă centralitatea imputării individuale în dreptul penal.

La nivel constituțional, principiul caracterului personal al răspunderii penale beneficiază de o consacrare expresă în mai multe ordini juridice europene. Astfel, art. 27 alin. (1) din Constituția Republicii Italiene [5] prevede în mod explicit că răspunderea penală este personală, conferind acestui principiu valoare constituțională supremă. În același sens, art. 30 alin. (3) din Constituția Republicii Portugheze [6] stabilește că răspunderea penală nu este susceptibilă de transmitere, excluzând orice formă de răspundere penală derivată sau substituită.

Jurisprudența constituțională italiană a valorificat în mod constant această consacrare, Curtea Constituțională statuând, prin Hotărârea nr. 1/1997 [7], că extinderea confiscării asupra terților de bună-credință, fără posibilitatea dovedirii caracterului licit al achiziției, încalcă principiul caracterului personal al răspunderii penale și exigențele de proporționalitate, chiar și în domenii sensibile precum contrabanda. Din această jurisprudență rezultă că protecția intereselor financiare ale statului nu poate justifica sacrificarea imputării personale.

În alte sisteme juridice europene, principiul caracterului personal al răspunderii penale nu este formulat într-un text normativ autonom, însă rezul-

tă implicit din ansamblul normelor care definesc infrațiunea și condițiile angajării răspunderii penale. O asemenea consacrare implicită poate fi identificată în dreptul penal român, german și spaniol.

În dreptul penal român, deși Codul penal [8] nu consacră expres acest principiu, caracterul personal al răspunderii penale rezultă neechivoc din coroborarea art. 15 și art. 16, care condiționează existența infrațiunii de săvârșirea faptei cu vinovăție și de imputabilitatea acesteia unei persoane determinate. Utilizarea noțiunii de imputabilitate confirmă faptul că răspunderea penală nu poate fi disociată de conduita concretă a unei persoane, fiind exclusă orice formă de răspundere penală obiectivă.

În dreptul penal german, principiul caracterului personal al răspunderii penale este dedus la nivel constituțional din dispozițiile referitoare la demnitatea umană, statul de drept și legalitatea incriminării [9], fiind concretizat prin reglementările penale privind vinovăția și individualizarea pedepsei [10]. Jurisprudența constantă a Curții Constituționale Federale a consacrat ideea că nicio pedeapsă nu poate fi concepută în afara vinovăției personale, principiul „*nulla poena sine culpa*” având valoare de exigență constituțională generală, aplicabilă inclusiv sancțiunilor cu caracter cvasi-penal [11].

În mod similar, Curtea Constituțională a Spaniei [12], a statuat că principiul culpabilității penale constituie un principiu constituțional fundamental, care exclude orice formă de răspundere penală obiectivă și impune ca pedeapsa să fie raportată exclusiv la vinovăția persoanei pentru fapta concret săvârșită. Din această jurisprudență rezultă că marja de apreciere a legiuitorului în materie de politică penală este limitată de respectarea demnității umane, a culpabilității și a proporționalității sancțiunii.

Analiza comparativă evidențiază faptul că, în pofida diversității formelor de consacrare normativă, legislațiile europene converg către același nu-

cleu axiologic: vinovăția personală ca fundament exclusiv al răspunderii penale. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) preia acest nucleu comun și îl transformă într-un standard convențional minim, obligatoriu pentru toate statele părți, indiferent de tradiția lor juridică, consolidând caracterul personal al răspunderii penale ca exigență structurală a statului de drept.

Vinovăția ca element indispensabil al angajării răspunderii penale personale

Vinovăția constituie fundamentul indispensabil al angajării răspunderii penale, nu ca simplu postulat teoretic, ci ca exigență structurală a legitimității sancțiunii într-un stat de drept. Numai în prezența unei imputări subiective a faptei, exprimată printr-o formă de vinovăție, sancțiunea penală poate fi justificată ca expresie a caracterului personal al răspunderii și a respectului pentru demnitatea umană. În absența unei asemenea imputări, reacția penală riscă să se transforme într-un mecanism de constrângere obiectivă, incompatibil cu finalitatea normativă a dreptului penal.

Din perspectivă doctrinară, această exigență este explicată în mod clasic prin teoria finalității acțiunii, formulată de Hans Welzel, care fundamentează imputabilitatea penală pe vinovăție, înțeleasă ca legătură esențială dintre conduita umană, voința orientată spre scop și răspunderea penală [13]. Această construcție teoretică exclude reducerea răspunderii penale la simpla producere a unui rezultat și impune raportarea sancțiunii la capacitatea persoanei de a-și orienta conștient comportamentul conform normei juridice. Din această perspectivă, vinovăția apare ca un criteriu indispensabil al imputării, fără de care sancțiunea penală își pierde caracterul personal.

Într-o abordare convergentă, Valerian Cioclei analizează vinovăția în strânsă legătură cu politi-

ca penală și cu principiile fundamentale ale dreptului penal, evidențiind rolul acesteia ca limită esențială a exercițiului puterii punitive a statului. Vinovăția nu constituie doar un element constitutiv al infracțiunii, ci o garanție împotriva extinderii arbitrare a sancțiunilor penale, întrucât delimitează domeniul legitim al intervenției represive [14]. Această perspectivă explică de ce eficiența preventivă sau interesul public nu pot justifica, în absența imputării personale, aplicarea unei sancțiuni penale.

Aceste construcții doctrinare se regăsesc, într-o formă adaptată, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, deși Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) [15] nu consacră în mod expres noțiunea de vinovăție. Curtea a dedus această exigență din interpretarea sistemică a articolelor 6 și 7 ale Convenției, conferindu-i statutul unei condiții indispensabile a angajării răspunderii penale în sens convențional.

Astfel, articolul 6 § 2 din Convenție [15], care garantează prezumția de nevinovăție, impune nu doar interdicția condamnării fără probarea vinovăției, ci și obligația pozitivă a instanțelor naționale de a stabili existența unei vinovății personale, întemeiate pe analiza conduitei concrete a persoanei acuzate. Din această perspectivă, prezumția de nevinovăție nu are doar o dimensiune procedurală, ci și una substanțială, întrucât exclude aplicarea unor sancțiuni cu caracter penal în absența unei imputări subiective efective.

În mod corelativ, articolul 7 din Convenție [15], care consacră principiul legalității incriminării și a sancțiunii, limitează domeniul de aplicare al pedepsei penale la situațiile în care există o imputare personală a faptei. Examinarea elementului psihic al infracțiunii constituie o componentă indispensabilă a procesului de individualizare a răspunderii penale, iar lipsa acestei examinări afectează însăși

legitimitatea sancțiunii aplicate. Prin urmare, articolul 7 nu se reduce la o garanție formală împotriva retroactivității, ci funcționează ca un filtru material al aplicării sancțiunilor penale.

Pe acest fundament normativ, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a dezvoltat o poziție constant critică față de mecanismele de răspundere penală obiectivă, caracterizate prin aplicarea automată a unor sancțiuni cu natură penală, fără evaluarea vinovăției persoanei sancționate. Curtea a subliniat că simpla constatare a unei încălcări formale sau a producerii unui rezultat prejudiciabil nu este suficientă pentru angajarea răspunderii penale, în absența demonstrării imputabilității personale a faptei. Orice sistem sancționator care exclude analiza elementului subiectiv riscă să transforme sancțiunea penală într-un instrument disproporționat și arbitrar.

În acest sens, Curtea condiționează legitimitatea sancțiunii penale de existența unei vinovății personale, efectiv analizate de instanțele naționale, și impune statelor obligația pozitivă de a asigura un cadru normativ și jurisprudențial care să permită examinarea conduitei individuale a persoanei acuzate. Absența unei asemenea analize nu constituie o simplă deficiență procedurală, ci echivalează cu o încălcare a garanțiilor fundamentale ale Convenției și este incompatibilă cu principiile care guvernează dreptul penal european contemporan.

Jurisprudența CtEDO privind caracterul personal al răspunderii penale

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a dezvoltat în mod constant un ansamblu coerent de exigențe care conferă principiului caracterului personal al răspunderii penale statutul unei garanții fundamentale a dreptului penal european. Prin interpretarea coroborată a articolelor 6 § 2 și 7 din Convenție, Curtea a statuat că nicio sancțiune

cu caracter penal nu poate fi aplicată fără stabilirea vinovăției personale a persoanei vizate și nici pentru fapta altei persoane, indiferent de calificarea formală a măsurii în dreptul intern.

Această jurisprudență se structurează în jurul a patru axe normative principale: delimitarea autonomă a noțiunilor de „acuzatie penală” și „sanctiune”; interdicția transmiterii vinovăției; calificarea confiscării ca sancțiune penală supusă cerinței vinovăției personale; interdicția sancționării întemeiate pe simple suspiciuni sau pe fapte pentru care a intervenit achitarea.

a. Caracterul autonom al noțiunilor de „acuzatie penală” și „sanctiune”

Configurarea principiului caracterului personal al răspunderii penale presupune, în primul rând, determinarea domeniului de aplicare al garanțiilor convenționale. În *cauza Engel și alții împotriva Țărilor de Jos (1976)*[16], Curtea a consacrat criteriile autonome de apreciere a existenței unei „acuzatii penale” în sensul art. 6 CEDO, respectiv calificarea juridică a faptei în dreptul intern, natura faptei și scopul sancțiunii și natura și gravitatea sancțiunii aplicabile.

Curtea a subliniat caracterul autonom al noțiunii de „acuzatii penale”, arătând că aplicabilitatea garanțiilor Convenției nu poate fi exclusă printr-o calificare formală dată de dreptul intern. Această jurisprudență constituie premisa esențială pentru protecția caracterului personal al răspunderii penale, întrucât permite Curții să extindă exigențele art. 6 și 7 CEDO asupra unor sancțiuni calificate ca administrative, fiscale sau civile, dar care, prin natura și finalitatea lor, prezintă un caracter punitiv. Din această jurisprudență rezultă că orice sancțiune cu caracter punitiv, în sens autonom convențional, atrage aplicabilitatea garanțiilor penale ale Convenției.

b. „Moștenirea vinovăției” ca incompatibilă cu Convenția

Un al doilea nucleu jurisprudențial privește situațiile în care sancțiuni cu caracter penal sunt aplicate unor persoane pentru fapte imputabile altor subiecți, în special în contextul decesului autorului presupusei infracțiuni. În *cauza A.P., M.P. și T.P. împotriva Elveției (1997)*[17], Curtea a examinat compatibilitatea cu art. 6 § 2 a aplicării unei amenzi fiscale cu caracter penal moștenitorilor unei persoane decedate pentru o presupusă evaziune fiscală comisă de aceasta.

Curtea a făcut o distincție clară între recuperarea creanțelor fiscale din masa succesorală și aplicarea unei sancțiuni penale moștenitorilor, calificând această din urmă situație drept incompatibilă cu prezumția de nevinovăție. Răspunderea penală nu supraviețuiește persoanei care a comis fapta, iar transmiterea vinovăției către moștenitori reprezintă o formă inadmisibilă de răspundere penală indirectă.

Aceeași orientare este consolidată în *cauza Lagardère împotriva Franței (2012)*[18], în care Curtea a constatat că stabilirea post-mortem a vinovăției unei persoane decedate, chiar în cadrul unei proceduri civile, atunci când produce efecte patrimoniale punitive asupra moștenitorilor, echivalează cu o declarare a vinovăției incompatibilă cu articolul 6 § 2 din Convenție.

Această jurisprudență confirmă faptul că principiul caracterului personal al răspunderii penale interzice nu doar sancționarea directă pentru fapta altei persoane, ci și orice mecanism indirect prin care consecințele punitive ale unei fapte penale sunt transferate asupra unor terți.

c. Confiscarea ca sancțiune penală și necesitatea stabilirii vinovăției personale

Un al treilea nucleu jurisprudențial relevant privește măsurile de confiscare, analizate de Curte

ca sancțiuni penale în sens autonom convențional. Noțiunea de „sancțiune” prevăzută de articolul 7 din Convenție are un caracter autonom, Curtea fiind îndreptățită să depășească calificările formale din dreptul intern pentru a aprecia natura reală a măsurii, în funcție de scopul său punitiv și de severitatea efectelor produse [19].

În *cauzele Sud Fondi împotriva Italiei* [20], *Varvara împotriva Italiei* [21] și *G.I.E.M. S.R.L. și alții împotriva Italiei* [22], Curtea a statuat că confiscarea cu caracter punitiv și descurajator constituie o sancțiune penală în sensul art. 7, indiferent de calificarea sa administrativă sau civilă în dreptul intern. Curtea a subliniat că aplicarea unei sancțiuni penale presupune existența unei legături psihice între persoana sancționată și fapta incriminată și că nimeni nu poate fi pedepsit pentru fapta altuia, calificând drept inadmisibilă orice formă de răspundere penală indirectă.

În *cauza Sud Fondi împotriva Italiei (2009)* [20], Curtea a examinat compatibilitatea cu articolul 7 din Convenție a unei măsuri de confiscare obligatorie a terenurilor și construcțiilor dispuse pentru parcelare ilegală, deși reclamanții fuseseră achitați în procedura penală pentru lipsa elementelor infracțiunii. Curtea a reținut că sancțiunea penală este incompatibilă cu situațiile în care lipsește conștiința și voința de a încălca legea penală și a calificat confiscarea aplicată automat, fără constatarea răspunderii penale individuale, drept arbitrară și contrară statului de drept.

În mod corelativ, în *cauza Varvara împotriva Italiei (2013)* [21], Curtea a considerat că dispunerea confiscării după intervenirea prescripției echivalează cu o pedepsire fără condamnare, iar în *cauza GIEM S.R.L. și alții împotriva Italiei (2018)* [22], Marea Cameră a exclus posibilitatea aplicării confiscării unor entități care nu au fost subiecte active ale infracțiunii sau părți în procedura penală.

Rezultă că aplicarea confiscării fără constatarea vinovăției personale nu reprezintă o simplă problemă de procedură penală, ci o încălcare autonomă a principiului legalității sancțiunilor și a caracterului personal al răspunderii penale, incompatibilă cu articolul 7 din Convenție.

d. Interdicția sancționării întemeiate pe simple suspiciuni sau pe fapte pentru care a intervenit achitarea

Jurisprudența CtEDO interzice aplicarea unor măsuri cu caracter punitiv întemeiate pe simple suspiciuni de vinovăție sau pe fapte pentru care persoana a fost definitiv achitată. În *cauza Geerings împotriva Țărilor de Jos (2007)* [23], Curtea a constatat încălcarea art. 6 § 2 ca urmare a dispunerii unei confiscări calculate inclusiv pe baza unor fapte pentru care reclamantul fusese achitat. Curtea a apreciat că o asemenea măsură presupune o constatare implicită a vinovăției personale, incompatibilă cu prezumția de nevinovăție. Deși confiscarea poate interveni, în anumite condiții, ca parte a procesului de individualizare a pedepsei, acest lucru este admisibil numai atunci când măsura se sprijină pe o condamnare penală și pe existența unor bunuri a căror proveniență ilicită este dovedită sau rezonabil prezumată.

Această cauză demonstrează că orice sancțiune cu caracter punitiv întemeiată pe simple suspiciuni sau pe fapte pentru care a intervenit achitarea este incompatibilă cu principiul caracterului personal al răspunderii penale și cu prezumția de nevinovăție.

Din analiza jurisprudenței CtEDO rezultă că principiul caracterului personal al răspunderii penale se configurează ca un standard convențional coerent, structurat în jurul următoarelor exigențe: aplicabilitatea autonomă a articolelor 6 și 7 oricărei sancțiuni cu caracter punitiv; necesitatea stabilirii prealabile a vinovăției personale; interdicția sancționării, directe sau indirecte, pentru fapta altei persoane și interdicția

sanționării întemeiate pe simple suspiciuni sau pe fapte pentru care a intervenit achitarea.

Prin aceste orientări, Curtea a consolidat caracterul personal al răspunderii penale ca exigență fundamentală a dreptului penal european și ca element structural al statului de drept. Executarea hotărârilor Curții demonstrează impactul concret al acestor standarde asupra ordinii juridice interne, atât prin măsuri individuale de reparare, cât și prin măsuri generale de armonizare a practicii judiciare naționale cu exigențele unui proces echitabil și ale imputării penale personale.

Concluzii

Analiza realizată confirmă faptul că vinovăția personală reprezintă fundamentul indispensabil al angajării răspunderii penale și condiția esențială a legitimității sancțiunii într-un stat de drept. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a transformat acest principiu într-un standard convențional autonom, aplicabil oricărei sancțiuni cu caracter punitiv, indiferent de calificarea sa formală.

Din interpretarea articolelor 6 § 2 și 7 din Convenție rezultă că aplicarea unei sancțiuni penale este incompatibilă cu Convenția în absența stabilirii vinovăției personale sau în cazul sancționării, directe ori indirecte, pentru fapta altei persoane. În consecință, statele sunt obligate să își adapteze legislația și practica judiciară astfel încât orice măsură cu caracter punitiv să fie subordonată unei imputări penale individuale efective, în conformitate cu exigențele statului de drept.

Referințe bibliografice

1. ROBINSON, Paul H., DARLEY, John M. The Role of Deterrence in the Formulation of Criminal Law Rules: At Its Worst When Doing Its Best. *University of Pennsylvania Law Review*, vol. 144, nr. 3, 1995, p. 957–958,

disponibil: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/view-content.cgi?article=1055&context=faculty_scholarship. (accesat: 02 decembrie 2025).

2. ЖУБРИН, Роман Владимирович. Личность преступника. *Вестник Университета прокуратуры Российской Федерации*, 2025, nr. 3 (107), p. 49–51.

3. Codul penal al Republicii Moldova. Cod nr. 985 din 18 aprilie 2002, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 72–74, art. 195, cu modificările și completările ulterioare.

4. Codul penal al Franței (Code pénal). Paris: Legifrance, disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/, (accesat: 25 septembrie 2025).

5. Constituția Republicii Italiene, disponibil: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf. (accesat: 15 octombrie 2025).

6. Constituția Republicii Portugheze, disponibil: <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf>. (accesat: 19 octombrie 2025).

7. Curtea Constituțională a Italiei, Hotărârea nr. 1 din 10 ianuarie 1997, disponibil: <https://giurcost.org/decisioni/1997/0001s-97.htm>. (accesat: 26 octombrie 2025).

8. Codul penal al României, Legea nr. 286 din 17 iulie 2009, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 510 din 24 iulie 2009, disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/304554>. (accesat 16 decembrie 2025).

9. Legea fundamentală a Republicii Federale Germania, disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html. (accesat: 29 octombrie 2025).

10. Codul penal al Germaniei, disponibil: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html>. (accesat: 29 octombrie 2025).

11. Curtea Constituțională Federală a Germaniei, Hotărârea din 25 octombrie 1966, dosar nr. 2 BvR 506/63, disponibil: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv020323.html>. (accesat: 30 octombrie 2025).

12. Tribunalul Constituțional al Spaniei, Hotărârea BOE-T-1991-19354, disponibil: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-T-1991-19354>. (accesat: 02 decembrie 2025).

13. JESCHECK, Hans-Heinrich. The doctrine of mens rea in German criminal law — its historical background and present state. *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, vol. 8, no. 1, Mar. 1975, pp. 112–120, disponibil: <https://www.jstor.org/stable/23905394>. (accesat: 17 decembrie 2025).

14. CIOCLEJ, Valerian. *Manual de criminologie*. Ediția a 9-a, revizuită și adăugită. București: Editura C.H. Beck, 2021. ISBN 978-606-18-1065-9.

15. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron. (accesat: 10 septembrie 2025).

16. Cauza Engel și alții c. Țărilor de Jos, hotărârea din 8 iunie 1976, disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-57479%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-57479%22]). (accesat: 12 decembrie 2025).

17. Cauza A.P., M.P. și T.P. c. Elveției, hotărârea din 29 august 1997, disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-58178%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-58178%22]). (accesat: 13 decembrie 2025).

18. Cauza Lagardère c. Franței, hotărârea din 12 aprilie 2012, definitivă la 12 iulie 2012, disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-110305%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-110305%22]). (accesat: 11 decembrie 2025).

19. Cauza Welch c. Regatului Unit, hotărârea din 9 februarie 1995, disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/>

[eng#%22itemid%22:\[%22001-57927%22\]](eng#%22itemid%22:[%22001-57927%22]). (accesat: 14 decembrie 2025).

20. Cauza Sud Fondi S.R.L. și alții c. Italiei, hotărârea din 20 ianuarie 2009, definitivă la 20 aprilie 2009, disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-90753%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-90753%22]). (accesat: 10 decembrie 2025).

21. Cauza Varvara împotriva Italiei, hotărârea din 29 octombrie 2013, definitivă la 24 martie 2014, disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-128094%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-128094%22]). (accesat: 12 decembrie 2025).

22. Cauza G.I.E.M. S.R.L. și alții c. Italiei, hotărârea din 28 iunie 2018, disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-184525%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-184525%22]). (accesat: 15 decembrie 2025).

23. Cauza Geerings c. Țărilor de Jos, hotărârea din 1 martie 2007, definitivă la 1 iunie 2007, disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-79657%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-79657%22]). (accesat: 10 decembrie 2025).

24. Consiliul European, Comitetul Miniștrilor, Raport de acțiuni privind cauza Felix Guțu împotriva Republicii Moldova, reuniunea a 1443-a (septembrie 2022).

25. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, Recomandarea nr. 97 din 9 februarie 2017 privind aplicarea prevederilor Legii nr. 210 din 29 iulie 2016 referitoare la amnistie.

NATURA JURIDICĂ ȘI VALENȚELE RĂSPUNDERII FUNCȚIONARILOR PUBLICI ÎN DREPTUL ADMINISTRATIV CONTEMPORAN

Irina TATARU

Procuror, Procuratura mun. Chișinău, Oficiul Centru,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: irina.tataru@procuratura.md
<https://orcid.org/0009-0007-5018-4580>

Ion VANGHELI

Consultant al procurorului, Procuratura pentru Combaterea Criminalității,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: vangheliion@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0002-4233-5274>

Parascovia BOȚAN

Consultant al procurorului, Procuratura mun. Chișinău, Oficiul Centru,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: botanparascovia@yahoo.com
<https://orcid.org/0009-0008-3876-7860>

Prezentul articol analizează multidimensionalitatea răspunderii juridice a funcționarilor publici, privită ca un pilon esențial al bunei guvernări și al statului de drept. Studiul explorează natura juridică a raporturilor de serviciu, evidențiind distincția fundamentală dintre responsabilitate, ca obligație de diligență în exercitarea prerogativelor de putere publică și răspundere, ca formă de sancționare a abaterilor de la normele legale. O atenție deosebită este acordată formelor specifice de răspundere - disciplinară, contravențională, civilă (patrimonială) și penală - prin prisma reglementărilor naționale și a standardelor internaționale privind integritatea în sectorul public. Analiza teoretică este completată de examinarea principiilor care guvernează angajarea răspunderii, precum legalitatea, proporționalitatea și vinovăția, subliniind rolul acestora în protejarea interesului general și în prevenirea abuzului de putere.

Cuvinte-cheie: funcționar public, răspundere juridică, administrație publică, statutul funcționarului public, răspundere disciplinară, răspundere patrimonială (sau civilă).

THE LEGAL NATURE AND VALENCES OF CIVIL SERVANT LIABILITY IN CONTEMPORARY ADMINISTRATIVE LAW

This paper analyzes the multidimensionality of the legal liability of public officials, seen as an essential pillar of good governance and the rule of law. The study explores the legal nature of service relationships, highlighting the fundamental distinction between responsibility, as an obligation of diligence in the exercise of public power prerogatives, and liability,

as a form of sanctioning deviations from legal norms. Particular attention is paid to the specific forms of liability - disciplinary, contraventional, civil (property) and criminal - through the lens of national regulations and international standards on integrity in the public sector. The theoretical analysis is complemented by the examination of the principles governing the engagement of liability, such as legality, proportionality and culpability, underlining their role in protecting the general interest and preventing the abuse of power.

Keywords: civil servant, legal liability, public administration, civil servant status, disciplinary liability, patrimonial (or civil) liability.

NATURE JURIDIQUE ET VALEURS DE LA RESPONSABILITÉ DES AGENTS PUBLICS EN DROIT ADMINISTRATIF CONTEMPORAIN

Cet article analyse la multidimensionnalité de la responsabilité juridique des agents publics, considérée comme un pilier essentiel de la bonne gouvernance et de l'État de droit. L'étude explore la nature juridique des relations de service, en soulignant la distinction fondamentale entre la responsabilité, en tant qu'obligation de diligence dans l'exercice des prérogatives du pouvoir public, et la responsabilité civile, en tant que sanction des manquements aux normes juridiques. Une attention particulière est portée aux différentes formes de responsabilité – disciplinaire, contraventionnelle, civile (responsabilité patrimoniale) et pénale – à travers le prisme des réglementations nationales et des normes internationales d'intégrité dans le secteur public. L'analyse théorique est complétée par l'examen des principes régissant l'engagement de la responsabilité, tels que la légalité, la proportionnalité et la culpabilité, en soulignant leur rôle dans la protection de l'intérêt général et la prévention des abus de pouvoir.

Mots-clés: fonctionnaire, responsabilité juridique, administration publique, statut de fonctionnaire, responsabilité disciplinaire, responsabilité patrimoniale (ou civile).

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА И ЗНАЧЕНИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ В СОВРЕМЕННОМ АДМИНИСТРАТИВНОМ ПРАВЕ

В данной статье анализируется многомерность юридической ответственности государственных служащих, рассматриваемой как важнейший фактор надлежащего управления и верховенства права. Исследование рассматривает правовую природу служебных отношений, подчеркивая принципиальное различие между ответственностью, как обязанностью проявлять усердие при осуществлении полномочий государственной власти, и ответственностью как формой санкционирования отклонений от правовых норм. Особое внимание уделяется конкретным формам ответственности – дисциплинарной, административной, гражданской (имущественной) и уголовной – сквозь призму национальных нормативных актов и международных стандартов добросовестности в государственном секторе. Теоретический анализ дополняется изучением принципов, регулирующих возникновение ответственности, таких как законность, соразмерность и вина, подчеркивая их роль в защите общественных интересов и предотвращении злоупотребления властью.

Ключевые слова: госслужащий, юридическая ответственность, госуправление, статус госслужащего, дисциплинарная, имущественная (или гражданская) ответственность.

Introduction

In the landscape of 21st-century public administration, characterized by accelerated digitalization and the paradigm of “Good Administration,” the liability of civil servants stands as a fundamental

pillar of state integrity. The contemporary administrative phenomenon requires a shift from a purely punitive approach to a multi-faceted accountability framework. The significance of this topic lies in the delicate balance that must be maintained between

protecting the civil servant's decisional autonomy and the imperative of sanctioning deviations from the path of legality and public interest.

The Legal Nature of Liability. From a doctrinal perspective, the legal nature of civil servant liability is intrinsically multidimensional and hybrid. It does not belong to a single branch of law but represents a synthesis of administrative, civil, and criminal norms tailored to the specific status of the public agent. At its core, this liability is a "Public Law Liability," derived from the special relationship of subordination and trust between the official and the State. Unlike private sector employees, the civil servant acts as a mandatary of public power, a status that attracts a derogatory legal regime where the protection of the collective interest prevails over individual contractual terms.

The Valences of Liability in Modern Administration. The "valences" or functions of legal liability in contemporary administrative law have evolved significantly:

- ***The Coercitive Valence:*** Acts as a traditional mechanism for sanctioning illicit behavior and grave administrative errors.

- ***The Preventive-Educational Valence:*** Cultivates a culture of integrity and deters potential acts of corruption or abuse of power through the clarity of consequences.

- ***The Reparatory (Restorative) Valence:*** Focuses on the recovery of damages caused to the public patrimony or to third parties, primarily through the State's right of recourse.

- ***The Guarantee Valence:*** Serves as a fundamental guarantee for citizens that the principles of transparency and the Rule of Law are upheld within the executive branch.

Results and discussion

The notion of civil servant has its roots in the depths of our past, the first statute of civil servant

was drawn up by the Roman emperor Hadrian. Ancient Rome was concerned with the good administration of the state, and in Byzantium the public services were organized into 10 branches, with countless ministries. The attention that the heads of state paid to the status of civil servant was not accidental. It was aimed at ensuring the good administration of the state [1].

The smooth running of the activity in the life of a state depends to the greatest extent on the legal and economic status of the civil servant. A civil servant recruited according to objective criteria and fairly remunerated constitutes the first condition of a state apparatus respectful of the rights guaranteed by laws to individuals and competent to solve the problems imposed by the satisfaction of general interests [2]. On the contrary, if the civil servant is recruited according to random criteria, if he does not enjoy stability and the remuneration is unsatisfactory, these aspects will have an unfavorable impact on the efficiency of the civil servant's activity and the smooth functioning of the public service. In this context, Stendhal mentioned that paying someone little and asking him for all his daily work means that the state organizes theft and misery [3].

From here we come to the conclusion that has long become an axiom: when the state does not take care of its civil servants, it collapses its foundations.

The regulation of the legal status of the civil servant has its foundation in the supreme law, which establishes elements of the status of the civil servant. The first one that results from the constitutional provisions (art. 38, art. 39, art. 41, art. 43, art. 44, etc.) [4], those in the civil service laws [5] and the administrative litigation [6], which refer to the labor and civil procedural legislation, consists in determining the legal regime to which the status of the civil servant is subject, the public law regime, or the private law regime. In a general analysis, we obtained a dual

regime by interweaving the norms of public and private law. Thus, the legal regime of the civil servant is determined by the provisions of the Civil Service Law, the Administrative Litigation Law, the Labor Code and the Civil Procedure Code. Analyzing civil servants, we observe the problem of the duality of civil servants, respectively, and we can define the notion of civil servants in two ways: in a broad sense and in a narrow sense.

In a broad sense, we understand the person who holds a position in the public administration bodies under the terms of the law. This notion encompasses all the duties and tasks of those who work in local and central public authority bodies.

In a narrow sense, the notion of civil servant determines in a concrete way the respective function established in the respective legal act. In this sense, the person who tends to occupy a public position must meet the specific requirements of the claimed function. In other words, in each concrete case we can determine the notion of civil servant within the Public Service, the person who tends to call himself a civil servant must correspond to parameters established by law, for the concrete function, starting from occupations, studies, age, citizenship, knowledge of the official language, etc.

The terminology used in other European countries differs from that used in Romanian, the expressions used being equivalent to those of public agent, state official, servant of the crown, public manager, etc., in terms of indicating the gender and not the species (for which, for example, the terms of judge, counselor, minister, etc. are used) [7].

Law no. 159 IIIX/2008 also enshrines the notion of civil servant. Thus, according to this law, “a civil servant means a person who holds a paid state position and who has ranks and degrees, established in accordance with the principles of this law” (paragraph 3 of article 1). But the legislator does not limit

himself to the definition of the notion of civil servant, but also defines a separate category of “persons with positions of responsibility”. Thus, according to this law, “a person with positions of responsibility is a civil servant vested with powers in order to exercise the functions of public authorities or administrative actions of disposition and organizational-economic” (paragraph 4 of article 1).

From the above, it can be concluded that: the civil servant “holds positions”, “has ranks and degrees”, while the person with positions of responsibility is also “invested with powers in order to exercise the functions. In the opinion of some authors, any position is one of responsibility [8], because it is established for the purpose of satisfying a public (general) interest, and the civil servant holds a position in order to exercise certain powers with which he is legally invested [9]. Some authors argue that it would be welcome to replace the phrase “person with a position of responsibility” with “person with a decision-making or management function” [10]. All the more so, this notion is also used in the text of the Law on Administrative Litigation [11]. According to paragraph 15, art. 2 of this law, “a civil servant is a person appointed or elected to a decision-making or executive position within the structure of a public authority”.

According to the Statute of Civil Servants in Romania, the civil service represents the set of duties and responsibilities established by the public authority or institution, for the purpose of realizing its competences, and the civil servant is the person appointed to a public position, all civil servants in public authorities and institutions constituting the body of civil servants.

The notion of civil servant in our country differs from the treatment of this notion in other countries. For example, in France, Belgium, the Netherlands, Portugal, etc., in addition to management personnel,

the qualification of civil servant is held by any employee in the field of education, health care, communal and recreational services, in other areas of serving the population and providing services [12].

A democratic state that ensures the participation of the people in the management and implementation of public interest activities establishes, for the implementation of these activities, public functions accessible to all citizens under the conditions established by law. Access to public functions in our republic is guaranteed and conditioned by law. The right to engage in public service, according to legal provisions, is enjoyed by citizens of the Republic of Moldova, regardless of race, nationality, gender, religion, other criteria, and to whom the restrictions provided for by law do not apply.

In order for the public service to be legal, it is necessary that the positions and officials within this service have a legal investiture. The legality of occupying public positions is determined by law. Occupying a public position is done through hiring, election and competition. The legislator has established various ways of occupying public positions and determined them according to two criteria.

Specialist positions in the public service are filled through hiring and competition. The investment of public officials in management positions is done through appointment, election and competition. Once hired, public officials certainly have rights, obligations and, respectively, bear legal responsibility for their activity.

In the field of research on the phenomenon of social responsibility, implicitly the legal one, great progress has been made in recent decades, both in terms of the analysis of the phenomena of legal responsibility, and in the broader plan of the dialectical relationship between social responsibility and social responsibility. From this perspective, the research on legal responsibility, as a complex institution of law,

its forms, as institutions of different branches of law, must go beyond the traditional framework of legal technicality, achieving a greater openness towards philosophy, psychology, sociology, etc. [13].

A. Iorgovan specifies that in the field of legal science, the distinction between the notions of responsibility and accountability is also emerging, a distinction that has its origin in contemporary philosophical theses regarding the delimitation of the phenomenon of social responsibility from that of social responsibility [14].

According to A. Iorganov, this distinction is highlighted in terms of administrative law in several aspects. First of all, administrative law analyzes responsibility, and respectively, the liability of state administration bodies, secondly, administrative law analyzes these phenomena in relation to civil servants and thirdly, administrative law is concerned with the research of citizens' responsibility towards legal norms, respectively their liability in case of their violation.

Starting from philosophical research on the issue of responsibility, Professor A. Iorgovan emphasizes that this notion designates the active, conscious reporting of the agent of social action to the norms and values of the community, established at a micro and macro social scale. In the case of responsibility, the agent of action, to use this term specific to praxiology, fully engages in the accomplishment of the tasks set for him, in the activity of achieving the objectives of society, identifying them with his own values.

Therefore, speaking about responsibility in the case of civil servants means the existence of a caring action towards the problems of citizens, their involvement with objectivity and professionalism in carrying out the tasks of their functions, functions understood as true social missions. For a civil servant characterized by a high spirit of responsibility, there is no more important value than the fulfillment,

with a conviction arising from the rational understanding of phenomena, of the tasks of his function. Such a type of civil servant is possessed by a feeling of guilt when something was not in order in his work, even if it is a less important aspect, which for an uninformed eye is not noticeable. Civil servants in this category are possessed by a permanent inner restlessness, in the most beautiful sense of the term, to solve the problems that fall within their competence, in an irreproachable manner.

This constant concern and agitation for improving the activity has nothing in common with the “face-to-face” work, with the directed, untimely and often ostentatious agitation of those civil servants who want to stand out “in the eyes of their bosses”, who feel the need to always be the center of attention, to get involved in all the problems, although, in reality, they complicate things more than they contribute to the effective resolution of at least one of the ones for which they declare themselves to be high-class specialists [15].

The public servant characterized by social responsibility works well, correctly, not at all “for the eyes of the boss” or with the thought of advancing ahead of other more deserving civil servants than him, but because this is his way of being, this is how he understands life and implicitly “the job”, otherwise he cannot live. To ask a civil servant from this beautiful human gallery to write, for example, a superficial report and possibly reach certain conclusions suggested by the boss, not covered by reality, is equivalent to asking him to do himself a very great harm. When there are, however, such “pressures”, civil servants of such a moral nature have very categorical replies, in an unequivocal manner [16]. Types of this kind of civil servant offer us fiction from antiquity to the present day. Many preferred to drink their cup of poison, to climb the steps of the scaffold, to endure the mistreatment and torture in the torture chambers,

to take the path of exile; but they did not abdicate their principles regarding the way in which they understood to exercise the prerogatives of the public office they held.

The training of such officials in the conditions of modern society is a permanent concern not only of theoreticians, but also of legislators and governors, in some countries it is a real cult for the public office and the public servant.

A special dimension in the process of forming the spirit of responsibility of public officials has, as is self-evident, the school in which they are trained as specialists, as professionals in administrative matters. That is why, within the process of instruction and education of those who are preparing for public administration positions, a more accentuated combination of all educational factors must be achieved. It is not, however, without relevance for instilling in the souls of high school students or in the souls of students in higher administrative education the love and passion for the “profession” of administrator, the way in which the legislation in force enshrines the guarantees of their professional achievement, the prospects for evolution in this career. So, the legislation in force in our country is still far from having such a psychological impact on young people, who have arrived, in their overwhelming majority by chance, in administrative education. There are aspects on which I do not think there is time to reflect, but simply need to act.

Research in the science of administration worldwide has revealed, especially through surveys and investigations, that a large part of civil servants work conscientiously, but without particular enthusiasm, but simply because they have a position from which they receive a reward and are animated by the natural feeling of maintaining it. It depends very much on the qualities of the one who leads the collective in which such civil servants exist for them to become

civil servants with a high spirit of responsibility, in the sense specified above. Also, among civil servants there appears the type of civil servant who seeks to “spin”, to slip away or the civil servant who gets involved only when he feels the danger of a sanction.

Taking into account this heterogeneity of the typologies of civil servants, in terms of the degree of responsibility, principles can be established and, accordingly, legally enshrined, by virtue of which their stimulation can be achieved, in which sense the question of the advancement system and, accordingly, the salary system arises.

Practical recommendations relating to the application

The analysis of the legal regime of civil servants' liability, from a comparative law perspective, allows the following fundamental conclusions to be drawn:

- *Historical roots and state stability:* The institution of civil service, with origins in Roman and Byzantine antiquity, has consistently demonstrated that good state administration is inextricably linked to the civil servant's legal and economic status. As highlighted in the doctrine, the precariousness of remuneration or the uncertainty of stability in office undermines the foundations of the state apparatus, generating inefficiency and corruption [17].

- *Duality of the legal regime:* Unlike other European systems, the regime applicable to civil servants in the Republic of Moldova presents a hybrid nature, where public law norms (Law no. 158/2008) intersect with private law norms (Labor Code), creating a complex framework for engaging in legal liability [18].

- *The need for terminological clarification:* The study reveals a deficiency in the definition of “person with a responsible position”, and it is appropriate to replace this phrase with that of “person with a decision-making or management position”, in order

to align national legislation with the standards of precision found in comparative administrative law (e.g. Romania or France) [19].

- *Restrictive vs. extensive approach:* While countries such as France or Belgium include almost all employees in the education and health sectors in the category of civil servants, the local model maintains a more restrictive vision, focused on the exercise of public power prerogatives. This distinction directly influences the applicable forms of liability, placing increased emphasis on administrative and criminal liability [20].

- *Evolution towards social responsibility:* The legal liability of civil servants has ceased to be a simple technical sanction, evolving towards a complex institution that integrates ethics, psychology and sociology. Holding a public office through competition and meritocracy is the premise of a real responsibility towards the general interest [21].

Based on the analysis of the legal regime of the civil servant and the deficiencies identified in comparison to European standards, here is a set of practical and *de lege ferenda* recommendations aimed at streamlining the accountability mechanism:

1. Clarification and Uniformization of Terminology

- *Proposal:* Replacing the ambiguous phrase “person with a position of responsibility” in Law no. 158/2008 with the term “person with a decision-making or management function”.

- *Purpose:* Alignment with the terminology used in the Administrative Litigation Law and avoiding confusion when engaging legal liability for acts of disposition.

2. Implementation of a Competitive Salary System

- *Recommendation:* Periodic review of salary coefficients to ensure remuneration that reflects the degree of responsibility and the risks of the position.

• *Justification*: As Stendhal emphasized, underfunding public office is an indirect invitation to corruption (“the state organizes theft and misery”). A decent salary is the first barrier to protecting integrity.

3. Strengthening Stability in the Job through Meritocracy

• *Recommendation*: Strict respect for the public competition procedure for all categories of civil servants, eliminating unjustifiably prolonged interim appointments.

• *Purpose*: Protecting civil servants from political interference and ensuring an institutional memory necessary for good administration, according to the French or Belgian model.

4. Rigorous Delimitation of Patrimonial Liability

• *Proposal*: Introducing clear criteria in the Labor Code or in the special law to differentiate between admissible professional error and serious negligence.

• *Purpose*: Preventing “decisional paralysis” among civil servants, who could avoid signing necessary documents for fear of subjective patrimonial recoveries.

5. Digitalization of the Disciplinary Sanctions Register

• *Recommendation*: Creating a centralized database (managed by the State Chancellery) that highlights disciplinary sanctions applied and those that have become final.

• *Purpose*: Ensuring transparency and preventing the re-employment in other public institutions of persons who have committed serious violations of administrative ethics.

6. Expanding Ethics Training Programs

• *Recommendation*: Mandatory introduction of modules on forensic psychology and applied eth-

ics within the training courses at the Academy of Public Administration.

• *Justification*: Liability should not be just a sanction, but a form of social responsibility consciously assumed.

Bibliography

1. VEDENAȘ, Virginia. *The Status of the Public Servant*, Nemira Publishing House, Bucharest, 1998.
2. RĂDULESCU, C., MARGHIDAN, Gh. *The Status of the Public Servant and the Status of Municipal Employees*, Bucharest, 1947, p.121.
3. PLATON, M., ROȘEA, S., ROMAN, A., POPESCU, T. *History of Public Administration in Moldova*, Chișinău 1999, p.39.
4. Constitution of the Republic of Moldova, adopted on 29.06.1994 and in force since 27.08.1994, AMENDED LP185-XVI of 29.06.06, MO106-111/14.07.06 art.502.
5. Law on the Public Office and the Status of the Public Servant, Published: 23.12.2008 in the Official Gazette No. 230-232 art No: 840 Date of entry into force: 01.01.2009, AMENDED LP49 of 22.03.13, MO82/12.04.13 art.260.
6. Law on Administrative Litigation No. 793-XIV of 10.02.2000, published in the Official Gazette of the Republic of Moldova of 18.05.2000, no. 57-58 AMENDED LP31 of 07.03.13, MO69-74/05.04.13 art.223.
7. POPA, Eugen. *Administrative Law*, Servo Sat Publishing House, Bucharest, 2000.
8. NEGRU, Tudor. *Work Contact with Civil Servants* - In the collection *The Rule of Law and Public Administration*, Cartier Publishing House, Bucharest, 1999, p.67.
9. ORLOV, Măria. *Administrative Law*, Epigraf Publishing House, Chișinău, 2001, p.26.
10. OSOIANU, Tudor, OSOIANU, Ion. *Legal Status of the Public Servant*. Chișinău, 2003, p.89.
11. Law on Administrative Litigation No. 793-XIV of 10.02.2000, published in the Official Gazette of the Republic of Moldova of 18.05.2000, no. 57-58 AMENDED LP31 of 07.03.13, MO69-74/05.04.13 art.223.
12. SÎMBOTEANU, Aurel. *Public administration reform in the Republic of Moldova*, Museum Publishing House. Chișinău, 2001, p.206.

13. IORGOVAN, A., GRILESCU, V. *Administrative law and administrative science*, V-II. Bucharest, 2002.
14. FLOREA, M. *Social action responsibility*, Scientific and Encyclopedic Publishing House. Bucharest, 1976.
15. CÂRNAȚ, T. *Constitutional law*. Chișinău, 2010.
16. BERCHI, Boiana Augusta. *The book of the public servant*, Teora Publishing House. Bucharest, 2000, p. 30.
17. TROFIMOV, Igor. *Administrative Law. General Part*, Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2011.
18. Law no. 158 of 04.07.2008 on the public office and the status of the civil servant.
19. CÂRNAȚ, Teodor. *Administrative Law*, Chișinău, 2014.
20. MATEUȚ, Gheorghe. *Criminal Procedure. General Part*, Ed. Universul Juridic, 2019.
21. Code of Conduct for Civil Servants, adopted by Law no. 25 of 22.02.2008.
-

AUTENTICITATEA ȘI INTEGRITATEA PROBELOR ELECTRONICE ÎN PROCESUL PENAL: PROVOCĂRI TEORETICO-PRACTICE

Albert ANTOCI

Doctor în Drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene
„Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: d.antoci2000@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6304-2046>

Tudor-Mihai COZMA

Doctorand, Academia de Studii Economice din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: tudorcozmam@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-2511-6821>

În contextul digitalizării accelerate a societății și a administrației publice, asigurarea credibilității probelor digitale în procesul penal reprezintă o provocare esențială. Lucrarea de față examinează dificultățile teoretice și practice generate de introducerea și aplicarea tehnologiilor informaționale în procedura penală. Studiul urmărește identificarea modalităților prin care informațiile probatorii electronice pot fi integrate în sistemul actual al probelor procesual-penale, cu respectarea cerințelor de admisibilitate și autenticitate.

Studiul subliniază necesitatea armonizării legislației naționale cu standardele europene, dezvoltării unor instrumente eficiente de verificare a informației digitale și uniformizării practicii judiciare. Consolidarea capacității instituționale și utilizarea soluțiilor tehnologice avansate sunt condiții indispensabile pentru valorificarea potențialului probelor electronice.

Cercetarea contribuie la dezbaterile privind transformarea digitală a justiției penale, oferind direcții practice pentru consolidarea valorii probatorii a probelor digitale în era digitală.

Cuvinte-cheie: proces penal, probe digitale, admisibilitate, cadru juridic, digitalizare.

AUTHENTICITY AND INTEGRITY OF ELECTRONIC EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS: THEORETICAL AND PRACTICAL CHALLENGES

In the context of the accelerated digitalization of society and public administration, ensuring the reliability of digital evidence in criminal proceedings has become a key challenge. This article examines the theoretical and practical difficulties arising from the introduction and application of information technologies within criminal procedure. The study highlights the ways in which electronic evidentiary information can be integrated into the existing framework of criminal evidence, while safeguarding its admissibility and credibility.

The study emphasizes the need for harmonizing national legislation with European standards, developing effective verification tools for digital information, and ensuring standardized judicial practice. Strengthening institutional

capacity and adopting advanced technological solutions are identified as essential steps toward enhancing the probative value of electronic evidence.

This research contributes to the ongoing debate on digital transformation in criminal justice by offering practical directions for ensuring the credibility of electronic evidence in the digital era.

Keywords: *criminal procedure, digital evidence, admissibility, legal framework, digitalization.*

AUTHENTICITÉ ET INTÉGRITÉ DES PREUVES ÉLECTRONIQUES DANS LES PROCÉDURES PÉNALES: DÉFIS THÉORIQUES ET PRATIQUES

Dans le contexte de la numérisation accélérée de la société et de l'administration publique, la garantie de la crédibilité des preuves numériques en procédure pénale constitue un défi majeur. La présente étude examine les difficultés théoriques et pratiques générées par l'introduction et l'application des technologies de l'information dans la procédure pénale. L'analyse vise à identifier les modalités par lesquelles les informations probatoires électroniques peuvent être intégrées dans le système actuel des preuves pénales, dans le respect des exigences d'admissibilité et d'authenticité.

L'étude souligne la nécessité d'harmoniser la législation nationale avec les standards européens, de développer des instruments efficaces de vérification de l'information numérique et d'unifier la pratique judiciaire. Le renforcement des capacités institutionnelles ainsi que l'utilisation de solutions technologiques avancées constituent des conditions indispensables à la valorisation du potentiel des preuves électroniques.

La recherche contribue au débat relatif à la transformation numérique de la justice pénale, en proposant des orientations pratiques visant à consolider la valeur probatoire des preuves numériques à l'ère digitale.

Mots-clés: *procédure pénale, preuves numériques, admissibilité, cadre juridique, numérisation.*

ПОДЛИННОСТЬ И ЦЕЛОСТНОСТЬ ЭЛЕКТРОННЫХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ

В условиях ускоренной цифровизации общества и публичной администрации обеспечение достоверности цифровых доказательств в уголовном процессе представляет собой существенный вызов. Настоящая работа анализирует теоретические и практические трудности, обусловленные внедрением и применением информационных технологий в уголовном судопроизводстве. Исследование направлено на выявление способов интеграции электронных доказательственных сведений в действующую систему уголовно-процессуальных доказательств с соблюдением требований допустимости и подлинности.

В исследовании подчёркивается необходимость гармонизации национального законодательства с европейскими стандартами, разработки эффективных инструментов проверки цифровой информации и унификации судебной практики. Укрепление институционального потенциала и использование современных технологических решений являются необходимыми условиями для реализации потенциала электронных доказательств.

Настоящее исследование вносит вклад в дискуссию о цифровой трансформации уголовной юстиции, предлагая практические направления по укреплению доказательственной ценности цифровых доказательств в цифровую эпоху.

Ключевые слова: *уголовный процесс, цифровые доказательства, допустимость, правовая база, цифровизация.*

Introducere

Procesele contemporane de digitalizare la nivel mondial au generat schimbări substanțiale în organizarea și funcționarea societății actuale, oferind resurselor digitale și datelor un rol fundamental și predominant în domeniile social-economic și juridic. Noile tehnologii digitale pătrund rapid în toate sferele activității umane, fiind tot mai flexibile și ușor de utilizat, având capacitatea de a colecta, produce, stoca, prelucra și transmite într-o manieră eficientă cantități considerabile de informații.

În contextul unui volum semnificativ de date, care, prin natura lor, nu posedă autonomie proprie și depind direct de suportul material pe care sunt păstrate, forma electronică a informațiilor câștigă o prioritate tot mai mare, dat fiind faptul că acestea generează urme digitale atât pe suporturile materiale electronice, cât și direct în mediul virtual. În consecință, noțiunea de societate digitală și conceptul de „probe electronice (digitale)” dobândesc amploare globală, devenind obiect al interesului crescând din partea specialiștilor din domeniul juridic și a cercetătorilor care analizează particularitățile și provocările actuale legate de probele electronice în procedura penală.

Este evident că echipamentele electronice moderne joacă un rol esențial în procesul de probațiune penală, servind în principal drept mijloace de stocare a informațiilor cu caracter personal, comercial, oficial sau de altă natură, ce pot oferi detalii relevante despre circumstanțele săvârșirii infracțiunii, vinovăția autorului, profilul personalității inculpatului, precum și alte aspecte ce urmează a fi dovedite în cadrul procesului penal. Astfel, probele electronice ocupă o poziție specifică și deosebită în ansamblul mijloacelor probatorii folosite în materie penală.

Metode de cercetare

În cadrul cercetării, au fost utilizate metode dialectice, sistemice și logice (metode generale științifice). Dintre metodele științifice specifice, au predominat metoda formal-juridică, metoda comparativă și metodele de generalizare și abstractizare. Articolul propune direcții promițătoare de utilizare a probelor electronice în procesul penal în condițiile digitalizării sistemului judecătoresc, fiind analizate normele și standardele CE în acest sens.

Discuții

În era contemporană, caracterizată printr-o intensă dezvoltare digitală și prin informatizarea extinsă a tuturor domeniilor sociale, utilizarea probelor electronice capătă o importanță tot mai mare în cadrul procesului penal. Dezvoltarea accelerată a tehnologiei informației facilitează activitatea organelor de anchetă în procesul de obținere și examinare a probelor, generând, totodată, o serie de provocări privind verificarea autenticității, păstrării integrității și confirmării veridicității datelor în format digital. În acest sens, devine esențială aplicarea instrumentelor tehnologice avansate, printre care se numără și tehnicile criptografice, precum hashing-ul, care pot contribui substanțial la depășirea acestor dificultăți.

Probele în format electronic prezintă anumite particularități care le diferențiază substanțial de mijloacele tradiționale de probă. Acestea sunt extrem de vulnerabile la modificări, frecvent nu beneficiază de un suport fizic în sensul obișnuit al termenului, pot exista concomitent în mai multe locații și pot fi accesate și modificate de către numeroase persoane. Astfel de caracteristici specifice creează dificultăți considerabile în administrarea și valorificarea probelor electronice în cadrul procesului penal.

În contextul actualei societăți digitale, probele electronice-digitale ocupă un loc central în activitatea judiciară, constituind instrumente indispensabile pentru stabilirea faptelor și circumstanțelor relevante ale cauzei. Acestea sunt deosebit de utile în situațiile în care probele clasice – precum documentele pe suport de hârtie sau declarațiile martorilor – lipsesc ori nu pot fi obținute. Astfel, problematica colectării, examinării și valorificării probelor electronice dobândește o importanță majoră, impunând necesitatea unor cercetări aprofundate și a dezvoltării continue a cadrului normativ și a instrumentelor tehnice specifice.

Opinăm asupra faptului că utilizarea acestor probe ridică provocări considerabile, determinate de necesitatea garantării autenticității, integrității, păstrării și confidențialității informațiilor conținute. În consecință, un document electronic – ca formă particulară a probelor digitale – trebuie să îndeplinească un set de cerințe juridice esențiale:

- **Autenticitatea**, care atestă faptul că documentul electronic corespunde în mod fidel celui declarat și provine dintr-o sursă verificabilă;
- **Veridicitatea**, care garantează că documentul reprezintă integral și corect faptele, operațiunile sau activitățile consemnate, putând fi utilizat cu încredere în proceduri viitoare;
- **Integritatea**, care presupune că documentul nu a suferit modificări după momentul creării sale;
- **Aptitudinea de utilizare**, care asigură posibilitatea identificării și reproducerii documentului electronic în orice moment, la cerere.

Legea procesual penală al R. Moldova identifică prin probe informații factuale obținute în conformitate cu dispozițiile prezentului cod, utilizate pentru a stabili existența sau inexistența unei infracțiuni, identificarea autorului, determinarea vinovăției acestuia, precum și pentru clarificarea altor împrejurări relevante necesare soluționării corecte a cauzei.

Sunt considerate probe în procesul penal datele factuale constatate prin următoarele mijloace:

1. declarațiile bănuitului, învinuitului, inculpatului, victimei, părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile, martorului, specialistului și expertului;

2. raportul de expertiză judiciară;

3. corpurile delictive;

4. procesele-verbale întocmite în cadrul acțiunilor de urmărire penală și al cercetării judiciare;

5. documentele (inclusiv cele oficiale);

6. înregistrările audio sau video, precum și fotografiile;

7. constatările tehnico-științifice și medico-legale;

8. actele procedurale care consemnează rezultatele măsurilor speciale de investigație și anexele acestora, inclusiv stenograme, fotografiile, înregistrările și alte asemenea materiale;

9. procesele-verbale care consemnează rezultatele investigațiilor financiare paralele și procesele-verbale ce reflectă opinia organelor de control de stat asupra activității de întreprinzător, conform art. 276¹ CPP, dacă acestea nu au fost incluse într-un proces-verbal de control;

10. procesele-verbale de control întocmite în cadrul verificărilor efectuate de organele de control de stat privind activitatea de întreprinzător sau alte acte cu caracter decizional, întocmite în baza legislației speciale în vigoare.

Pentru a fi admisibile în procesul penal, elementele de fapt trebuie să fie obținute de către organele de control de stat, organele de urmărire penală, organele cu atribuții speciale de investigație, organele de constatare ori de alte părți implicate în proces, cu respectarea dispozițiilor prezentului cod.

Datele obținute prin măsuri speciale de investigație pot fi admise ca probe doar dacă au

fost administrate în cadrul urmăririi penale și verificate prin mijloacele probatorii prevăzute de cadrul legal, în conformitate cu legea procesuală și cu respectarea drepturilor și libertăților persoanei sau în baza unei restricții autorizate de instanța de judecată.

Informațiile obținute de echipele comune internaționale de urmărire penală pot fi folosite ca probe numai în cazul administrării lor prin mijloacele prevăzute de norma legală [1].

CPP al României în art. 97 stabilește prin probă orice element de fapt care servește la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni, la identificarea persoanei care a săvârșit-o și la cunoașterea împrejurărilor necesare pentru justa soluționare a cauzei și care contribuie la aflarea adevărului în procesul penal.

Proba se obține în procesul penal prin următoarele mijloace:

- a) declarațiile suspectului sau ale inculpatului;
- b) declarațiile persoanei vătămate;
- c) declarațiile părții civile sau ale părții responsabile civilmente;
- d) declarațiile martorilor;
- e) înscrisuri, rapoarte de expertiză sau constatare, procese-verbale, fotografii, mijloace materiale de probă [2].

Legea procesual penală al R.Moldova și cea a României nu conține o definiție specială a noțiunii de „probe electronice”, informația electronică putând fi încadrată în categoria corpurilor delictive

Pentru a face o claritate considerăm că o particularitate esențială a probelor electronice constă în **natura lor complexă**, rezultată din îmbinarea elementului informațional, care reflectă conținutul relevant pentru cauză, cu elementul tehnic, care vizează forma și modul de stocare a acestor date. Astfel, probele electronice nu reprezintă doar simple informații, ci date care există într-un format di-

gital, stocate pe suporturi specifice sau în sisteme informatice, conferindu-le un caracter distinct față de probele tradiționale.

În cadrul procesului penal, utilizarea probelor electronice este tot mai frecventă, acestea putând fi grupate în funcție de mai multe criterii.

După modalitatea de creare, distingem probe inițial generate în format digital, precum documentele electronice, mesajele transmise prin e-mail sau înregistrările efectuate în baze de date, dar și probe convertite dintr-un alt format, cum ar fi documentele scanate sau fișierele audio-video digitalizate.

În funcție de natura informației, întâlnim documente electronice (fișiere text, foi de calcul, prezentări), mesaje electronice (e-mailuri, comunicări prin aplicații de tip messenger sau postări în rețelele sociale), jurnale de evenimente (fișiere log, istorice ale tranzacțiilor), fișiere multimedia (fotografii, înregistrări audio și video), precum și metadate care oferă informații suplimentare despre fișier, cum ar fi data creării, autorul sau modificările operate.

În raport cu locul de stocare, probele electronice pot fi locale, păstrate pe dispozitivele utilizatorilor, de rețea, situate în sistemele interne ale organizațiilor, ori găzduite în mediul cloud, pe servere aflate la distanță. Potrivit art. 164 din Codul de procedură penală, noțiunea de „purtător de informație tehnică electronică” este inclusă în categoria mijloacelor materiale de probă. Această reglementare permite definirea purtătorilor de informație ca fiind acele mijloace materiale de probă reprezentate de dispozitive tehnico-electronice, al căror conținut informațional are un caracter specific determinat de forma electronică a datelor probatorii, inițial stocate și ulterior redactate prin utilizarea mijloacelor tehnice corespunzătoare [3 p.116].

Din perspectiva accesibilității, acestea pot fi publice, disponibile în surse deschise, cu acces restricționat, protejate prin parolă sau criptare, ori

chiar șterse sau deteriorate, cazuri care necesită utilizarea unor metode speciale de recuperare.

Această diversitate evidențiază complexitatea probelor electronice, care impune practicienilor din domeniul juridic o atenție deosebită în administrarea, conservarea și valorificarea lor în procesul penal.

Evaluarea probelor digitale din perspectivă juridică nu poate fi efectuată fără o verificare tehnică prealabilă. Această exigență derivă din dispozițiile legale care impun ca validitatea unei copii a unei probe digitale să fie dependentă de existența originalului. Constaterea corespondenței dintre copia prezentată și original se poate realiza exclusiv prin utilizarea unor instrumente tehnice specializate și a expertizei de specialitate.

Procedura de reproducere a probelor digitale prezintă o importanță aparte. Normele legale prevăd că aceasta este admisibilă numai dacă se asigură menținerea integrității și identității datelor. În acest sens, criteriul tehnic privind neschimbaria informației dobândește relevanță juridică majoră, iar încălcarea acestuia conduce automat la excluderea probei din materialul probator (art.94 CPP al R.Moldova).

Având în vedere avantajele incontestabile ale informațiilor probatorii electronice, legiuitorul și practicienii dreptului se confruntă cu întrebarea esențială privind modalitatea de utilizare a „probelor electronice” în cadrul procesului penal tradițional, în care consemnarea informațiilor cu valoare probatorie se realizează prin procese-verbale ale actelor de urmărire penală, redactate pe suport hârtie.

Unii cercetători, optimiști în privința introducerii rapide a informației electronice în procesul penal, consideră că integrarea tehnologiilor informaționale și de telecomunicații în acest domeniu generează așteptări nefondate cu privire la posibilitatea cre-

ării unui nou tip de probă (sursă de probă) – „proba electronică”. Există chiar opinii conform cărora ar putea apărea un nou tip de proces penal, o nouă tehnologie de administrare a probelor în procesul penal și o nouă teorie a probelor procesual-penale, aspecte care necesită, la rândul lor, răspunsuri adecvate și la timp [4].

Integrarea informațiilor electronice în cadrul procesului penal din R.Moldova întâmpină o dificultate majoră, determinată de forma tradițională de documentare a probelor – cea scrisă – utilizată în activitatea organelor de urmărire penală. Această formă, care fundamentează standardul juridic privind admisibilitatea probelor, constituie un obstacol conceptual în valorificarea deplină a potențialului tehnologiilor informaționale, în special în ceea ce privește trecerea de la documentele pe suport hârtie la gestionarea acestora în format electronic.

Analizând limitele acestui model clasic în contextul procesului de digitalizare, în doctrina rusă de ex. se evidențiază faptul că accentul excesiv pus pe formă în detrimentul conținutului determină interpretarea admisibilității probelor preponderent prin prisma cerințelor formale. Spre exemplu, acceptarea unei înregistrări video ca probă depinde, în mare măsură, de corectitudinea și completitudinea procesului-verbal întocmit de organul de urmărire penală sau de respectarea procedurii de atașare a acesteia la dosar [5 p. 87-88].

Un alt neajuns semnificativ, îl reprezintă formalismul excesiv și tendința de birocratizare, care generează un volum considerabil de documente inutile. Divergența dintre modelul scris al urmăririi penale și utilizarea documentelor electronice ridică o problemă de ordin instituțional ce impune adaptarea cadrului normativ la realitățile digitalizării [5 p.87-88].

Întrucât discuțiile privind valoarea probatorie a datelor în format electronic se concentrează mai

ales asupra utilizării documentelor electronice în instanță, soluționarea acestei contradicții presupune, ca prim pas, o analiză aprofundată a noțiunii de „document procesual”. Toate probele din procesul penal sunt, sub o formă sau alta, consemnate în documente. Un document procesual este un act întocmit în legătură cu desfășurarea unei proceduri penale, care consemnează fapte relevante pentru cauză, având o formă stabilită de Codul de procedură penală al R.Moldova, de alte acte normative sau de practica judiciară.

Rolul esențial al documentului este acela de a asigura conservarea și transmiterea informației în timp și spațiu. În context procesual, acesta reprezintă un suport material pe care organul competent sau o persoană autorizată consemnează, în condițiile prevăzute de lege, date referitoare la circumstanțe relevante pentru cauză, fie în formă scrisă, fotografică ori sub altă formă, având scopul de a garanta păstrarea și utilizarea lor ulterioară.

Analiza legislației UE atestă faptul că subiectul legat de administrarea și păstrarea probelor electronice, cât și importanța măsurilor destinate obținerii și conservării probelor electronice crește constant în cadrul investigațiilor și urmărilor penale desfășurate pe teritoriul Uniunii Europene. Disponibilitatea unor mecanisme eficiente pentru colectarea acestor probe este esențială în lupta împotriva criminalității, însă implementarea lor trebuie să fie însoțită de condiții și garanții apte să asigure respectarea deplină a drepturilor fundamentale și a principiilor consacrate de articolul 6 din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) și de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Acestea includ, în mod special, principiile necesității și proporționalității, respectarea garanțiilor procedurale, protejarea vieții private, a datelor cu caracter personal și a confidențialității comunicațiilor [6].

Rezoluția Parlamentului European din 3 octom-

brie 2017 referitoare la combaterea criminalității cibernetice [7] a evidențiat necesitatea identificării unor modalități mai eficiente pentru asigurarea și obținerea rapidă a probelor electronice. Totodată, a subliniat importanța consolidării cooperării dintre autoritățile de aplicare a legii, statele terțe și furnizorii de servicii care își desfășoară activitatea în spațiul european, cu respectarea prevederilor Regulamentului (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului [8], ale Directivei (UE) 2016/680 a Parlamentului European și a Consiliului [9], precum și în conformitate cu acordurile existente privind asistența judiciară reciprocă.

Ca continuitate al ideii Articolul 6 al CEDO consacră dreptul la un proces echitabil, însă nu stabilește norme privind admisibilitatea probelor ca atare, aspect reglementat în principal de legislația internă a fiecărui stat [10]. Prin urmare, Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu are competența de a decide, în principiu, asupra admisibilității unor categorii de probe – inclusiv cele obținute nelegal din perspectiva dreptului intern. Rolul său, în baza art. 6 § 1, este de a analiza dacă procedura, privită în ansamblu, a fost echitabilă, luând în considerare atât modul de obținere și utilizare a probelor, cât și felul în care au fost soluționate eventualele excepții referitoare la admisibilitatea acestora [11], [12], [13].

Deși probele electronice pot prezenta dificultăți semnificative, inclusiv provocări legate de fiabilitatea acestora, nu se impune, în mod abstract, aplicarea unor standarde diferite față de garanțiile consacrate de art. 6 § 1. Elementul esențial este ca utilizarea acestor probe să nu afecteze principiile fundamentale ce guvernează dreptul la un proces echitabil [14].

Concluzii

Analiza aspectelor legate de fiabilitatea probelor digitale în procesul penal din Republica Mol-

dova și România a relevat caracterul complex și multidimensional al acestei problematice, situată la intersecția normelor juridice și a cerințelor tehnice. Asigurarea autenticității și credibilității acestor probe impune o abordare sistemică, care să îmbine perfecționarea cadrului normativ cu introducerea unor tehnologii avansate de verificare a informației digitale.

Printre elementele esențiale care condiționează fiabilitatea probelor digitale se numără: respectarea strictă a normelor procedurale în activitățile de colectare și procesare a datelor, implicarea specialiștilor IT calificați în toate etapele lucrului cu probele, utilizarea unor metode de analiză științific fundamentate și certificate, precum și elaborarea unei concepții teoretice unitare privind standardele de credibilitate în contextul digitalizării. În plus, legislația națională trebuie armonizată cu standardele internaționale în materia combaterii criminalității informatice.

Pentru consolidarea gradului de fiabilitate a probelor digitale în procedurile penale, se impun următoarele măsuri prioritare:

- Instituirea unui sistem național unificat de verificare criptografică, bazat pe tehnologia blockchain, care să asigure invariabilitatea și trasabilitatea tuturor operațiunilor efectuate asupra probelor digitale, din momentul obținerii acestora până la prezentarea în fața instanței.

- Introducerea prin lege a unor standarde extinse pentru fixarea, copierea și stocarea probelor, incluzând înregistrarea obligatorie a metadatelor, realizarea de copii de control și aplicarea tehnicilor de analiză inteligentă pentru identificarea eventualelor falsificări.

Implementarea acestor măsuri ar contribui la creșterea substanțială a credibilității probelor digitale, ar garanta evaluarea lor juridică corespunzătoare și ar diminua riscul erorilor judiciare.

Referințe bibliografice

1. Art. 93 Cod nr. 122 din 14-03-2003 Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Publicat: 05-11-2013 în Monitorul Oficial nr. 248-251 art. 699.
2. Codul de procedură penală din 1 iulie 2010 (*actualizat*) (Legea nr. 135/2010) (actualizat până la data de 13 ianuarie 2017*) Emitent parlamentul.
3. CROITOR, Elena. Categoriile „ Purtător tehnico-electronic de informație” și „înregistrări” în probatoriul penal. *Revista Institutului Național al Justiției*, nr.3-4, 2010, p.116.
4. СЕРГЕЕВ, М. С. *Правовые регулирование применения электронной информации и электронных носителей информации в уголовном судопроизводстве*: дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2018. 322 с., disponibil pe: <https://www.dissercat.com/content/pravovoe-regulirovanie-primeneniya-elektronnoi-informatsii-i-elektronnykh-nositelei-informat>, accesat la: 16.08.2025
5. КУВЫЧКОВ, С. И. *Использование в доказывании по уголовным делам информации, представленной в электронном виде*: дис. ... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2016. С. 87–88.
6. Regulamentul (UE) 2023/1543 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 iulie 2023 privind ordinele europene de divulgare a probelor electronice și ordinele europene de păstrare a probelor electronice în cadrul procedurilor penale și pentru executarea pedepselor privative de libertate în urma unor proceduri penale, disponibil pe: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32023R1543>, accesat la: 13.08.2025
7. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C 346, 27 septembrie 2018, disponibil pe: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=OJ%3AC%3A2018%3A346%3ATOC>, accesat la: 16.08.2025
8. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 119, 4 mai 2016 Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor, disponibil

pe: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2016%3A119%3ATOC>, accesat la: 13.08.2025

9. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 119, 4 mai 2016 Directiva (UE) 2016/680 a Parlamentului European și a Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice referitor la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autoritățile competente în scopul prevenirii, depistării, investigării sau urmării penale a infracțiunilor sau al executării pedepselor și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Deciziei-cadru 2008/977/JAI a Consiliului, disponibil pe: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2016%3A119%3ATOC>, accesat la: 16.08.2025

10. *Moreira Ferreira c. Portugaliei* (nr. 2) (MC), 2017, pct. 83, disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-175646%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-175646%22]), accesat la: 13.08.2025

11. *Khan c. Regatului Unit*, 2000, pct. 34 disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-58841%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-58841%22]), accesat la: 13.08.2025

12. *Jalloh c. Germaniei* (MC), 2006, pct. 95, disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-76307%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-76307%22]), accesat la: 16.08.2025

13. *Bikov c. Rusiei* (MC), 2009, pct. 89 disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-91704%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-91704%22]), [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-227636%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-227636%22])} accesat la: 13.08.2025

14. *Yüksel Yalçınkaya c. Turciei* (MC), 2023, pct. 312-313 disponibil pe: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-227636%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-227636%22]), [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-227636%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-227636%22])} accesat la: 13.08.2025

ACȚIUNI PREMERGĂTOARE PREZENTĂRII SPRE RECUNOAȘTERE

Artur AIRAPETEAN

Doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: a.airapetean@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-1029-8731>

Adrian TABÎRȚA

Doctor în drept, lector universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: adriant@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-1671-1221>

Noțiunea „acțiuni premergătoare prezentării spre recunoaștere” se referă la totalitatea măsurilor și operațiunilor procedurale pe care organul de urmărire penală trebuie să le efectueze înainte de desfășurarea propriu-zisă a prezentării spre recunoaștere a unei persoane, a unui obiect sau a unui loc. Aceste acțiuni au rolul de a asigura legalitatea, corectitudinea și obiectivitatea recunoașterii, prevenind orice influențare sau sugestie asupra persoanei chemate să identifice. Acțiunile premergătoare prezentării spre recunoaștere reprezintă ansamblul activităților obligatorii, de natură procedurală și organizatorică, desfășurate de organul judiciar înainte de efectuarea actului de recunoaștere, prin care se asigură condițiile necesare pentru o identificare voluntară, obiectivă, nesugestionată și valabilă din punct de vedere probator. Acțiunile premergătoare unei prezentări spre recunoaștere sunt esențiale pentru a asigura corectitudinea și legalitatea acestei proceduri de identificare în cadrul unui proces penal. Aceste acțiuni au ca scop prevenirea oricărei influențe asupra persoanei chemate să recunoască și consolidarea valorii probatorii a rezultatului.

Cuvintele-cheie: proces penal, acțiunile premergătoare, prezentarea spre recunoaștere, identificarea unei persoane, identificarea unor obiecte.

ACTIONS PRECEDING IDENTIFICATION PARADE

The concept of “actions prior to presentation for recognition” refers to all the procedural measures and operations that the criminal investigation body must carry out before the actual presentation for recognition of a person, an object or a place. These actions have the role of ensuring the legality, correctness and objectivity of the recognition, preventing any influence or suggestion on the person called to identify. The actions prior to presentation for recognition represent the set of mandatory activities, of a procedural and organizational nature, carried out by the judicial body before the act of recognition is carried out, through which the necessary conditions for a voluntary, objective, unsuggested and valid identification are ensured. The actions prior to a presentation for recognition are essential to ensure the correctness and legality of this identification procedure in a criminal trial. These actions aim to prevent any influence on the person called to recognize and to strengthen the probative value of the result.

Keywords: criminal trial, preliminary actions, presentation for recognition, identification of a person, identification of objects.

ACTIIONS PRÉALABLES À LA PRÉSENTATION POUR RECONNAISSANCE

La notion de « mesures préalables à la présentation pour identification » désigne l'ensemble des mesures et opérations procédurales que l'autorité chargée de l'enquête pénale doit accomplir avant la présentation effective, aux fins d'identification, d'une personne, d'un objet ou d'un lieu. Ces mesures visent à garantir la légalité, l'exactitude et l'objectivité de l'identification, en prévenant toute influence ou suggestion sur la personne appelée à s'identifier. Les mesures préalables à la présentation pour identification constituent l'ensemble des activités obligatoires, de nature procédurale et organisationnelle, menées par l'autorité judiciaire avant l'acte d'identification, afin de garantir les conditions nécessaires à une identification volontaire, objective, spontanée et valable. Ces mesures sont essentielles pour garantir l'exactitude et la légalité de cette procédure d'identification dans le cadre d'un procès pénal. Elles visent à prévenir toute influence sur la personne appelée à s'identifier et à renforcer la valeur probante du résultat.

Mots-clés: *procès pénal, actes préalables, présentation pour identification, identification d'une personne, identification d'objets.*

ДЕЙСТВИЯ, ПРЕДШЕСТВУЮЩИЕ ПРЕДЪЯВЛЕНИЮ К ОПОЗНАНИЮ

Понятие «действия, предшествующие представлению к опознанию» относится ко всем процессуальным мерам и операциям, которые орган уголовного розыска должен предпринять до фактического представления к опознанию лица, объекта или места. Данные действия призваны обеспечить законность, правильность и объективность опознания, предотвращая любое влияние или внушение лицу, вызванному для опознания. Действия, предшествующие представлению к опознанию, представляют собой совокупность обязательных мероприятий процессуального и организационного характера, проводимых судебным органом до совершения акта опознания, посредством которых обеспечиваются необходимые условия для добровольного, объективного, непредвзятого и достоверного опознания. Действия, предшествующие представлению к опознанию, необходимы для обеспечения правильности и законности процедуры опознания в уголовном процессе. Они также направлены на предотвращение любого влияния на лицо, вызванного для опознания, и на повышение доказательной ценности результата.

Ключевые слова: *уголовное судопроизводство, предварительные действия, предъявление для опознания, опознание лица, опознание предметов.*

Introduction

Selon la législation de procédure pénale de la République de Moldavie, la notion d'«actes préalables à la présentation pour identification» n'est pas expressément définie dans le Code de procédure pénale, mais découle des normes régissant l'organisation de l'identification des personnes, des objets ou des lieux à titre de preuve et l'obligation d'accomplir des actes préalables pour que la présentation pour identification soit valable.

Que signifie l'expression «actes préalables à la présentation pour identification» dans la législation de la République de Moldavie?

Les articles 116 et 117 du Code de procédure pénale prévoient la procédure d'identification des personnes et des objets dans le cadre des poursuites pénales. Il ressort des dispositions de ces articles qu'avant la présentation proprement dite pour identification, l'organe d'enquête pénale doit accomplir certains actes obligatoires afin que l'identification soit correcte, objective et probante.

Éléments essentiels de ces actes préalables:

Audition préliminaire de la personne convoquée pour identification:

Information des témoins ou des victimes sur leurs responsabilités juridiques

Préparation de la reconnaissance

Autres préparatifs pratiques

Prise de photos de la personne/de l'objet et leur intégration au procès-verbal;

Garantie de la confidentialité et de l'objectivité de la procédure.

Matériel et méthode

La méthodologie de la recherche scientifique repose sur la méthode dialectique-matérialiste, dont découlent d'autres méthodes spécifiques, mises en œuvre dans le cadre de cette recherche: méthodes historique, logico-juridique, logico-formelle, comparative, grammaticale, ainsi que l'observation, la description, la modélisation, etc.

Lors de l'élaboration de cet article, les textes normatifs nationaux et internationaux en vigueur ont été appliqués, l'accent étant mis sur les dispositions du Code de procédure pénale et sur la doctrine de la procédure pénale.

Résultats et discussion

Pour être admissible à la reconnaissance, une préparation minutieuse est indispensable, car seule cette préparation permet d'atteindre l'objectif visé. Cette préparation comprend plusieurs étapes importantes:

Étude du dossier. La connaissance du dossier vise à établir avec précision l'objet de la reconnaissance, à savoir les personnes, les corps ou les objets à identifier. L'étude du dossier permet également d'identifier les personnes appelées à procéder à la reconnaissance, c'est-à-dire celles qui ont directement perçu l'objet de la reconnaissance. Ces personnes doivent être informées des possibilités de perception, de fixation et de reproduction, de leur position par rapport à l'acte examiné ou aux personnes à identifier, ainsi que des autres modalités d'écoute. Il convient également de déterminer les conditions de la perception, qui seront prises en compte lors de la reconnaissance.

Audience préliminaire. Voir art. 116, al. (1) et art. 117, al. L'article 116, paragraphe 1, du Code de procédure pénale prévoit que la présentation aux fins d'identification se fait après une audition préliminaire de la personne appelée à identifier, portant sur les circonstances dans lesquelles elle a vu la personne (ou l'objet) à présenter, ainsi que sur les signes distinctifs et les particularités qui lui ont permis de l'identifier. Un procès-verbal de cette audition est établi.

L'audition préliminaire de la personne appelée à identifier vise plusieurs objectifs:

- la connaissance précise des possibilités réelles de perception, de fixation et de reproduction de la personne concernée, ainsi que de ses caractéristiques psychologiques;

- la détermination des conditions de lieu, de temps et de modalités de perception, ainsi que des facteurs objectifs et subjectifs susceptibles d'influencer le processus de perception sensorielle;

- l'établissement du volume de données relatives aux caractéristiques d'identification que la personne a perçues et, surtout, mémorisées, afin que l'identification soit effectivement possible et utile.

Sélection des personnes ou des objets. L'étape la plus importante dans l'organisation de la présentation aux fins d'identification est la sélection du groupe de personnes ou d'objets.

Conformément à l'article 116, paragraphe 1, du Code de procédure pénale... (3) du Code de procédure pénale, la personne à identifier est présentée à la personne chargée de l'identifier en compagnie d'au moins quatre assistants de procédure du même sexe et d'apparence similaire. La constitution de ce groupe a pour but de permettre à la personne de choisir, parmi plusieurs personnes présentées, celle qu'elle a préalablement observée.

En cas d'identification par photographie, on recherche une photographie reproduisant le plus fidèlement

lement possible l'image de la personne à identifier. Cette photographie est intégrée à un groupe d'au moins quatre photographies, prises dans des conditions techniques aussi proches que possible (même taille, échelle, couleur), de personnes présentant des caractéristiques similaires (art. 116, al. (6) du Code de procédure pénale).

L'objet à identifier est présenté avec au moins deux autres objets. Ces objets doivent être similaires à l'objet à identifier, mais non identiques. Par exemple, s'il s'agit d'identifier un magnétophone à cassettes volé, celui-ci ne doit pas être présenté avec d'autres magnétophones à cassettes de même marque, type, série ou année de fabrication, car son identification serait alors difficile, voire impossible.

Lieu de présentation pour la reconnaissance.

La présentation des personnes en vue de leur reconnaissance s'effectue, en règle générale, au siège de l'organisme d'enquête criminelle, où des bureaux spéciaux sont aménagés. La personne à reconnaître se présente alors à la personne chargée de la reconnaître, hors de sa vue.

Les conditions d'éclairage dans lesquelles la personne ou l'objet doit être identifié doivent également être prises en compte lors de la préparation de l'identification. Par exemple, si l'identification a lieu sous un éclairage artificiel, les services d'enquête criminelle utiliseront les mêmes sources lumineuses, mais quelle que soit leur intensité, ils privilégieront une lumière vive permettant une bonne observation des éléments d'identification.

Il convient de déterminer les personnes qui participeront à la présentation pour identification, d'inviter l'avocat de la défense et d'autres personnes. Au moins trois personnes doivent participer à la présentation pour identification des personnes, dont une est chargée de diriger l'opération et les autres de superviser les personnes pendant la présentation.

La préparation comprend également la mise à disposition et la vérification du matériel technique qui servira à enregistrer les résultats de la présentation pour identification (appareil photo, caméra vidéo) [1].

Selon l'auteur S. Doraş, la préparation à l'identification comprend :

1. Un entretien préliminaire avec la personne qui va être identifiée.
2. La mise en place des conditions nécessaires au bon déroulement de l'identification.
3. Choix des personnes et des objets à présenter conjointement avec ceux à identifier [2].

Selon l'auteur roumain Em. Stancu, la préparation à la présentation en vue de l'identification comprend les activités suivantes :

1. Étude du dossier.
2. Audience préliminaire.
3. Organisation de la présentation en vue de l'identification [3].

Ainsi, la préparation s'inscrit dans le cadre des étapes mentionnées ci-dessus, conformément aux spécificités de la présentation en vue de l'identification. Afin de lancer cette procédure, le service d'enquête criminelle doit élaborer un plan détaillant toutes les étapes importantes de la préparation.

Le service d'enquête criminelle analysera dans quelle mesure l'identification est possible en exploitant d'autres données du dossier, données qui serviront également à vérifier ultérieurement les résultats de la présentation en vue de l'identification [4].

En effet, la procédure d'identification peut modifier considérablement l'orientation générale de l'enquête criminelle. L'efficacité de cette procédure repose entièrement sur l'attention et la bonne volonté des participants, notamment de la personne dont la participation à l'infraction doit être reconnue, c'est-à-dire celle qui a été entendue lors de l'audience préliminaire. Si la personne chargée de

la reconnaissance, de bonne foi ou intentionnellement, ne la reconnaît pas, cela risque non seulement de fausser l'enquête et de remettre en question son impartialité, mais aussi d'inciter le suspect à nier sa participation.

Afin d'éviter l'échec de la procédure de reconnaissance, il convient d'épuiser tous les moyens de vérification des faits présentés. Ce n'est qu'après cette épuisement que l'autorité chargée de l'enquête peut y recourir. Ainsi, la résolution de l'affaire est directement liée à la qualité de l'étude du dossier.

L'étude du dossier permet également d'identifier les personnes qui seront appelées à procéder à la reconnaissance, à savoir celles qui ont directement été en contact avec l'objet de la procédure. Ces personnes doivent être informées des possibilités de perception, de fixation et de reproduction, ainsi que de leur position vis-à-vis de l'acte étudié, ou vis-à-vis des personnes qu'elles doivent identifier, et ce, dans d'autres contextes d'écoute.

Un autre aspect à ne pas négliger lors de l'étude du matériel est la détermination des conditions de perception, qui seront prises en compte lors de la présentation pour identification.

Une audition préliminaire des personnes procédant à l'identification a ensuite lieu, concernant l'objet à identifier. Cette audition est indépendante, car elle se déroule même si la personne a déjà été entendue sur d'autres aspects de l'affaire que ceux relatifs à l'objet à identifier [5].

Si la première audition est superficielle, une seconde audition est nécessaire afin de préciser les caractéristiques de l'objet à identifier et les conditions de sa perception [6]. La véracité de l'identification et la justesse de l'appréciation des résultats de la présentation pour identification dépendent de l'exhaustivité des déclarations recueillies lors de l'audition.

A. Krikunov soutient que l'audition préliminaire ne doit pas être considérée comme une audition

spéciale, menée avant la présentation pour identification. Si la personne qui identifie l'objet a déjà été entendue sur les spécificités de l'objet et les circonstances de son observation, il est inutile de l'entendre une seconde fois [7]. De même, A. Filipov ne considère pas l'audition préliminaire comme une procédure supplémentaire à la présentation, arguant que : « généralement, une audition spéciale n'est pas nécessaire, car le témoin déclare tout ce qu'il sait lors de la première audition générale » [8].

La nécessité d'une nouvelle audition apparaît lorsque les indications sont précisées et pour vérifier que la personne qui identifie l'objet n'a pas oublié les informations précédemment déclarées. Cela permet de vérifier la fidélité de la mémoire et la capacité à reproduire ce qui a été entendu, un aspect susceptible de fournir une base solide à l'identification et de la rendre aussi crédible que possible.

A. Burdanova estime que, lors de l'audition, les conditions objectives et subjectives de la réception doivent être évaluées. Afin d'évaluer les conditions objectives, il convient de préciser l'heure et la durée de l'observation, l'état de l'éclairage, la position de l'observateur par rapport à l'objet (distance, position de l'objet), ainsi que la présence de bruits (permanents ou temporaires). De plus, les questions et réponses doivent être très détaillées et accompagnées de divers exemples afin d'éclairer les circonstances recherchées.

Par exemple, pour établir les caractéristiques de l'éclairage de l'objet, il est nécessaire de préciser à quel moment de la journée l'événement s'est produit, si l'objet était éclairé par le soleil ou artificiellement, à quelle distance et de quel côté l'éclairage a eu lieu, etc. Pour une évaluation correcte de la distance, il faut interroger le sujet sur la manière dont il l'a estimée (à vue d'œil ou autrement), sur la nature des objets environnants, sur ses connaissances en topographie, etc.

Pour vérifier les conditions subjectives, il est essentiel d'établir en premier lieu si l'observation a été faite intentionnellement, dans un but précis, ou si elle s'est produite par hasard, si l'événement a intéressé l'observateur et pour quelles raisons, et si des émotions positives ou négatives ont émergé à son égard. Il est important d'établir si la personne connaissait déjà l'objet et quelle était son opinion à son sujet, ainsi que sa perception actuelle de la situation dans le cadre de laquelle elle est interrogée. L'état physique de la personne qui reconnaît l'objet au moment de l'observation, son état de santé et le fonctionnement de ses organes sensoriels sont également précisés. Il est aussi nécessaire de vérifier si la personne n'était pas fatiguée et si la fatigue n'a pas altéré ses sens, par exemple si elle ne ressentait pas de douleur ou n'était pas sous l'influence de l'alcool, de stupéfiants, etc. L'auteur O. Baev estime que l'objectif de l'enquêteur lors de l'interrogatoire est d'aider au mieux la personne à identifier les particularités et les caractéristiques de l'objet en question. Pour ce faire, il peut lui présenter divers albums photos de personnes ou d'objets, lui poser des questions susceptibles de l'aider à établir des liens avec l'objet, et mener l'interrogatoire sur les lieux du crime. Les questions suggestives sont strictement proscrites lors de l'interrogatoire [9]. Il est scientifiquement prouvé que la restitution émotionnelle des événements est qualitativement meilleure 3 à 8 jours après leur réception, et qu'elle devient moins certaine à partir du 15e jour. Par conséquent, nous concluons qu'un interrogatoire répété après 8 à 14 jours est pertinent si la réception des faits a impliqué un état émotionnel tendu [10].

Afin de réactiver la mémoire de la personne qui la reconnaîtra, il convient d'utiliser différentes méthodes. L'une d'elles consiste à utiliser l'association par contraste : si l'on sait que la personne a les cheveux blonds, on lui demandera : « L'auteur des faits était-il brun ou châtain ? » La question : « L'auteur des faits

était-il blond ? » est absolument à proscrire, car elle serait considérée comme une question suggestive.

Il est souhaitable que, lors de l'interrogatoire, l'enquêteur soit guidé par un programme d'interrogatoire (programme d'enquête) [11], car cela permet de garantir l'exhaustivité des informations recueillies, indépendamment de l'état d'esprit de la personne interrogée au moment de l'interrogatoire, et d'éviter ainsi l'omission de certains détails. Il est recommandé que l'ordre des questions corresponde aux principes de la médecine légale dans le cadre de la construction du portrait oral, c'est-à-dire du général au particulier.

Un point technique important est que les expressions et les termes utilisés par la personne dans la description ne doivent pas être remplacés par des termes médico-légaux par l'enquêteur. Lors de l'interrogatoire, il ne faut laisser planer aucun doute sur les propos tenus. Afin d'éviter tout doute, la personne sera interrogée de manière aussi détaillée que possible sur les particularités de l'objet et les circonstances dans lesquelles il a été aperçu. Ceci est particulièrement important lors de l'interrogatoire d'un suspect ou d'un accusé, car on s'attend souvent à des déclarations fausses ou incomplètes de sa part.

Toutefois, il est admis que la décision de procéder à la présentation pour identification reste à la discrétion de l'enquêteur [12].

La description des particularités et des caractéristiques de la personne à présenter pour identification doit être effectuée selon la méthode du portrait oral. La personne qui procédera à l'identification, en fonction des questions posées, décrira des caractéristiques physiques : taille (courte, moyenne, grande), constitution physique (robuste, solide, moyenne, mince), tenue vestimentaire (sportive, élégante, athlétique, corpulente). La description de la tête suivra : sa forme (allongée, ovale, rectangulaire, triangulaire, carrée, rhomboïde), le visage (cheveux, front,

yeux, nez, bouche et lèvres, menton, oreilles, rides, couleur de peau). Les signes particuliers seront également décrits : blessures, traces d'interventions chirurgicales, tatouages artistiques ou professionnels, etc. Les informations relatives aux vêtements seront décrites : coupe et longueur, couleur, qualité du tissu, degré d'usure, accessoires [13].

L'audition, dans le cas d'une présentation pour identification d'objets ou de cadavres, se déroulera de la même manière que pour une présentation pour identification de personnes. La personne chargée de l'identification décrira en détail les caractéristiques et particularités dont elle se souvient, à savoir : nom, aspect général, taille, poids, couleur, particularités individuelles, marque, emballage, etc.

Pour vérifier ces informations, il sera précisé comment la personne a perçu les qualités de l'objet. Pour vérifier sa perception de la couleur, un nuancier lui sera fourni [14]. Pour préciser la forme, divers supports photographiques seront utilisés. Lorsqu'il s'agit de décrire des animaux et des oiseaux, il est recommandé de préciser : le nom, la couleur, la race, l'aspect général, la taille, le sexe, l'âge, les particularités, le surnom, ainsi que les particularités fonctionnelles – démarche, et la manière de réagir aux noms ou aux étrangers. Il peut également exister une série de signes particuliers, sur lesquels il convient d'interroger la personne chargée de l'identification.

Si plusieurs personnes sont appelées à identifier l'animal, leur audition doit se dérouler séparément et à des moments différents, afin d'éviter toute communication concernant les signes distinctifs de l'animal ou les circonstances de l'observation. Si un mineur doit procéder à l'identification et qu'il est incapable de décrire ce qu'il a vu, mais déclare pouvoir l'identifier, les autorités chargées de l'enquête sont tenues d'organiser cette procédure en présence d'un pédagogue et d'un psychologue, car il est caractéristique des mineurs de ne pas posséder le vocabulaire néces-

saire à une description détaillée de l'animal [15]. Enfin, lors de l'audition, l'accent est mis sur trois points qui constituent l'objectif de la communication :

- les conditions et circonstances dans lesquelles la personne entendue a perçu la personne ou l'objet à identifier ;
- les possibilités de perception et de mémorisation, ainsi que l'état des organes sensoriels concernés ;
- les données relatives aux caractéristiques de la personne ou de l'objet à identifier, telles que perçues et mémorisées par la personne entendue, leur nature et la mesure dans laquelle elles permettent une identification objective [16].

Une autre tâche particulièrement importante de l'organe d'enquête criminelle est la sélection des personnes et des objets qui composeront le groupe au sein duquel sera présenté le suspect. La personne chargée de cette sélection doit faire preuve de beaucoup de compétence, de détermination, de retenue et de tact, car le processus de reconnaissance, souvent complexe, peut engendrer des problèmes de conformité à la législation et aux droits de l'homme. Parfois, la moindre erreur d'organisation, une remarque inconsidérée, un geste d'inattention peuvent être interprétés comme une « suggestion » pour la personne procédant à la reconnaissance, entraînant la nullité de l'acte de procédure, qui ne peut pratiquement plus être répété.

La présentation pour identification est l'une des démarches procédurales les plus délicates et les plus importantes. Lors du choix des assistants, le sexe, la race, l'origine ethnique ou la nationalité sont les premiers critères pris en compte, suivis de l'âge, de la taille, de la corpulence, des traits physiques et de la tenue vestimentaire. Enfin, le critère de ressemblance est considéré comme déterminant. Il est inadmissible, par exemple, de présenter une personne blonde parmi des personnes brunes, ou une personne

en civil parmi des personnes en uniforme. De tels agissements seront jugés suggestifs et entraîneront l'annulation de la procédure. Il est essentiel que les assistants ne soient pas connus des personnes procédant à l'identification. Comme indiqué précédemment, les assistants ne doivent pas connaître la personne qui procède à l'identification; l'officier chargé de l'enquête doit donc veiller à ce que cette condition soit respectée lors de la vérification de ces informations. Les travailleurs qui, de par leur profession, sont en contact direct avec le public (vendeurs, caissiers, etc.), les collaborateurs (y compris le personnel) des forces de l'ordre, ainsi que les personnes intervenant comme témoins dans d'autres affaires pénales [17], ne peuvent être inclus dans le groupe à présenter pour identification.

Le nombre d'assistants procéduraux doit également être précisé. La législation actuelle a doublé le nombre de personnes autorisées auparavant; ainsi, pour une présentation pour identification conforme aux conditions procédurales, au moins quatre personnes sont requises. L'auteur A. Ghinzburg souligne qu'«avec l'augmentation du nombre d'assistants, la concentration de la personne procédant à l'identification diminue» [18]. De plus, cela complique le choix des assistants pour le ministère public, ce qui rend l'ancienne disposition légale plus efficace.

La sélection du groupe de personnes ou d'objets à présenter pour identification par le service d'enquête pénale repose sur l'analyse de deux catégories de caractéristiques:

1. Caractéristiques générales de la personne ou de l'objet à identifier. Pour les personnes: race, sexe, âge, constitution physique, caractéristiques individuelles, vêtements; pour les animaux: espèce, race, âge, couleur; pour les objets matériels: nom, destination, forme, taille, couleur, modèle.

2. Ces caractéristiques sont précisées lors de l'audition préliminaire de la personne appelée à

identifier. Par exemple, si elle précise la couleur, la forme, les dimensions et le modèle de l'objet à identifier, ces caractéristiques seront prises en compte en priorité lors de la sélection des objets qui seront présentés au sein du groupe [19].

Selon certains auteurs, les assistants procéduraux doivent répondre aux critères suivants:

1. L'âge, la taille et la constitution ne doivent pas présenter de différences majeures.

2. Les visages de tous les participants doivent présenter des similitudes de forme, de taille de certaines parties du visage, de couleur des cheveux et du visage, et de coiffure.

3. Les vêtements et les chaussures doivent également être similaires en termes de coupe, de couleur et d'usure [20].

Une attention particulière doit être portée aux vêtements, car les personnes qui ont vu l'objet se souviennent toujours de leur apparence, ce qui peut faciliter la reconnaissance de l'image de la personne précédemment vue [21]. Ainsi, les assistants procéduraux ne peuvent porter de vêtements clairs si la personne chargée de l'identification a déjà vu les vêtements noirs de l'auteur présumé.

Si l'auteur présumé était déguisé au moment des faits, les mêmes éléments de déguisement (lunettes, perruques, moustaches, vêtements, etc.) seront utilisés.

Les auteurs qui estiment possible une identification par la démarche ou la voix proposent de sélectionner, pour constituer le groupe, des personnes aux caractéristiques dynamiques ou vocales similaires. En cas d'identification par photographie, il conviendra de rechercher une photographie reproduisant le plus fidèlement possible l'image de la personne à identifier. Cette photographie sera intégrée à un groupe d'au moins quatre photographies, prises dans des conditions techniques aussi proches que possible (même taille, échelle, couleur), de personnes présen-

tant des caractéristiques similaires (art. 116, al. 6 du Code de procédure pénale).

Deux cas apparemment inhabituels peuvent faire l'objet de solutions:

A. Si la personne présente une particularité très visible et que la personne chargée de la reconnaissance n'en fait pas mention, il convient de choisir des assistants aux caractéristiques analogues et de présenter le groupe de manière à ce que cette particularité passe inaperçue.

B. Si la personne présentée pour reconnaissance a une coupe de cheveux qui modifie radicalement son apparence, il est proposé de présenter au groupe des personnes portant des casquettes ou des bérets, car ces coiffures sont celles qui ressemblent le plus à une coiffure masculine [22].

La présentation d'objets à identifier nécessite la sélection d'un groupe d'objets similaires, mais non identiques, à l'objet à identifier [23]. Par exemple, pour identifier un téléviseur volé, il ne faut pas le présenter au milieu de téléviseurs de même marque, type, série ou année de fabrication, car l'identification serait alors difficile, voire impossible. R. Belkin soutient l'idée que le choix des objets sera néanmoins effectué avec la plus grande rigueur et en parfaite corrélation avec les particularités établies lors de l'audience préliminaire [24]. Par exemple : le propriétaire s'est fait voler sa montre, qu'il possédait depuis plusieurs années. Il en découle qu'il reconnaît parfaitement son objet et ses particularités. La montre sera présentée avec d'autres montres similaires, de même marque, forme et couleur. Si le témoin n'a aperçu la montre que furtivement au poignet du voleur, il n'en distinguera que les caractéristiques générales ; elle sera donc présentée avec d'autres montres.

De manière générale, le nombre d'objets peut être déterminé en fonction des conditions dans lesquelles l'objet a été obtenu. Si les conditions étaient

favorables, deux objets similaires ou quatre personnes similaires suffisent. Si les conditions étaient défavorables, mais que la personne affirme pouvoir procéder à la reconnaissance, le nombre d'objets et de personnes peut être augmenté. Ici aussi, la règle des sept de Miller en psychologie doit être prise en compte : une personne ne peut percevoir et focaliser son attention sur plus de sept objets (plus ou moins deux) simultanément ; par conséquent, neuf objets au maximum peuvent être présentés à la reconnaissance [25].

En règle générale, lors de la présentation d'objets à des fins de reconnaissance, les personnes concernées sont les témoins et les victimes [26].

Un facteur déterminant, susceptible d'influencer fortement la reconnaissance, est le délai entre la réception et la reconnaissance. Il est établi qu'avec le temps, les représentations mentales subissent des distorsions dues à l'oubli, un processus qui efface de la mémoire, en premier lieu, les détails, les caractéristiques fines des êtres et des objets perçus, rendant leur reconnaissance difficile, voire impossible [27].

Pour la réussite de la présentation à la reconnaissance, le choix du moment opportun pour mener à bien cet acte de procédure est crucial. En effet, la fixation de ce moment dépend des spécificités de l'affaire. Il est toutefois reconnu que tout retard dans la présentation à des fins de reconnaissance est préjudiciable et peut avoir des conséquences désastreuses. En effet, la personne chargée de la reconnaissance finit par oublier l'image précédemment vue, un processus naturel d'ordre psychologique. Ainsi, les détails s'estompent, seule l'apparence générale étant conservée en mémoire, et le risque persiste que l'objet présenté ne soit plus reconnu. Il est donc essentiel de tout mettre en œuvre pour que la présentation à des fins de reconnaissance ait lieu peu après l'observation de l'objet.

Quant au moment de la présentation, il est préférable qu'elle se déroule en journée, dans des conditions d'éclairage suffisantes et, si possible, sans ombres, afin que la personne puisse clairement distinguer les personnes et les objets à reconnaître [28].

La présentation doit, si possible, avoir lieu aux mêmes heures que celles auxquelles la personne a observé l'objet. Cette règle ne sera pas appliquée si son respect compromet la validité de la procédure [29].

L'élément organisationnel suivant concerne le choix du lieu de la présentation aux fins d'identification. Le Code de procédure pénale prévoit expressément, au paragraphe 3 de l'article 116, que la présentation des personnes se fait « hors de la vue de la personne à identifier ». Malheureusement, aucun texte normatif ne précise cette disposition ni ne propose de méthodes concrètes pour la mise en œuvre de cette présentation dans de telles conditions. Cette disposition vise à protéger la personne procédant à l'identification de la personne à identifier. L'une des méthodes les plus courantes consiste à placer la personne procédant à l'identification avec l'enquêteur dans une pièce sombre (ou une partie de la pièce), tandis que l'autre personne se trouve avec les assistants de la procédure dans la partie éclairée de la pièce. Une autre méthode, encore fréquente dans notre pays mais quelque peu désuète, consiste à utiliser un écran percé de deux trous pour les yeux.

La présentation aux fins d'identification avec support vidéo peut se faire par traduction ou démonstration vidéo. Quelle que soit la méthode, elle doit se dérouler dans le strict respect de la loi. De même, la séquence filmée par l'opérateur doit être réalisée de manière à ne pas suggérer l'objet de la reconnaissance. L'enregistrement vidéo présente l'avantage d'être montré à plusieurs personnes devant procéder à la reconnaissance, ainsi que celui de permettre un agrandissement de l'image, ce qui permet d'observer

tous les détails. Un inconvénient réside dans le risque de distorsion de l'image.

Cependant, dans certaines circonstances particulières, la reconnaissance peut être effectuée sur le lieu même où le témoin a aperçu la personne ou l'objet, ou dans des lieux aux caractéristiques similaires, sous réserve du respect de certaines limites.

L. Brusnitiu définit les conditions d'invisibilité de la présentation pour la reconnaissance comme une méthode de réalisation de l'acte procédural qui exclut toute observation visuelle de la personne qui reconnaît par la personne à reconnaître [30]. Ainsi, cette dernière est privée de la possibilité de voir la personne qui la reconnaît et de la reconnaître, si elle la connaissait déjà, ou de se souvenir de son apparence.

Dans le même ordre d'idées, l'auteur mentionne qu'en l'absence de locaux spécialement équipés, la reconnaissance peut être effectuée à l'aide de véhicules aux vitres teintées. Dans ce cas, les enquêteurs et la personne chargée de l'identification se trouvent dans le véhicule, hors de la vue de la personne à identifier, et les autres personnes à l'extérieur.

Cependant, la méthode la plus appropriée consiste à utiliser des salles spécialement aménagées, composées de deux pièces avec sorties séparées par une paroi vitrée à visibilité unilatérale, permettant de voir les personnes uniquement d'un côté. Cette paroi est constituée de deux vitres : l'une, métallisée, ne permet la visibilité que du côté de la personne chargée de l'identification, et l'autre, transparente, assure l'isolation acoustique nécessaire [31]. Ainsi, à travers la vitre entrouverte, il est possible d'entendre les sons, notamment la voix de la personne à identifier. De cette manière, la présentation pour identification vocale est également possible.

Le lieu d'identification d'objets ou d'un cadavre n'est pas précisé par la loi. La présentation d'objets pour identification peut donc avoir lieu:

- au bureau de l'officier d'enquête ou du procureur;
- dans tout autre local lié à l'affaire;
- sur le lieu où se trouve l'objet s'il n'est pas transportable. - sur le lieu du crime, s'il est requis que la présentation du corps pour identification se déroule dans les conditions où l'objet a été perçu.

La présentation du corps pour identification peut avoir lieu:

- sur le lieu du crime;
- sur le lieu de la découverte du corps;
- dans un établissement médical.

La présentation du corps pour identification engendre inévitablement un stress émotionnel chez toutes les personnes participant à cette procédure. Ainsi, la tâche principale des services d'enquête criminelle est d'établir un contact psychologique avec la personne qui s'apprête à avouer, contact qui doit se traduire par un sentiment de confiance et de protection de la part des forces de l'ordre. La présentation du corps pour identification est une procédure tendue ; la personne qui s'apprête à avouer est généralement stressée et inquiète, consciente que son sort dépend en partie de l'issue de cette procédure, et le plus souvent, elle ne souhaite pas avouer. Dans le cas où les aveux sont recueillis dans une pièce inconnue du confesseur, il convient que les représentants des services d'enquête criminelle lui montrent d'abord les lieux, afin de lui permettre de s'acclimater au contexte. Si, pour une raison quelconque, l'exécution de la procédure est retardée, le confesseur en sera informé afin de ne pas s'inquiéter. Plus le confesseur est calme, plus les chances d'obtenir des aveux sont élevées [32].

Conclusions

L'anxiété peut atteindre son paroxysme lors de la présentation du corps, de parties de celui-ci ou de ses vêtements. Un état de choc survient souvent chez

les personnes psychologiquement fragiles lorsqu'un corps en décomposition ou portant de nombreuses blessures est présenté pour identification. C'est pourquoi une discussion préalable avec les participants est nécessaire afin de les préparer à une perception plus sereine des objets lors de l'identification. Cette préparation psychologique doit être menée lors de l'audience préliminaire et surtout avant la présentation pour identification. Dans ce cas, une connaissance en psychologie légale doit être démontrée afin de créer les conditions propices à une identification correcte [33].

Pour que la présentation pour identification garantisse l'identification précise et objective des personnes ou des objets d'intérêt pour la justice, il est conseillé d'entamer une conversation d'encouragement et de préparation psychologique avec la personne qui va procéder à l'identification.

Références bibliographiques

1. DIDĂC, V., CĂPĂȚICI, M., CUȘNIR, V., MORARU, V. *Tactica Criminalistică. Activitatea Operativă de Investigații*, Suporturi de curs, Cartea X, Institutul Național al Justiției, Chișinău 2009, p. 78-81.
2. DORAȘ, S. *Criminalistica*, vol. 2, Chișinău 1997, p. 195.
3. STANCU, E. *Tratat de criminalistică*, București, 2002, p. 482-483.
4. STANCU, E. *Tratat de criminalistică*, Ediția II-a București, 2002, p. 482.
5. STANCU, E. *Tratat de criminalistică*, București, 2002, p. 482.
6. ГИНЗБУРГ, А. Я. *Тактика предъявление для опознания*, Москва, 1971, с. 11.
7. КРИКУНОВ, А. Е., МАЕВСКИЙ, А. Ф. *Тактика и психологические основы предъявления лица для опознания на предварительном следствии*, Киев, 1977, с. 22.
8. ФИЛИПОВ, А. *Криминалистика*, Москва, 2004, с. 296.

9. БАЕВ, О. Я. *Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него*, Москва, 2003, с. 263.
10. БУРДАНОВА, В. С., БЫХОВСКИЙ, И. Е. *Предъявление для опознания на предварительном следствии*, Москва, 1975, с. 36.
11. КРИКУНОВ, А. Е., МАЕВСКИЙ, А. Ф. *Тактика и психологические основы предъявления лица для опознания на предварительном следствии*, Киев, 1977, с. 23.
12. STANCU, E. *Tratat de criminalistică*, București, 2002, p. 486.
13. DIDĂC, V., CĂPĂTICI, M., CUȘNIR, V., MORARU, V. *Tactica Criminalistică. Activitatea Operativă de Investigații*, Suporturi de curs, Cartea X, Institutul Național al Justiției, Chișinău 2009, p. 79.
14. БУРДАНОВА, В. С., БЫХОВСКИЙ, И. Е. *Предъявление для опознания на предварительном следствии*, Москва, 1975, с. 38.
15. ЗАКАТОВ, А. *Психологические особенности тактики производства следственных действий с участием несовершеннолетних*. Волгоград, 1979, с. 60-63.
16. DORAȘ, S. *Criminalistica*, Vol. II, Chișinău, 1999, p. 196.
17. МОЗЯКОВ, В. *Руководство для следователей*, Москва, 2005, с. 386.
18. ГИНЗБУРГ, А. Я. *Тактика предъявление для опознания*, Москва, 1971, с. 17.
19. DORAȘ, S. *Criminalistica*, Vol. II, Chișinău, 1999, p. 199.
20. ГИНЗБУРГ, А. Я. *Тактика предъявление для опознания*, Москва, 1971, с. 16.
21. КРИКУНОВ, А. Е., МАЕВСКИЙ, А. Ф. *Тактика и психологические основы предъявления лица для опознания на предварительном следствии*, Киев, 1977, с. 33.
22. БУРДАНОВА, В. С., БЫХОВСКИЙ, И. Е. *Предъявление для опознания на предварительном следствии*”, Москва, 1975, с. 42-43.
23. STANCU, E. *Tratat de Criminalistica*, Ediția a II-a, București, 2002, p. 484.
24. БЕЛКИН, Р. С. *Криминалистика*, Москва, 2005, с. 653.
25. БАЕВ, О. Я. *Тактика уголовного преследования и профессиональной защиты от него*, Москва, 2003, с. 280.
26. MIRCEA, I. *Criminalistica*, București, 1998, p. 307.
27. CIOPRAGA, A. *Evaluarea probei testimoniale în procesul penal*, Iași, 1969, p. 131.
28. БУРДАНОВА, В. С., БЫХОВСКИЙ, И. Е. *Предъявление для опознания на предварительном следствии*, Москва, 1975, с. 43.
29. ПЕТРЕНКО, В. *Предъявление для опознания*, Москва, 1975, с. 147.
30. БРУСНИЦЫН, Л. *Опознание в условиях, исключающих наблюдение опознаваемым опознающего*, Уголовный процесс, 2/2005, с. 75-76.
31. DIDĂC, V., CĂPĂTICI, M., CUȘNIR, V., MORARU, V. *Tactica Criminalistică. Activitatea Operativă de Investigații*, Suporturi de curs, Cartea X, Institutul Național al Justiției, Chișinău 2009, p. 75-76.
32. БУРДАНОВА, В. С., БЫХОВСКИЙ, И. Е. *Предъявление для опознания на предварительном следствии*, Москва, 1975, с. 46.
33. БУРЫКА, Д. *О некоторых актуальных проблемах предъявления трупа для опознания*, Российский следователь, №5, 2004, с. 4.

TENDINȚELE DEZVOLTĂRII MANAGEMENTULUI FISCAL ÎN CONTEXTUL RELAȚIILOR FINANCIAR-FISCALE ACTUALE

Marcel BOȘCANEANU

Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: marcelboscaneanu84@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4776-9349>

În prezentul studiu științific ne propunem să analizăm definiția interesului fiscal, manifestările și caracteristicile varietăților sale, aspectele aplicative de implementare. Ne vom concentra pe procesul de gestionare a impozitelor, care se bazează pe interconectarea interesului privat și a celui public. Totodată vom sublinia faptul că interesul privat și public în impozitare este implementat prin procesele de elaborare a reglementărilor și aplicare a legii. La fel ne propunem să definim combinarea rațională sau a echilibrului dintre interesul privat și cel public în impozitare ca fiind echilibrul just între necesitatea de a asigura funcționarea durabilă a sistemului fiscal și satisfacerea corespunzătoare a nevoilor economice și sociale ale unui anumit contribuabil. În contextul studiului ne propun următoarele: definirea conținutului și naturii juridice a interesului privat și a celui public în impozitare, dezvăluirea particularităților combinării acestora în timpul stabilirii și colectării plăților fiscale în stat.

Cuvintele-cheie: relații financiar-fiscale, management fiscal, politica fiscală, interes privat, interes public.

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF FISCAL MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF CURRENT FINANCIAL-FISCAL RELATIONS

In this scientific study, we propose to analyze the definition of fiscal interest, its manifestations and characteristics, and the application aspects of its implementation. We will focus on the process of tax management, which is based on the interconnection of private and public interest. At the same time, we will emphasize that private and public interest in taxation is implemented through the processes of developing regulations and enforcing the law. We also propose to define the rational combination or balance between private and public interest in taxation as the fair balance between the need to ensure the sustainable functioning of the tax system and the appropriate satisfaction of the economic and social needs of a particular taxpayer. In the context of the study, we propose the following: defining the content and legal nature of private and public interest in taxation, revealing the peculiarities of their combination during the establishment and collection of tax payments in the state.

Keywords: financial-fiscal relations, fiscal management, fiscal policy, private interest, public interest.

ÉVOLUTION DE LA GESTION BUDGÉTAIRE DANS LE CONTEXTE DES RELATIONS FINANCIÈRES ET BUDGÉTAIRES ACTUELLES

Dans cette étude scientifique, nous proposons d'analyser la définition de l'intérêt fiscal, ses manifestations et caractéristiques, ainsi que les modalités de sa mise en œuvre. Nous nous concentrerons sur le processus de gestion fiscale, fondé sur l'interconnexion des intérêts privés et publics. Parallèlement, nous soulignerons que la prise en compte

de ces intérêts en matière de fiscalité se concrétise par l'élaboration de la réglementation et l'application de la loi. Nous proposons également de définir l'équilibre rationnel entre intérêts privés et publics en matière de fiscalité comme un juste milieu entre la nécessité d'assurer le bon fonctionnement du système fiscal et la satisfaction adéquate des besoins économiques et sociaux de chaque contribuable. Dans le cadre de cette étude, nous proposons de définir le contenu et la nature juridique des intérêts privés et publics en matière de fiscalité, et de mettre en lumière les spécificités de leur combinaison lors de l'établissement et du recouvrement des impôts.

***Mots-clés:** relations financières et fiscales, gestion budgétaire, politique budgétaire, intérêts privés, intérêts publics.*

ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИИ ФИСКАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТА В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ФИНАНСОВО-ФИСКАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В данном научном исследовании мы предлагаем проанализировать определение налогового интереса, его проявления и характеристики, а также аспекты его применения. Автор сосредоточился на процессе налогового управления, основанном на взаимосвязи частного и общественного интереса. При этом подчеркивает, что частный и общественный интерес в налогообложении реализуется посредством процессов разработки нормативных актов и обеспечения соблюдения законодательства. Также предлагает определить рациональное сочетание или баланс между частным и общественным интересом в налогообложении как справедливый баланс между необходимостью обеспечения устойчивого функционирования налоговой системы и надлежащим удовлетворением экономических и социальных потребностей конкретного налогоплательщика. В контексте исследования, автор предлагает следующее: определение содержания и правовой природы частного и общественного интереса в налогообложении, выявление особенностей их сочетания при установлении и сборе налоговых платежей в государстве.

***Ключевые слова:** финансово-фискальные отношения, управление государственными финансами, фискальная политика, частные интересы, общественные интересы.*

Introducere

Impozitele și taxele reprezintă un factor economic, social și politic important pentru dezvoltarea fiecărei societăți moderne. Formarea și implementarea unei politici fiscale solide servesc drept punct de referință strategic pentru funcționarea atât a economiilor puternic dezvoltate, cât și a celor emergente. În ultima perioadă, se acordă o atenție tot mai mare aspectelor sociale ale politicii fiscale, fiind subliniate modificările adecvate ale acesteia în legătură cu transformarea societății în sine și cu conformitatea acesteia cu experiența mondială progresistă. Filosofia reformelor în sfera fiscală se bazează pe tranziția către modelul de servicii, implementarea unor instrumente specifice de conformitate cooperativă etc. În acest context, există motive pentru a considera

impozitarea ca un element al mecanismului de integrare socială. Legătura dintre interesul privat și cel public se manifestă direct prin crearea unei baze financiare adecvate pentru dezvoltarea economică și socială a societății.

În ultimii ani, din cauza proceselor de globalizare, statele se confruntă cu sarcina maximizării veniturilor fiscale pentru a implementa programe de cheltuieli publice și a reduce deficitele sectorului public. Cu toate acestea, riscul presiunii fiscale asupra contribuabililor atrage din ce în ce mai multă atenție din partea investitorilor, a mass-media și a societății civile în ansamblu, care se implică direct în alimentarea bugetului public național statului.

Problema inversă, strâns legată de managementul social și fiscal modern, este cea a transparenței

în contextul plății impozitelor și taxelor, precum și a creșterii culturii fiscale a populației. Istoricul fiscal al unui anumit contribuabil a devenit o chestiune de reputație a acestuia. Plata la timp a integralității impozitelor și taxelor este o datorie care ar trebui îndeplinită cu bucurie și mândrie și, prin urmare, majoritatea contribuabililor din țările de top ale lumii nu au nicio îndoială cu privire la îndeplinirea obligațiilor lor fiscale. În acest sens, foarte bine a subliniat în lucrarea sa D. Noroc, că efectele armonizării și competiției fiscale sunt complexe și depind de o serie de factori, cum ar fi structura economică a țărilor, nivelul de dezvoltare, preferințele politice și nivelul de integrare economică. De asemenea, este crucial să se țină cont de faptul că armonizarea fiscală nu se limitează la ratele de impozitare, ci implică și o convergență a bazelor impozabile, a procedurilor fiscale și a regulilor de administrare fiscală [6, p. 88-89].

Practica mondială și tendințele actuale în dezvoltarea politicilor fiscale ale principalelor țări ale lumii arată o transformare treptată a sistemelor fiscale în contextul cooperării dintre contribuabili și autoritățile fiscale. Acest lucru necesită un studiu aprofundat al aspectelor teoretice și practice ale relației dintre gestionarea fiscală și asigurarea implementării intereselor private și publice.

Metodologia cercetării. În vederea realizării prezentului studiu, au fost utilizate mai multe metode, dintre care menționăm: analizei, deducției, comparativă, logico-juridică, de sinteză și sistematică. Importanța la elaborarea acestui studiu a avut studierea actelor normative în vigoare naționale și internaționale, existente în domeniul dat.

Conținutul de bază al cercetării

În special, dacă să ne referim la interesul privat și public în țara noastră, trebuie să ne referim în mod

direct la necesitatea transformării politicii fiscale a statului și a conformității cu direcția sa de integrare europeană, creșterea culturii fiscale a contribuabililor, modernizarea agențiilor fiscale și o nouă abordare a interacțiunii dintre stat și contribuabili, creșterea nivelului disciplinei, conștientizarea drepturilor și obligațiilor participanților la acest proces.

Aici trebuie să menționăm un moment important, că, pe de o parte, societatea cunoaște și conștientizează că măsurile de politică fiscală sunt adoptate de către stat și vizează nivelul, structura și complexitatea sistemului de impozitare, având la bază obiectivele de finanțare a cheltuielilor publice, însă, pe de altă parte, nu cunoaște că aceste măsuri de politică fiscală stimulează creșterea economică și soluționarea problemelor pe diverse domenii. Această situație nu face altceva decât să exprime o dublă dimensiune a politicii fiscale într-o economie modernă, cea de finanțare a cheltuielilor publice și de influențare a unor procese economico-sociale prin modul și nivelul în care se percep impozitele.

Cadrul normativ național, și anume Legea nr.181/2014 reglementează și descrie noțiunea de politică bugetar-fiscală – set de măsuri legate de formarea, administrarea și utilizarea resurselor bugetare pentru realizarea priorităților de politici economice și sociale [5]. Dacă e să analizăm atent această noțiune, observăm că politica bugetar-fiscală nu face altceva decât să asigure buna gestionare a resurselor financiare bugetare și anume în realizarea priorităților de politici economice și sociale, și nu în alte sensuri.

În teza de doctorat a dl. Noroc D. tratează mai multe subiecte, unele din ele se referă la evidențele de cauzalitate și efectele între politica fiscală și creșterea economică cât și aduce argumente conceptuale și empirice privind facilitățile fiscale ca instrument al politicii fiscale în vederea stimulării creșterii economice [6, p. 3]. Relația dintre stat și contribuabilii

bili este analizată în acest context de Băncilă N. care a acordat atenție politicii fiscale ca instrument de reglare conjuncturală, specificând următoarele „Politica fiscală, fiind un element important al economiei de piață, poate direcționa procesele economice, lichidând fenomenele negative prin gestiunea corectă a instrumentelor sale, printre acestea fiind: impozitele, taxele, alte prelevări obligatorii, cheltuielile guvernamentale. Astfel, în linii majore, politica fiscală reprezintă un complex de măsuri inițiate, implementate de guvern, prin intermediul bugetelor publice, în scopul realizării și menținerii echilibrului macroeconomic în economie” [1, p. 58].

Un alt autor [4, p. 113], foarte bine a punctat menționând că „Situția din economie în mare măsură este determinată de politica fiscală direcționată, dintr-o parte, spre stoparea căderii producției (de exemplu, în calitatea unor facilități fiscale pentru producători sau pentru mobilizarea surselor financiare în scopul investiției eficiente în unele ramuri ale economiei), iar din altă parte - spre susținerea programelor sociale. Politica fiscală se interferează puternic cu politicile sectoriale (industrie, agricultură, comerț etc.), cu politicile financiare, monetare, sociale, precum și cu strategiile legislativ-instituționale. Obiectivele intervenției fiscale sunt îndreptate spre: stimularea agenților economici pentru a efectua investiții în anumite domenii, înviorarea micului business, protejarea mediului înconjurător, creșterea calității și competitivității produselor, stimularea exportului, stimularea agriculturii etc.

Analizând cele menționate mai sus, menționăm că scrierea unor lucrări în domeniul administrației publice și al managementului fiscal vor fi utile pentru actualizarea abordărilor privind impozitarea (stabilirea de garanții pentru cetățeni, introducerea procedurilor democratice) și înlocuirea practicilor tradiționale de management bazate pe utilizarea puterii și proceduri birocratice clare, care se concen-

trează pe furnizarea de servicii publice de calitate, transformarea mecanismelor tradiționale de management al pieței: de la „comandă și control” la „motivare și primire de rezultate”.

În același timp, rezultatele studiilor din domeniile managementului fiscal al statului și dreptului financiar-fiscal nu acoperă pe deplin problemele care apar în contextul necesității de a concilia interesele persoanelor juridice fiscale.

Astfel, în acest articol ne propunem să definim noțiunea de „interes” în relațiile fiscale, să clarificăm influența reciprocă a implementării interesului privat și public în impozitare și procesul de implementare a managementului fiscal de stat.

Natura, importanța și funcțiile managementului fiscal.

Managementul fiscal, ca ramură separată a cunoașterii, a apărut la începutul secolului al XX-lea și a căpătat o utilizare intensivă în țările dezvoltate ca instrument modern de gestionare a resurselor financiare în domeniul fiscal. Obiectul unei astfel de influențe manageriale îl reprezintă relațiile care apar în procesul de colectare a impozitelor și taxelor, la care participanții, subiecții sunt înzestrați cu drepturi și obligații corespunzătoare. Rezultatele acestei influențe sunt formarea de fonduri centralizate, crearea unor condiții favorabile pentru dezvoltarea activității economice, asigurarea realizării intereselor societății. Există numeroase opinii în literatura științifică cu privire la natura, semnificația și funcțiile managementului fiscal, dar, în majoritatea cazurilor, cercetătorii sunt de acord că managementul fiscal ar trebui considerat la nivel macroeconomic și microeconomic, adică la nivel de stat și de întreprindere. Descriind managementul fiscal, putem distinge următoarele sale caracteristici:

- vizează reconcilierea intențiilor subiective ale contribuabililor și ale celor responsabili de colectarea impozitelor și taxelor cu circumstanțele re-

ale și eficiența organizațională a sistemului fiscal, combinarea idealului dorit cu posibilitatea reală în condițiile predominante;

- este un sistem de metode pentru implementarea potențialului inerent categoriei economice de „impozit” și „taxă”;

- acționează ca parte integrantă a managementului și conducerii statului, care îndeplinește pe deplin condițiile unei economii de piață și asigură venituri fiscale stabile la buget.

Așa cum am menționat mai sus, printre cercetătorii care sunt de acord că managementul fiscal ar trebui considerat la nivel macroeconomic și microeconomic, adică la nivel de stat și de întreprindere este și Zai V. P. care menționează că „Politica bugetară este politica prin care se realizează relațiile economice în formă bănească ce iau naștere în procesul de repartitie a produsului intern brut în legătură cu îndeplinirea funcțiilor și sarcinilor statului. Prin intermediul politicii bugetare un segment important din Produsul Intern Brut este inclus în planificarea la nivel macroeconomic. Politica bugetară are un rol important în realizarea politicilor economice și sociale, iar în plan financiar în mobilizarea și dirijarea resurselor financiare necesare îndeplinirii funcțiilor și rolului statului. Politica bugetară este o componentă importantă a politicilor economice în general. Trebuie precizat că politicile bugetare au un rol determinant în procesul de alocare a resurselor cât și în cel de control al cheltuielilor” [7, p. 114].

În urma analizării rezultatelor studiilor științifice menționate anterior, putem constata că managementul impozitelor și taxelor pot fi considerate un fenomen economic, un tip special de activitate administrativă și un proces care are loc între stat și contribuabili în următoarele etape: formarea politicii fiscale, organizarea plății impozitelor și taxelor, controlul și analiza implementării cerințelor legale de către participanții la raporturile juridice financiar-fiscale.

Într-o formă generalizată, managementul fiscal, ca tip special de activitate administrativă la nivel de stat, poate avea următoarele componente: definirea obiectivelor și formarea politicii fiscale a statului; activitățile agențiilor de stat autorizate privind crearea cadrului juridic pentru funcționarea sistemului fiscal; activitățile organizatorice, manageriale și de aplicare a legii ale agențiilor de stat autorizate în contextul administrării impozitelor și taxelor, evaluarea eficienței managementului fiscal de stat.

Cât privește politica fiscală a Republicii Moldova, trebuie să fie orientată spre soluționarea problemelor legate de impunerea fiscală, precum creșterea presiunii fiscale, dubla impunere și evaziunea fiscală. Aceste fenomene afectează negativ desfășurarea activității economice atât la nivel macroeconomic, cât și microeconomic, deteriorează climatul investițional și reduc contribuția financiară a agenților economici la bugetul de stat. În acest context, se impune necesitatea perfecționării sistemului fiscal la nivel național pentru a remedia dificultățile identificate.

Atunci când caracterizează politica fiscală națională, oamenii de știință subliniază că aceasta este o componentă a reglementării de stat a economiei și un element al mecanismului de gestionare a dezvoltării socio-economice a statului; un set de măsuri și acțiuni ale agențiilor abilitate în domeniul financiar-fiscal privind determinarea și stabilirea elementelor de impozite și taxe, proceduri și procese administrative; rezultatul muncii a numeroși experți și specialiști; o sferă de compromis între diferite grupuri de influență, care fac parte din sistemul politic și economic al țării.

Cât privește interesul în domeniul fiscal, este un fenomen social independent, o componentă indispensabilă a oricărui act și un potențial obiect al protecției juridice. Interesul determină direcția comportamentului subiectului și formează motivele acțiunilor. Natura publică a interesului se obser-

vă acolo unde este vorba de reprezentarea societății în ansamblu, în timp ce cea privată – dimpotrivă – este inerentă elementelor sale individuale. Izolarea interesului privat de cel public are loc în funcție de entitatea sa purtătoare. Fiecare individ sau grup de persoane își reprezintă interesele, care pot fi legate de interesele publice, pot exista în paralel sau chiar le pot contrazice. În același timp, asigurarea interesului public este o condiție pentru satisfacerea intereselor private (nevoile publice în educație, sănătate, protecție socială etc. sunt importante și valoroase atât pentru stat, cât și pentru societate în ansamblu, precum și pentru individ), pe de altă parte – interesul public este cauzat de anumite interese ale unor persoane specifice.

Interesul în domeniul fiscalității se manifestă în dorința entităților juridice fiscale de a asigura implementarea legitimă a acesteia, de a întreprinde acțiuni care vizează satisfacerea nevoilor și protejarea drepturilor, obținerea diverselor beneficii și îndeplinirea obligațiilor prevăzute de lege.

Problema îmbinării politicii fiscale a statului cu interesul personal și social, privat și public, realizând un compromis și stabilind un echilibru, a apărut în civilizație odată cu apariția impozitării. Cu toate acestea, plățile fiscale încă duc la controverse în relațiile dintre contribuabili și autoritățile competente. Coliziunea intereselor indivizilor, societății și statului în domeniul fiscal este inevitabilă; sarcina statului este, în același timp, satisfacerea maximă a interesului public, minimizând pierderile în realizarea intereselor private.

Definirea principiilor de bază ale politicii fiscale și dinamica elaborării reglementărilor în domeniul fiscal pot indica dorința legiuitorului de a îndeplini pe deplin această sarcină. Reglementarea comportamentului participanților la relațiile fiscale, trebuie să se bazeze în mod obiectiv pe logica, oportunitatea și, în consecință, pe legalitatea colectării de bani de

la o persoană care a câștigat (primit) cu onestitate o anumită sumă către stat sau către unitatea sa administrativ-teritorială separată. Această contradicție crește în comparație cu reglementarea veniturilor și cheltuielilor publice. Astfel, deseori observăm că pentru îndeplinirea anumitor sarcini și funcții ale statului sau ale comunităților teritoriale, fondurile sunt colectate din impozite și taxe plătite, dar aceste sarcini și funcții nu sunt finanțate deplin sau sunt finanțate insuficient.

Începând cu secolul al XIX-lea și până în această perioadă, poziția conform căreia datoria contribuabilului corespunde nu doar dreptului, ci și obligației contrapartidă a statului de a utiliza eficient fondurile primite, în ordinea și în scopurile prevăzute de lege, pare exotică și percepută ca un flux pur științific, lipsit de valoare practică. Cu toate acestea, cercurile științifice demonstrează tendința de ridicare a problemei comunicării, interdependenței și influenței reciproce a interesului privat și public în domeniul fiscal, care se poate manifesta inclusiv prin cererea reciprocă și corespondența obligațiilor.

Combinarea interesului privat cu cel public se observă și în procesul de implementare a politicii fiscale de stat prin respectarea, utilizarea, implementarea și aplicarea reglementărilor fiscale. Manifestările de aplicare a legii de reconciliere și asigurare a intereselor sunt caracteristice relațiilor fiscale, ai căror participanți se bucură de drepturi și îndeplinesc atribuții în domeniul relevant. Armonizarea drepturilor și obligațiilor contribuabililor și a competențelor autorităților fiscale poate avea loc pe baza inegalității, ținând cont cel puțin de faptul că principala metodă de reglementare juridică a relațiilor fiscale este imperativă, iar una dintre părți este o autoritate publică. La prima vedere, aceasta implică o schimbare în echilibrul drepturilor și responsabilităților entităților care se raportează la diferite părți în relațiile fiscale. În susținerea acestui postulat se poate specifica sta-

tutul juridic al subiecților relațiilor fiscale prin Codul Fiscal al Republicii Moldova (în continuare CF RM) [2], în care articolul privind drepturile și obligațiile contribuabilului (articolul 8) începe cu conturarea drepturilor contribuabilului, apoi obligațiile și la final definirea naturii raporturilor juridice ale participanților în caz de absență a conducătorului întreprinderii.

În ceea ce privește caracteristicile interesului în relațiile fiscale, este logic să se afirme faptul că interesul contribuabilului și interesul statului sau al autorității teritoriale pot intra în conflict și pot coincide. Atunci când plătește impozite, partea obligată este cu siguranță interesată să obțină servicii sociale de înaltă calitate în detrimentul finanțării bugetare, însă distribuția și utilizarea fondurilor centralizate sunt determinate de normele de drept și depind direct de acțiunile planificate ale statului și ale colectivităților teritoriale pentru anul bugetar corespunzător.

În același timp, aceasta nu este o dovadă a unei confruntări între interesul privat și cel public, deoarece mecanismele imperative de reglementare a relațiilor fiscale asigură implementarea maximă a intereselor juridice private. Politica fiscală a statului permite puteri discreționare ale autorităților fiscale, care constă într-o anumită libertate de alegere în luarea unei decizii. În același timp, în relațiile dintre contribuabil și agențiile de control, numită în drept fiscal administrare fiscală, există o prezumție de legalitate a deciziilor contribuabilului în cazul în care norma legii sau a regulamentului implică o interpretare ambiguă a drepturilor și obligațiilor subiecților raporturilor fiscale, drept urmare există posibilitatea de a lua o decizie în favoarea fiecăreia dintre părți. Astfel, reglementările fiscale sunt un fenomen destul de complex, care apare datorită mai multor factori, inclusiv necesitatea de a echilibra interesul privat și cel public în impozitare.

Mecanismele de echilibrare a interesului privat și a celui public în soluționarea litigiilor fiscale includ proceduri de contestare a deciziilor sau acțiunilor autorităților fiscale în cadrul procedurilor administrative și judiciare, precum și instrumente suplimentare pentru asigurarea unui echilibru între interesul privat și cel public în domeniul fiscal, cum ar fi medierea, inter conversia, arbitrajul etc.

Există motive pentru a considera instituția răspunderii persoanelor juridice fiscale ca un instrument de restabilire a echilibrului intereselor la implementarea reglementărilor fiscale. Deși răspunderea fiscală rămâne responsabilitatea contribuabilului fără vinovăție, comunitatea juridică discută activ propuneri de modificare a legislației interne privind introducerea răspunderii vinovate a acestuia din urmă (cum ar fi cea inerentă altor ramuri de drept). Se observă că încălcarea reglementărilor fiscale poate fi cauzată de factori independenți de contribuabil sau de acțiuni ale unor terți, cum ar fi defecțiunile sistemului de raportare electronică sau acțiunile altor potențiale persoane juridice fiscale, cum ar fi agenți fiscali, reprezentanți fiscali, entități care contribuie la plata impozitelor (bănci, de exemplu) etc. Pe de altă parte, organelor de stat împuternicite și responsabile de asigurarea colectării depline și la termen a impozitelor și taxelor, a penalităților și amenzilor în bugetele de toate nivelurile, precum și de efectuarea acțiunilor de urmărire penală în caz de existență a unor circumstanțe ce atestă comiterea infracțiunilor fiscale adesea nu poartă responsabilitatea pentru actele ilicite, în ciuda confirmării oficiale că organele cu atribuții de administrare fiscală și persoanele cu funcție de răspundere ale acestora care nu își îndeplinesc corespunzător obligațiile poartă răspundere în conformitate cu legislația (articolele 9, 10 din CF RM) [2]. Și mai declarativă este responsabilitatea statului pentru eficiența utilizării veniturilor primite de la contribuabili. Este necesar să reamintim

articolul 131 din Constituția Republicii Moldova, conform căruia bugetul public național cuprinde bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat și bugetele raioanelor, orașelor și satelor, guvernul elaborează anual proiectul bugetului de stat și bugetului asigurărilor sociale de stat, pe care le supune, separat, aprobării Parlamentului și nici o cheltuială bugetară nu poate fi aprobată fără stabilirea sursei de finanțare [3]. În plus, Constituția prevede că impozitele, taxele și orice venituri ale bugetului de stat și ale bugetului asigurărilor sociale de stat, ale bugetelor raioanelor, orașelor și satelor se stabilesc, conform legii, de organele reprezentative respective și orice alte prestări sunt interzise (art.132) [3]. Cu toate acestea, obligațiile menționate anterior ale statului nu sunt susținute de o formă specifică de răspundere juridică. Mai mult, anumite interese private (de exemplu, în domeniul asigurării securității, educației etc.) sunt îndeplinite indiferent dacă transportatorul își îndeplinește obligațiile fiscale cu bună-credință.

Concluzii

Astfel, în contextul schimbărilor politice, economice și juridice care au loc în ultima perioadă în Republica Moldova, doctrina și practica juridică oferă o serie de argumente juridice care ar trebui să promoveze tranziția armonioasă către un nou nivel de gestionare a impozitelor și taxelor și să asigure cu succes implementarea interesului privat și a celui public. Natura și amploarea implementării acestora vor duce la o creștere a eficacității întregului mecanism statal, iar modernizarea organelor cu atribuții de administrare fiscală, în special, va contribui la formarea unui comportament fiscal bun. În raportul dintre interesul privat și cel public există o graniță mobilă subtilă, care se datorează nivelului socioeconomic de dezvoltare a societății, nevoilor statului și voinței legiuitorului.

În contextul studiului se propun următoarele:

1) interesul pentru impozitare reprezintă dorința participanților la relațiile publice de a satisface nevoile economice și sociale prin formarea suportului financiar necesar din contul veniturilor fiscale;

2) este fezabil să se definească o combinație între interesul privat și cel public în impozitare ca un echilibru just între necesitatea de a asigura funcționarea durabilă a sistemului financiar-fiscal și satisfacerea corespunzătoare a nevoilor economice și sociale ale unui anumit contribuabil. Realizarea echilibrului intereselor în domeniul financiar-fiscal este un proces fără sfârșit, care implică o modificare a practicilor fiscale de la coerciție la plată voluntară, autoimpozitare pe fondul dezvoltării relațiilor economice și sociale;

3) influența reciprocă a implementării interesului privat și public în impozitare și a procesului de gestionare a impozitelor de stat este urmărită în fiecare etapă a administrației publice în domeniul financiar-fiscal, în special formarea politicii fiscale, organizarea plății impozitelor și taxelor, controlul și analiza implementării cerințelor legale de către participanții la relațiile financiar-fiscale;

4) tendințele moderne ale managementului fiscal de stat sunt o schimbare în conținutul politicii fiscale și implementarea acesteia în contextul respectării principiilor de bază ale impozitării, identificarea și luarea în considerare a priorităților publice, dezvoltarea activă a unor noi forme de management, concurența fiscală între țări.

Având în vedere cele de mai sus, este demn de remarcat faptul că definirea conținutului și naturii juridice a interesului privat și public în impozitare, dezvoltarea particularităților combinării acestora în procesul de stabilire și colectare a impozitelor și taxelor în stat, implementarea unei analize comparative a doctrinei și practicii juridice interne și străine în acest domeniu reprezintă domenii promițătoare

de cercetare atât în domeniul dreptului financiar cât și fiscal în contextul îmbunătățirii activității financiare publice și a legislației financiar-fiscale actuale. Aceasta deoarece veniturile sunt o condiție prealabilă pentru funcționarea armonioasă a statului. Reglementarea juridică în domeniul impozitării, care vizează satisfacerea interesului public, nu trebuie să ignore interesele contribuabililor sau să le încalce drepturile și libertățile fundamentale. În aplicarea legii trebuie să se țină cont de un echilibru just între interesul public și elementele de bază ale implementării drepturilor fundamentale ale omului într-un stat democratic.

Referințe bibliografice

1. BĂNCILĂ, Natalia. Politica fiscală ca instrument de reglare conjuncturală. În: „25 de ani de reformă economică în Republica Moldova: prin inovare și competitivitate spre progres economic”, *Conferința științifică internațională consacrată celei de-a XXV-a aniversări a*

ASEM, culegerea de articole selectivă, Volumul V, 23-24 septembrie 2016. Chișinău: Academia de Studii Economice a Moldovei, 2016, 270 pag.

2. Codul fiscal al Republicii Moldova. Nr.1163 din 24.04.1997. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.62, 18.09.1997.

3. Constituția Republicii Moldova. Nr. 1 din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.466, 13.11.2024.

4. CUCIREAVII, VI. Politica fiscală ca sistem de reglementare a economiei. În: *Revista teoretico-științifică „Economie și sociologie”*. 2010, nr.2/2010, p.112-119.

5. Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale al Republicii Moldova nr.181 din 25.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 08.08.2014, nr. 223-230.

6. NOROC, D. *Politica fiscală din perspectiva creșterii economice și consolidarea finanțelor publice: teză de doctor în științe economice*. Chișinău, 2024. 183 pag.

7. ZAI, V. P. Abordări moderne legate de politica bugetară: politica fiscală și politica de cheltuială publică. În: *Revista Transilvană de Științe Administrative*. 2014, nr.1(34)/2014, p.113-124.

**RESTITUIREA CHELTUIELILOR PENTRU INSTRUIRE
ȘI STUDII BUGETARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
REGLEMENTĂRI LEGALE, PRACTICĂ JUDICIARĂ ȘI CONTENCIOS
CONSTITUȚIONAL**

Iulian RUSANOVSKI

Doctor în drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

email: rusanovschi_iulian@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-6066-1762>

Pe parcursul ultimilor ani, instituțiile de învățământ superior și de specialitate au inițiat o practică de acționare în judecată a studenților și persoanelor care au beneficiat de studii bugetare și/sau burse, însă care nu au activat ulterior conform angajamentelor asumate prin contractul de studii pentru o perioadă de 5 ani. Autorul a supus analizei situația unor studenți care au beneficiat de studii bugetare în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne și care s-au angajat în cadrul MAI imediat după absolvirea studiilor, însă ulterior au intrat în concediu de maternitate parțial plătit.

Totuși, MAI și instanțele de judecată au aplicat prevederile art. 49 din Hotărârea de Guvern nr. 429/2020 care prevede limitativ că „în termenul respectiv nu se include perioada de suspendare a raporturilor de serviciu, precum și perioada aflării în concediu pentru îngrijirea copilului”, deși au activat în cadrul instituției respective mai mult de 5 ani de zile.

Cuvinte-cheie: Constituție, lege, instanță, judecătorie, minister, guvern, legislativ.

**REIMBURSEMENT OF TRAINING AND STATE-FUNDED EDUCATION EXPENSES IN THE REPUBLIC
OF MOLDOVA: LEGAL REGULATIONS, JUDICIAL PRACTICE, AND CONSTITUTIONAL LITIGATION**

Over recent years, higher education and specialized institutions have initiated a practice of bringing legal actions against students and individuals who benefited from state-funded studies and/or scholarships but who subsequently failed to work in accordance with the commitments undertaken under the study contract for a period of five years.

We have analyzed the situation of certain students who benefited from state-funded studies at the “Ștefan cel Mare” Academy of the Ministry of Internal Affairs and who were employed within the Ministry of Internal Affairs immediately after graduation, but who later went on partially paid maternity leave.

However, the Ministry of Internal Affairs and the courts applied the provisions of Article 49 of Government Decision No. 429/2020, which expressly stipulate that “the respective period shall not include the period of suspension of service relations, as well as the period of childcare leave,” even though they had worked within the respective institution for more than five years.

Keywords: Constitution, law, court, judiciary, ministry, government, legislature.

REMBOURSEMENT DES DÉPENSES DE FORMATION ET DES ÉTUDES FINANCÉES PAR LE BUDGET DE L'ÉTAT EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA : RÉGLEMENTATIONS JURIDIQUES, PRATIQUE JUDICIAIRE ET CONTENTIEUX CONSTITUTIONNEL

Au cours des dernières années, les établissements d'enseignement supérieur et spécialisé ont initié une pratique consistant à intenter des actions en justice contre les étudiants et les personnes ayant bénéficié d'études financées par l'État et/ou de bourses, mais qui n'ont pas exercé par la suite conformément aux engagements assumés par le contrat d'études pour une période de 5 ans.

Nous avons soumis à l'analyse la situation de certains étudiants ayant bénéficié d'études financées par l'État au sein de l'Académie « Ștefan cel Mare » du Ministère des Affaires intérieures et qui se sont engagés au sein du MAI immédiatement après l'obtention de leur diplôme, mais qui ont ensuite bénéficié d'un congé de maternité partiellement rémunéré.

Toutefois, le MAI et les juridictions ont appliqué les dispositions de l'article 49 de la Décision du Gouvernement n° 429/2020, qui prévoit limitativement que « dans le délai respectif ne sont pas incluses la période de suspension des rapports de service ainsi que la période du congé pour la garde de l'enfant », bien qu'elles aient exercé au sein de l'institution respective pendant plus de 5 ans.

Mots-clés: Constitution, loi, juridiction, tribunal, ministère, gouvernement, législatif.

ВОЗМЕЩЕНИЕ РАСХОДОВ НА ОБУЧЕНИЕ И БЮДЖЕТНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА: ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ, СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА И КОНСТИТУЦИОННОЕ СУДОПРОИЗВОДСТВО

В последние годы учреждения высшего и специализированного образования инициировали практику обращения в суд с исками к студентам и лицам, которые обучались за счёт бюджетных средств и/или получали стипендии, однако впоследствии не отработали в соответствии с обязательствами, принятыми по договору об обучении, в течение 5 лет. Автором была проанализирована ситуация некоторых студентов, обучавшихся за счёт бюджетных средств в Академии «Штефан чел Маре» Министерства внутренних дел, которые были трудоустроены в системе МВД сразу после окончания обучения, однако впоследствии оформили частично оплачиваемый отпуск по беременности и уходу за ребёнком.

Тем не менее, МВД и судебные инстанции применили положения статьи 49 Постановления Правительства № 429/2020, которые прямо предусматривают, что «в указанный срок не включается период приостановления служебных отношений, а также период нахождения в отпуске по уходу за ребёнком», несмотря на то, что они проработали в соответствующем учреждении более 5 лет.

Ключевые слова: Конституция, закон, суд, судебная инстанция, министерство, правительство, законодательная власть.

Introducere

Pe parcursul ultimilor ani, s-a conturat o direcție de acționare în instanța de judecată a absolvenților bugetari ai instituțiilor de învățământ superior, care nu și-au onorat obligația de a activa în cadrul unor instituții de stat pe o perioadă de cel puțin 5 ani, după încheierea studiilor. Importanța și actualitatea acestui articol științific constă în faptul că, va putea fi

folosit de justițiabili ca un instrument de lucru în vederea apărării drepturilor și intereselor persoanelor cointeresate.

Metodologia de cercetare folosită. Pentru realizarea prezentului articol am folosit următoarele metode de cercetare: metoda analizei, sintezei, metoda cognitivă, cea a deducției, metoda logică, metoda comparativă. Totodată, fiind practicant în litigii

civile și contencioase, am folosit și propriile mele cunoștințe din practică și experiența personală de avocat licențiat.

Idei principale ale cercetării

În instanțele de judecată din Republica Moldova, cauzele privind restituirea cheltuielilor pentru instruire și studii bugetare apar destul de frecvent în contextul angajamentelor asumate de absolvenți sau funcționari publici și sunt judecate pe baza contractelor și a actelor normative aplicabile.

Absolvenții sau funcționarii cu statut special care au beneficiat de instruire/ studii bugetare semnează de regulă un contract sau angajament care prevede o obligație de a activa un anumit termen în instituția publică sau de a restitui cheltuielile dacă nu respectă această clauză.

În conformitate cu prevederile art. 17 alin. 6) din Legea nr. 320/2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului: *pe durata studiilor, studenții „Academiei Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne se consideră angajați în serviciul Poliției. Persoana admisă la studii în „Academia Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne semnează un angajament de continuare a serviciului în subdiviziunile Ministerului Afacerilor Interne, după absolvirea instituției, pe un termen de 5 ani.* [1, art. 17]

În conformitate cu pct.1 din Anexa nr. 6 la Hotărârea Guvernului nr. 201 din 11 martie 2000 privind punerea în aplicare a prevederilor Legii nr. 158 din 04 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, angajamentul scris al funcționarului public privind activitatea în serviciul public după absolvirea formelor de dezvoltare profesională (în continuare angajament) reprezintă actul juridic unilateral prin care funcționarul public își asumă obligația de a activa în serviciul public după absolvirea cursurilor sau programelor de dezvoltare profesională, inclusiv studiilor de mas-

terat, în afară sau în străinătate, iar potrivit pct. 3 din aceeași Anexă, angajamentul se întocmește în cazul în care durata formei sau durata cumulativă a formelor de dezvoltare profesională la care este delegat funcționarul depășește 90 de zile într-un an calendaristic.

Conform pct. 10, 14 din Anexa nr.6 a aceluiași act normativ, funcționarul public va restitui integral autorității publice cheltuielile suportate pentru dezvoltarea sa profesională, indiferent de sursa de finanțare, inclusiv salariul încasat pe perioada aflării la instruire, calculate în condițiile legii.

Potrivit pct. 49 din Regulamentul cu privire la organizarea și realizarea învățământului și cercetării în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne [2, art. 49], aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 429 din 24 iunie 2020, *absolvenții Academiei, care au urmat studiile superioare de licență în cadrul instituției, formele de învățământ cu frecvență și cu frecvență redusă, pe locuri cu finanțare de la bugetul de stat, sunt obligați să activeze timp de 5 ani după absolvire în cadrul MAI. În termenul respectiv nu se include perioada de suspendare a raporturilor de serviciu, precum și perioada aflării în concediu pentru îngrijirea copilului.*

Astfel, observăm că deși există un cadru normativ care reglementează restituirea cheltuielilor necesare pentru studii din contul bugetului de stat, acesta este precar, iar în unele cazuri textele normative ridică semne de întrebare cu privire la trecerea testului de constituționalitate.

Respectiv, dispozițiile art. 49 (teza a doua) din Hotărârea de Guvern nr. 429/2020 („...în termenul respectiv nu se include perioada de suspendare a raporturilor de serviciu, precum și perioada aflării în concediu pentru îngrijirea copilului”), contravin prevederilor art. 102 din Constituția R. Moldova.

În preambulul Hotărârii de Guvern nr. 429/2020, adoptată la 24.06.2020, se menționează expres că

această Hotărâre este adoptată pentru organizarea punerii în executare a următoarelor LEGI:

- Legea cu privire la Guvern;
- Legea privind administrația publică centrală de specialitate;
- Codul Educației

De fapt, aceste 3 legi, în temeiul cărora a fost adoptată Hotărârea de Guvern nr. 429/2020 nu conțin nici o reglementare privind raporturile de muncă dintre Ministerul Afacerilor Interne și anagații săi (ex: vechimea în muncă, suspendarea raporturilor de serviciu, modalitatea de acordare și calculare a concediilor etc.).

În schimb, articolul 2 din Codul Muncii prevede că: *Prezentul cod reglementează totalitatea raporturilor individuale și colective de muncă, controlul aplicării reglementărilor din domeniul raporturilor de muncă, jurisdicția muncii, precum și alte raporturi legate nemijlocit de raporturile de muncă.*

2) *Prezentul cod se aplică și raporturilor de muncă reglementate prin legi organice și prin alte acte normative* [3, art. 2]. În pofida acestui fapt, Hotărârea de Guvern nr. 429/2020 nu a fost adoptată întru organizarea punerii în executare a Codului Muncii, fapt care vădește neconstituționalitatea art. 49 din Hotărâre.

Aceeași problemă o sesiza Avocatul Poporului în propunere sa de modificare a legislației nr. 04-2/15 din 17.09.2021 adresată primului-ministru al R. Moldova în care a adus în vizor problema obligativității restituirii cheltuieli suportate pentru studii și are rezultă din contractul de studii încheiat între studenți și instituție [4]. Respectiv, în conținutul acestei scrisori era atinsă și problema privind reglementarea normativă corectă, din punct de vedere a tehnicii legislative, a modului de punere în executare a legilor în materia restituirii cheltuielilor suportate de instituțiile statului pentru instruirea studenților: *întrucât Hotărârea Guvernului este*

actul ce se adoptă de Guvern pentru organizarea executării legilor, iar Codul Educației stabilește cadrul juridic al raporturilor privind proiectarea, organizarea, funcționarea și dezvoltarea sistemului de educație din Republica Moldova, ar fi logic ca cel din urmă să conțină norme privind obligativitatea ocupării unui loc de muncă conform repartizării pentru absolvenții tuturor instituțiilor de învățământ, care au urmat studiile cu finanțare din bugetul de stat. In acest caz ar fi justificată aprobarea unui nou act de executare, care să reglementeze relațiile contractuale dintre instituția de învățământ superior și student la compartimentul repartizării la locuri de muncă, condițiile, durata, consecințele în caz de neconformare etc. sau ajustarea Hotărârilor de Guvern la realitățile sociale și reglementările normative in vigoare.

Nici o Hotărâre de Guvern nu poate fi adoptată pentru modificarea, concretizarea sau interpretarea unei legi [5]. Totuși, observăm că punctul 49, teza a doua, din Hotărârea de Guvern nr. 429/2020 își excedă atribuțiile prin completarea și concretizarea neconstituțională a Codului Muncii.

La 18 mai 2013, prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 (pct. 107) s-a stabilit că: *numai având mandatul acordat de Parlament, Guvernul poate exercita atribuțiile de putere executivă, care, în ultimă instanță, se reduc la procesul de executare a legilor adoptate de același Parlament* [6].

În același context, legiuitorul a prevăzut în Legea nr. 317 din 18 iulie 2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale, că *limitele de reglementare pentru Guvern și/sau pentru autoritățile administrației publice și instituțiile abilitate prin lege cu funcții de reglementare și de control sunt stabilite, pentru fiecare caz aparte, prin legi. De asemenea, art.73 alin. (3) din aceeași Lege prevede*

că: *actele normative se vor limita strict la cadrul stabilit de actele superioare în a căror executare se emit și nu pot să contravină prevederilor acestora.* În aceeași ordine de idei, Curtea Constituțională în Hotărârea nr. 14 din 18 martie 1999 a statuat că actele Guvernului, normele cuprinse în ele nu pot avea caracter primar, ele sunt acte complementare, ce dezvoltă și concretizează dispozițiile legii.

Astfel, observăm că articolul 2 din Codul Muncii prevede clar că *totalitatea raporturilor de muncă se reglementează prin acest cod sau cu titlu de excepție prin alte legi speciale, dar nici într-un caz prin hotărâri de guvern.* Observăm că executivului i-a lipsit mandatul Parlamentului pentru a legifera și a adopta punctul 49 din Hotărârea de Guvern nr. 429/2020 în redacția actuală, a cărei contestare se cere.

În practica sa, Curtea Constituțională a reținut o încălcare similară a Guvernului, prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 6 din 28.02.2023 și a declarat neconstituțional textul „*dar nu mai mare decât media lunară prevăzută pentru militari și persoanele din corpul de comandă în ministerele de unde au fost detașați*” din punctul 2 lit. b) din Hotărârea Guvernului nr. 78 din 21 februarie 1994 cu privire la modul de calculare a vechimii în muncă, deoarece prin această HG s-au stabilit condiții suplimentare pentru calcularea pensiei, deoarece în acest caz, *Guvernul, odată cu adoptarea măsurilor de organizare a executării Legii nr. 1544 din 23 iunie 1993, a introdus o condiție cu caracter limitativ, care nu se conține în articolul 44 alin. (2) din Lege.*

Cu referire la cazul supus analizei, Guvernul Republicii Moldova, prin Hotărârea nr. 429/2020 (punctul 49, teza a doua) instituie o condiție nouă cu caracter limitativ pentru modul de calculare a vechimii în muncă, cerință care nu se conține în Codul muncii sau în altă lege specială. Astfel, se constată că Guvernul a adoptat o normă cu caracter primar, cu

caracter limitativ și fără a avea un astfel de mandat din partea puterii legislative.

Actul normativ subordonat legii nu poate conține norme cu caracter primar, iar conținutul actului normativ (a hotărârii de guvern) urmează să fie în strictă corespundere cu normele și scopul legii și nu poate introduce reglementări noi, altele decât cele stabilite de lege (a se vedea HCC nr. 29 din 28 octombrie 2016, § 71; DCC nr. 121 din 21 noiembrie 2019, § 22).

Într-un sistem democratic și constituțional, Parlamentul are atribuția constituțională de a legifera. Conform articolului 102 alin. (2) din Constituție, Guvernul organizează executarea legilor, scop în care emite hotărâri pentru precizarea, clarificarea și aplicarea cât mai corectă a acestora (DCC nr. 13 din 7 februarie 2017, § 23);

Necesitatea și legitimitatea unei hotărâri de Guvern apare numai în măsura în care punerea în aplicare a unei prevederi legale reclamă stabilirea unor reguli subsecvente, care să asigure aplicarea lor corectă sau organizarea corespunzătoare a unor activități (a se vedea HCC nr. 29 din 28 octombrie 2016, §§ 71-72). În acest sens, Curtea notează că prin hotărâri ale Guvernului pot fi dispuse măsuri organizatorice, financiare, instituționale sau sancționatorii în vederea stabilirii cadrului necesar și realizării dispozițiilor legale. Normele cuprinse în hotărârile Guvernului nu pot avea caracter primar, acestea dezvoltă și concretizează dispozițiile legilor. Guvernul nu are competență normativă primară, fiind abilitat să acționeze numai în executarea actelor legislative (a se vedea DCC nr. 132 din 5 decembrie 2019, § 22). Atunci când hotărârea este adoptată în executarea unei legi, Guvernul trebuie să respecte prevederile constituționale, inclusiv cele referitoare la drepturile fundamentale ale omului.

Este important de menționat faptul că, Legea 288/2016 din 16.12.2016 privind funcționarul pu-

blic cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne: *stabilește cadrul juridic al raportului de serviciu al funcționarului public cu statut special din aparatul central al Ministerului Afacerilor Interne, din cadrul autorităților administrative și instituțiilor din subordinea acestuia*. În conținutul art. 2 din această Lege se definesc unii termeni, din lista cărora lipsește cel de „a activa”, fiind definită doar noțiunea de: „exercitarea funcției publice cu statut special” care presupune – „îndeplinirea atribuțiilor și obligațiilor de serviciu stabilite prin lege și prin alte acte normative aplicabile funcționarului public cu statut special”.

Astfel, dacă o persoană angajată în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, intră în concediu de maternitate parțial plătit, acest fapt nu presupune că respectivul salariat nu mai activează în cadrul instituției (angajatorului). În condițiile în care perioada concediului de maternitate parțial plătit intră în stagiul vechimii în muncă, iar raporturile contractuale nu încetează, instanțele de judecată nu pot afirma faptul că respectivul salariat nu ar fi activat în cadrul Ministerului Afacerilor Interne pe perioada concediului. Cu alte cuvinte, o persoană activează în cadrul unei instituții din momentul angajării (semnării contractului individual de muncă), însă în perioada concediului de maternitate parțial plătit nu își exercită funcția în virtutea suspendării raporturilor de muncă. Neexercitarea funcției nu presupune faptul că salariatul nu ar activa în cadrul unei instituții.

Considerăm că redacția actuală a prevederilor art. 49 (teza a doua) din HG nr. 429/2020 sunt contrarii garanțiilor instituite de Constituție pentru protecția muncii, în condițiile în care prin această protecție se asigură și existența concediilor plătite, care nu pot fi reglementate în mod defavorabil față de angajații Ministerului Afacerilor Interne, doar în temeiul unei Hotărâri de Guvern.

Concluzii

În concluzie, putem menționa că prevederile articolului 49 (teza doua: „în termenul respectiv nu se include perioada de suspendare a raporturilor de serviciu, precum și perioada aflării în concediu pentru îngrijirea copilului”) din Hotărârea de Guvern nr. 429/2020 are un caracter neconstituțional, deoarece:

- Este o normă cu caracter primar;
- Prin această prevedere nu se organizează punerea în executare a legilor indicate în preambulul Hotărârii de Guvern;
- În preambulul Hotărârii de Guvern nr. 429/2020 nu se face trimitere la Legea 288/2016 din 16.12.2016 privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, singura Lege specială care stabilește cadrul juridic al raportului de serviciu al funcționarului public cu statut special din aparatul central al Ministerului Afacerilor Interne, din cadrul autorităților administrative și instituțiilor din subordinea acestuia;
- Guvernul nu a fost mandatat de legislativ pentru adoptarea unei astfel de norme;
- Relațiile de muncă între angajator și salariat sunt reglementate de Codul Muncii sau alte legi speciale;
- Se stabilește un criteriu limitativ nou cu privire la neincluderea în termenul stagiului de muncă (timpului în care a activat în cadrul instituției) a perioadei în care salariatul instruit de Ministerul Afacerilor Interne, s-a aflat în concediu parțial plătit pentru îngrijirea copilului.

În această situație, norma contestată ar putea fi declarată drept neconstituțională de către Curtea Constituțională, iar instanțele de judecată sunt în drept să nu aplice această normă, făcând trimitere direct la prevederile art. 102 din Constituția R. Moldova. De cealaltă parte, legislatorul poate modifica

conținutul Codului Muncii sau a legilor speciale în materie, prin care să reglementeze expres, pentru persoanele supuse instruirii sau studiilor bugetare, faptul că: în termenul de 5 ani, ce urma să activeze în cadrul instituției respective, nu se include perioada de suspendare a raporturilor de serviciu, precum și perioada aflării în concediu pentru îngrijirea copilului.

Referințe bibliografice

1. Legea nr. 320/2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului. MO al RM 42-47 din 01.03.2013.
2. Hotărârea Guvernului nr. 429 din 24 iunie 2020. MO al RM 165-176 din 10.07.2020.

3. Codul Muncii al R. Moldova nr. 154 din 28.03.2003. MO al RM 159-162 din 29.07.2003.

4. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/Vezi-demersul-c%C4%83tre-Prim-ministrul-Natalia-Gavrili%C8%9B%C4%83.pdf> (accesat la 20.12.2025).

5. Decizia Curții Constituționale nr. 1 din 16.01.2007. MO al RM 79-81, art. 838, din 26.01.2007.

6. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=446> (accesat la 20.12.2025).

7. <https://www.constcourt.md/pageview.php?l=ro&idc=49> (accesat la 21.12.2025).

8. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=823&l=ro> (accesat la 21.12.2025).

REGLEMENTAREA JURIDICĂ A CONSTRUCȚIILOR ÎN ROMÂNIA ÎN CONTEXT COMPARATIV EUROPEAN

Mihai Bogdan CRĂCIUNAȘ

or. Câmpulung Moldovenesc, România

Doctorand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: mihai.craciunas@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0008-0557-9572>

Reglementarea construcțiilor are ca obiectiv principal armonizarea interesului public, care vizează siguranța, sănătatea populației, protecția mediului și organizarea teritoriului, cu libertatea de inițiativă economică și exercitarea dreptului de proprietate. Lucrarea examinează cadrul juridic aplicabil construcțiilor civile, industriale și agricole din România, printr-o analiză comparativă axată pe funcțiile reglementării, raportată la sistemele juridice din Germania, Franța și Regatul Unit, precum și la standarde și politici europene relevante în domeniul produselor pentru construcții și al performanței energetice. Din perspectivă metodologică, cercetarea se bazează pe analiza doctrinară și comparativă a principalelor instrumente normative referitoare la autorizarea construirii, urbanism, asigurarea calității în construcții, securitatea la incendiu, performanța energetică și cerințele de mediu aplicabile obiectivelor industriale. Rezultatele evidențiază existența unei convergențe la nivel european în ceea ce privește obiectivele fundamentale ale reglementării, precum siguranța structurală, protecția împotriva incendiilor, eficiența energetică și protecția mediului.

Cuvinte-cheie: autorizare construire, calitate în construcții, urbanism, securitate la incendiu, performanță energetică.

LEGAL REGULATION OF CONSTRUCTION IN ROMANIA IN A EUROPEAN COMPARATIVE CONTEXT

The regulation of construction primarily aims to harmonize the public interest focused on safety, public health, environmental protection, and spatial planning with the freedom of economic initiative and the exercise of property rights. This paper examines the legal framework applicable to civil, industrial, and agricultural construction in Romania through a comparative analysis focused on the functions of regulation, considered in relation to the legal systems of Germany, France, and the United Kingdom, as well as to relevant European standards and policies in the fields of construction products and energy performance. From a methodological perspective, the research is based on a doctrinal and comparative analysis of the main regulatory instruments concerning building authorization, urban planning, quality assurance in construction, fire safety, energy performance, and environmental requirements applicable to industrial facilities. The findings highlight the existence of convergence at the European level with regard to the fundamental objectives of construction regulation, such as structural safety, fire protection, energy efficiency, and environmental protection.

Keywords: building authorization, construction quality, urban planning, fire safety, energy performance

LA RÉGLEMENTATION JURIDIQUE DES CONSTRUCTIONS EN ROUMANIE DANS UN CONTEXTE COMPARATIF EUROPÉEN

La réglementation des constructions vise principalement à harmoniser l'intérêt public portant sur la sécurité, la santé de la population, la protection de l'environnement et l'aménagement du territoire avec la liberté d'initiative économique et l'exercice du droit de propriété. Le présent article examine le cadre juridique applicable aux constructions civiles, industrielles et agricoles en Roumanie, à travers une analyse comparative axée sur les fonctions de la réglementation, en référence aux systèmes juridiques de l'Allemagne, de la France et du Royaume-Uni, ainsi qu'aux normes et politiques européennes pertinentes dans les domaines des produits de construction et de la performance énergétique. D'un point de vue méthodologique, la recherche repose sur une analyse doctrinale et comparative des principaux instruments normatifs relatifs à l'autorisation de construire, à l'urbanisme, à l'assurance de la qualité dans la construction, à la sécurité incendie, à la performance énergétique et aux exigences environnementales applicables aux installations industrielles. Les résultats mettent en évidence l'existence d'une convergence au niveau européen en ce qui concerne les objectifs fondamentaux de la réglementation des constructions, tels que la sécurité structurelle, la protection contre l'incendie, l'efficacité énergétique et la protection de l'environnement.

Mots-clés: autorisation de construire, qualité des constructions, urbanisme, sécurité incendie, performance énergétique

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СТРОИТЕЛЬСТВА В РУМЫНИИ В СРАВНИТЕЛЬНОМ ЕВРОПЕЙСКОМ КОНТЕКСТЕ

Основная цель регулирования строительства - гармонизация общественных интересов, направленных на безопасность, здоровье населения, охрану окружающей среды и территориальную организацию, со свободой экономической инициативы и осуществлением права собственности. В статье рассматривается правовая база, применимая к гражданскому, промышленному и сельскохозяйственному строительству в Румынии, посредством сравнительного анализа функций регулирования, отраженных в правовых системах Германии, Франции и Великобритании, а также в соответствующих европейских стандартах и политике в области строительных материалов и энергоэффективности. С методологической точки зрения исследование основано на доктринальном и сравнительном анализе основных нормативных документов, касающихся разрешения на строительство, градостроительства, обеспечения качества строительства, пожарной безопасности, энергоэффективности и экологических требований, применимых к промышленным объектам. Результаты показывают наличие конвергенции на европейском уровне в отношении основных целей регулирования, таких как структурная безопасность, противопожарная защита, энергоэффективность и охрана окружающей среды.

Ключевые слова: разрешение на строительство, качество строительства, городское планирование, пожарная безопасность, энергоэффективность.

Introducere

Dezbaterile academice privind reglementarea construcțiilor au cunoscut, în ultimele decenii, o evoluție marcând tranziția de la o abordare predominant tehnico-prescriptivă, centrată pe enumerarea unor cerințe obligatorii de conformare, către un cadru conceptual mai complex, orientat spre obiective

și performanță. Această schimbare este asociată cu o atenție acordată managementului riscului, inclusiv riscului rezidual, definirii unor obiective funcționale clare, precum securitatea la incendiu bazată pe scenarii de performanță, creșterii performanței energetice și reducerii impactului asupra mediului, precum și integrării construcțiilor în politici urbane și de me-

diu. În acest context, reglementarea construcțiilor nu mai este privită doar ca un ansamblu de norme tehnice rigide, ci ca un instrument de politică publică, menit să răspundă simultan cerințelor de siguranță, sustenabilitate și dezvoltare economică.

Literatura de specialitate a analizat în mod constant această schimbare de paradigmă. Sheridan, în anul 2001, evidențiază faptul că reglementările tradiționale din statele europene s-au bazat pe sisteme prescriptive detaliate, care au asigurat un nivel minim de siguranță, dar care au devenit tot mai puțin flexibile în raport cu diversificarea soluțiilor constructive și cu progresul tehnologic [1, p.3-7]. Ulterior, Meacham, în anul 2010, arată că introducerea abordărilor bazate pe obiective și pe evaluarea riscului, în special în domeniul securității la incendiu, a permis adaptarea reglementărilor la complexitatea construcțiilor moderne, prin evaluarea performanței reale a clădirilor în diverse scenarii [2, p.10]. Aceeași tensiune dintre codurile prescriptive și abordările ingineresti orientate spre obiective este analizată de Bergstrom, în anul 2015, care subliniază dificultățile armonizării reglementărilor la nivelul Uniunii Europene, cu referiri explicite la practica germană și la tendințele emergente de convergență normativă [3, p.20-30].

În paralel, literatura comparativă europeană a propus tipologii ale sistemelor de reglementare, distingând între modele prescriptive și modele orientate spre performanță și a realizat analize comparative ale cerințelor tehnice aplicabile în mai multe state. Aceste cercetări au avut în vedere domenii precum: rezistența structurală, securitatea la incendiu, accesibilitatea construcțiilor, izolația termică, calitatea aerului interior și reglementarea instalațiilor, evidențiind atât obiective comune, cât și diferențe structurale între regimurile juridice naționale. În ceea ce privește performanța energetică și integrarea construcțiilor în politicile de mediu, câțiva cer-

cetători subliniază rolul determinant al politicilor europene în remodelarea legislațiilor naționale, prin trecerea de la cerințe minime de eficiență energetică către obiective ambițioase de decarbonizare a fondului construit.

Din perspectivă instituțională, există cercetători care arată că diferențele dintre modelele de organizare statală, precum structura federală din Germania sau modelul mai centralizat din Franța, influențează în mod direct modul de elaborare, implementare și control al reglementărilor în domeniul construcțiilor. În acest context teoretic și comparativ, analiza cadrului juridic românesc în raport cu reglementările aplicabile în alte state europene se dovedește relevantă atât din punct de vedere științific, cât și practic, întrucât permite identificarea punctelor de convergență în ceea ce privește obiectivele fundamentale ale normelor, înțelegerea diferențelor instituționale și evaluarea impactului obligațiilor europene în materie de energie și protecția mediului asupra construcțiilor civile, industriale și agricole. Această abordare comparativă contribuie, în ansamblu, la o mai bună poziționare a României în raport cu tendințele europene actuale în domeniul reglementării construcțiilor.

Metodologia de cercetare

Prezenta lucrare se bazează pe o metodologie de cercetare juridică de tip doctrinar, combinată cu o analiză comparativă funcțională, abordare frecvent utilizată în studiile de drept comparat aplicate domeniului construcțiilor. Analiza doctrinară presupune examinarea sistematică a actelor normative, a doctrianelor juridice și a documentelor de politică publică relevante, în scopul identificării principiilor, obiectivelor și mecanismelor de reglementare care guvernează domeniul construcțiilor civile, industriale și agricole. Această metodă este considerată adecvată pentru analiza reglementărilor tehnico-juridice complexe, deoarece permite corelarea normelor legale

cu funcțiile lor sociale și economice, așa cum subliniază Zweigert și Kotz în lucrarea lor de referință din anul 1998 privind metodologia dreptului comparat [4, p.62-70].

Componenta comparativă a cercetării este construită pe baza comparației funcționale, metodă care nu se limitează la compararea formală a actelor normative sau a denumirilor acestora, ci urmărește identificarea problemelor concrete pe care reglementările le soluționează și a instrumentelor juridice utilizate în acest scop. Această abordare este susținută de doctrina clasică a dreptului comparat, fiind promovată de o serie de cercetători care arată că eficiența comparației juridice derivă din analiza funcțiilor îndeplinite de norme în contexte instituționale diferite. Aplicarea acestei metode permite evidențierea convergențelor și divergențelor dintre sistemele juridice analizate, chiar și în situațiile în care structura normativă sau terminologia diferă semnificativ.

În cadrul cercetării sunt analizate cinci axe principale de reglementare pentru înțelegerea cadrului juridic al construcțiilor. Prima axă vizează urbanismul și autorizarea construirii, fiind analizate normele care consacră dreptul de a construi și mecanismele administrative de control al utilizării terenurilor. Această dimensiune este centrală în majoritatea sistemelor europene, după cum evidențiază unii cercetători științifici care subliniază rolul planificării spațiale în coordonarea interesului public cu inițiativa privată. A doua axă se referă la calitatea în construcții și la regimul responsabilităților pe parcursul întregului ciclu de viață al construcției, de la proiectare și execuție până la recepție și exploatare. Importanța acestei abordări integrale arată că fragmentarea responsabilităților conduce adesea la deficiențe de conformare și la dificultăți în stabilirea răspunderii juridice.

A treia axă analitică privește securitatea la incendiu, domeniu în care literatura de specialitate

semnalează o tranziție progresivă de la reglementări strict prescriptive către modele orientate spre obiective și evaluarea riscurilor. În anul 2010, literatura de specialitate subliniază că securitatea la incendiu reprezintă un exemplu emblematic al necesității de a corela cerințele tehnice cu scenariile de performanță, în special în cazul construcțiilor complexe sau cu destinație industrială. A patra axă este dedicată performanței energetice a clădirilor, analizată atât din perspectiva cerințelor juridice naționale, cât și a obiectivelor europene. În acest sens, în anul 2020, este demonstrat că reglementările privind eficiența energetică au devenit un instrument central de politică publică, influențând în mod direct proiectarea, execuția și renovarea construcțiilor în toate statele membre ale Uniunii Europene.

Cea de-a cincea axă vizează relația dintre construcții și protecția mediului, cu accent asupra obiectivelor industriale care pot genera un impact semnificativ asupra mediului. Această dimensiune este analizată în corelație cu regimul autorizațiilor de mediu și cu principiile prevenirii și controlului integrat al poluării. Literatura de specialitate, în anul 2018, evidențiază faptul că, în cazul construcțiilor industriale, separarea strictă între dreptul construcțiilor și dreptul mediului devine tot mai dificilă, fiind necesară o abordare integrată a celor două domenii.

În ceea ce privește delimitările cercetării, lucrarea nu urmărește o inventariere a tuturor normativelor tehnice aplicabile în domeniul construcțiilor, având în vedere numărul ridicat și caracterul lor dinamic. Opțiunea metodologică este justificată de faptul că o astfel de abordare ar risca să transforme analiza juridică într-o prezentare descriptivă, fără valoare explicativă. În schimb, cercetarea se concentrează asupra arhitecturii juridice a reglementării și asupra modului în care aceasta se particularizează în funcție de tipul construcției, fie ea civilă, industrială sau agricolă. Această delimitare este în concordanță

cu recomandările formulate de Van Hoecke în anul 2015, care subliniază importanța selecției critice a normelor analizate în studiile de drept comparat, în vederea menținerii coerenței și relevanței științifice a demersului [5, p.178].

Cadrul juridic al construcțiilor în România în context comparativ european

Autorizarea executării lucrărilor de construcții constituie un mecanism juridic prin care autoritățile publice exercită controlul asupra activităților de construire, în vederea protejării interesului general. În România, acest mecanism este consacrat prin Legea nr. 50 din anul 1991, care condiționează realizarea lucrărilor de construcții sau de desființare de obținerea unei autorizații administrative prealabile, emisă pe baza unui drept real asupra imobilului și cu respectarea documentațiilor de urbanism. Autorizația de construire reprezintă un act administrativ individual cu caracter constitutiv, prin care se conferă titularului dreptul de a edifica o construcție în limitele stabilite de lege și de condițiile impuse de autoritatea competentă.

Din punct de vedere funcțional, regimul autorizării în România este structurat pe două paliere complementare. Controlul anterior începerii lucrărilor presupune analiza documentației tehnice, verificarea conformității cu planurile de urbanism și obținerea avizelor și acordurilor prevăzute de legislația specială. Controlul ulterior vizează respectarea condițiilor stabilite prin autorizație pe parcursul execuției lucrărilor, aplicarea sancțiunilor în cazul nerespectării disciplinei în construcții, precum și validarea finală a construcției prin procedura de recepție.

O structură similară se regăsește și în Germania, unde dreptul de a construi este supus unui control administrativ riguros, exercitat în baza codurilor de construcții ale landurilor. Autorizația de construire

are rolul de a verifica atât conformitatea cu planificarea urbanistică, cât și respectarea cerințelor tehnice esențiale, disciplina în construcții fiind asigurată printr-un sistem descentralizat, adaptat structurii federale a statului. În Franța, autorizarea construirii este reglementată prin dreptul urbanismului și se realizează prin acte administrative precum permisul de construire, care îndeplinește o funcție similară celei din dreptul român, dar este integrat într-un sistem mai accentuat de control al utilizării terenului. În Regatul Unit, mecanismul de autorizare este divizat între autorizarea de planificare și controlul construcțiilor, ceea ce conduce la o separare instituțională între verificarea utilizării terenului și controlul conformității tehnice a construcției.

Prin comparație, modelul românesc se înscrie în tradiția continentală a dreptului administrativ al construcțiilor, caracterizată printr-un control administrativ unitar, exercitat atât anterior, cât și ulterior realizării lucrărilor, cu scopul asigurării disciplinei în construcții și al prevenirii edificării unor construcții neconforme.

Amenajarea teritoriului și urbanismul constituie cadrul juridic în care se exercită dreptul de a construi, având rolul de a coordona dezvoltarea spațială în raport cu interesul public. În România, acest domeniu este reglementat prin Legea nr. 350 din anul 2001, care instituie instrumentele de planificare urbanistică și stabilește condițiile în care o investiție devine autorizabilă. Documentațiile de urbanism determină parametri esențiali ai construcțiilor, precum funcțiunea admisă, regimul de înălțime și indicatorii urbanistici.

Acest model se înscrie în tradiția continentală a dreptului urbanismului, regăsită și în Franța, unde planificarea urbană joacă un rol determinant în controlul dezvoltării construite, și în Germania, unde planurile urbanistice locale stabilesc cadrul juridic al utilizării terenurilor. Prin contrast, în Regatul

Unit, planificarea urbană este separată instituțional de controlul construcțiilor, ceea ce conduce la o flexibilitate mai mare în adaptarea soluțiilor tehnice, dar menține un control riguros asupra utilizării terenurilor. Prin comparație, sistemul românesc acordă planificării urbanistice un rol central în procesul de autorizare.

Regimul calității în construcții este reglementat în România prin Legea nr. 10 din anul 1995, care stabilește cerințe aplicabile pe întreg ciclul de viață al construcției, de la proiectare și execuție până la recepție și exploatare. Legea consacră un sistem integrat de responsabilități care implică proiectanții, executanții, beneficiarii și autoritățile publice, având ca obiectiv asigurarea siguranței, durabilității și funcționalității construcțiilor.

Un element distinctiv al sistemului românesc este rolul activ al statului în controlul conformității, prin verificarea proiectelor, proceduri de recepție și control exercitat de instituții specializate. În Germania, controlul calității este realizat printr-o combinație de verificări administrative și standarde tehnice aplicate la nivel regional. Franța pune un accent deosebit pe responsabilitatea profesională și pe mecanismele de garantare a calității construcțiilor, inclusiv prin sisteme de asigurare. În Regatul Unit, controlul calității este mai strâns legat de conformitatea cu regulamentele de construcții și de responsabilitatea actorilor implicați, cu o intervenție administrativă mai redusă comparativ cu modelul românesc.

Securitatea la incendiu reprezintă o cerință a construcțiilor, având ca scop protecția vieții, bunurilor și mediului. În România, cadrul juridic general este stabilit prin Legea nr. 307 din anul 2006 iar reglementarea tehnică este detaliată prin normative specifice, dintre care un reper recent îl constituie normativul P 118 din anul 2025. Acest cadru instituie obligații clare privind avizarea și autorizarea din perspectiva securității la incendiu.

La nivel comparativ, Germania și Franța au cunoscut evoluții similare, prin actualizarea reglementărilor ca răspuns la incidente majore și la progresul tehnologic, orientându-se treptat către cerințe bazate pe obiective. În Regatul Unit, securitatea la incendiu este reglementată prin reguli tehnice detaliate, completate de ghiduri de conformare, care permit utilizarea unor soluții alternative cu condiția atingerii nivelului de siguranță impus. România se înscrie în această tendință europeană de modernizare, însă păstrează un rol important al avizării administrative.

Performanța energetică a clădirilor a devenit un domeniu central al reglementării construcțiilor, ca urmare a obiectivelor de reducere a consumului de energie și a emisiilor de gaze cu efect de seră. În România, cadrul juridic este stabilit prin Legea nr. 372 din anul 2005, care introduce cerințe minime de performanță energetică și obligația certificării energetice.

Această evoluție este determinată în mod direct de politicile Uniunii Europene, care au influențat în mod similar legislațiile din Germania, Franța și Regatul Unit. În toate aceste state, performanța energetică a devenit un criteriu esențial în proiectarea și renovarea clădirilor, conducând la o convergență normativă semnificativă. Diferențele se manifestă în principal la nivelul mecanismelor de implementare și control, nu la nivelul obiectivelor urmărite.

Regimul juridic aplicabil produselor pentru construcții influențează în mod direct calitatea și siguranța construcțiilor, fiind caracterizat printr-un nivel ridicat de armonizare la nivelul Uniunii Europene. Deși statele membre rămân competente în privința reglementării lucrărilor de construcții, condițiile de introducere pe piață a produselor pentru construcții sunt stabilite prin norme europene cu aplicabilitate directă.

În România, utilizarea produselor conforme este o obligație derivată din sistemul calității în

construcții, iar demonstrarea conformității acestora este esențială pentru validarea construcției. Germania integrează produsele pentru construcții într-un sistem complex de standarde și reglementări regionale, Franța pune accent pe responsabilitatea producătorilor și pe integrarea produselor în mecanismele de garantare, iar Regatul Unit corelează utilizarea produselor conforme cu respectarea regulilor de construcții. Noul cadru european adoptat în anul 2024 consolidează aceste tendințe, accentuând importanța trasabilității și a performanței produselor.

Particularizări pe tipuri de construcții în România

Construcțiile civile, care includ locuințele, clădirile de birouri și clădirile publice, sunt supuse unui regim juridic complex, determinat de interacțiunea dintre reglementările de urbanism, cerințele tehnice și politicile publice sectoriale. În cadrul acestui tip de construcții, urbanismul joacă un rol determinant, întrucât funcțiunea admisă, regimul de înălțime și densitatea construibilă condiționează în mod direct posibilitatea realizării investiției. Accesul la autorizația de construire este strâns legat de conformarea cu documentațiile de urbanism, care stabilesc parametri esențiali pentru integrarea construcțiilor în țesutul urban existent.

Pe lângă dimensiunea urbanistică, construcțiile civile sunt influențate într-o măsură tot mai mare de cerințele privind performanța energetică. Obligația certificării energetice, precum și impunerea unor standarde minime pentru anvelopa clădirii și instalațiile aferente reflectă integrarea politicilor energetice și de mediu în dreptul construcțiilor. Această evoluție este rezultatul transpunerii și aplicării cadrului european în materie de eficiență energetică, ceea ce determină o convergență progresivă a reglementărilor naționale cu obiectivele Uniunii Europene privind reducerea

consumului de energie și a emisiilor asociate fondului construit.

Un alt element esențial pentru construcțiile civile îl reprezintă securitatea la incendiu, care este reglementată diferențiat în funcție de categoria de importanță a construcției, destinația acesteia și riscurile specifice. Regimul de avizare și autorizare din această perspectivă urmărește protejarea vieții și a bunurilor, fiind integrat în procedura generală de autorizare a construirii. În ansamblu, construcțiile civile ilustrează cel mai bine tendința de consolidare a unei reglementări integrate, în care cerințele urbanistice, energetice și de siguranță sunt tratate ca elemente complementare ale aceluiași proces juridic.

Construcțiile industriale se disting printr-un regim juridic mai complex, determinat de impactul potențial semnificativ al activităților desfășurate asupra mediului, sănătății populației și securității în muncă. În cazul acestui tip de construcții, cadrul clasic al dreptului construcțiilor, care include autorizarea executării lucrărilor, respectarea cerințelor de calitate și securitatea la incendiu, este completat de un set suplimentar de obligații specifice dreptului mediului. Această suprapunere normativă reflectă necesitatea unei abordări integrate a procesului investițional în domeniul industrial.

Un element central al reglementării construcțiilor industriale îl constituie aplicabilitatea regimului autorizației integrate de mediu, în special pentru instalațiile care intră sub incidența normelor privind emisiile industriale. Acest tip de autorizație operează pe baza principiului celor mai bune tehnici disponibile și impune condiții stricte privind prevenirea și controlul poluării, gestionarea deșeurilor și monitorizarea impactului asupra mediului. Prin urmare, analiza juridică a construcțiilor industriale nu se poate limita la etapa construirii, ci trebuie să includă și faza de operare a obiectivului, care este supusă unor cerințe distincte și continue.

În acest context, regimul juridic al construcțiilor industriale este caracterizat de o dublă condiționare. Pe de o parte, realizarea construcției este supusă autorizării din perspectiva dreptului construcțiilor, iar pe de altă parte, funcționarea acesteia este condiționată de obținerea autorizațiilor necesare din perspectiva protecției mediului și a securității. Această dublă abordare evidențiază specificitatea construcțiilor industriale și necesitatea coordonării între autoritățile competente, pentru a asigura un echilibru între dezvoltarea economică și protecția interesului public.

Construcțiile agricole prezintă particularități juridice distincte, generate atât de amplasarea acestora, cât și de natura activităților desfășurate. În mod frecvent, aceste construcții sunt situate în extravilan, ceea ce implică o dependență accentuată de regimul juridic al terenurilor și de documentațiile de urbanism aplicabile zonelor rurale. Această situație determină dificultăți suplimentare în procesul de autorizare, în special în contextul conversiei terenurilor agricole și al protejării fondului funciar.

Din punct de vedere al riscurilor, construcțiile agricole sunt caracterizate de o serie de vulnerabilități specifice, precum riscul de incendiu generat de depozitarea furajelor sau de prezența prafului combustibil, riscurile de natură sanitar-veterinară și problemele legate de gestionarea dejecțiilor și a apelor uzate. Aceste elemente impun cerințe suplimentare de securitate și pot atrage obligații specifice în materie de protecție a mediului, în special în cazul exploatațiilor agricole de mari dimensiuni sau al fermelor intensive.

Reglementarea construcțiilor agricole trebuie să răspundă astfel unei provocări de proporționalitate, constând în necesitatea de a diferenția între construcțiile agricole de mică amploare și cele cu impact semnificativ asupra mediului și sănătății pu-

blice. O abordare excesiv de rigidă riscă să trateze anexele agricole ca pe proiecte urbane complexe, în timp ce o reglementare prea permisivă poate conduce la diminuarea nivelului de siguranță și de protecție a mediului. În acest sens, construcțiile agricole evidențiază nevoia unui echilibru normativ între flexibilitate procedurală și menținerea standardelor esențiale de siguranță, calitate și protecție a mediului.

Comparație cu Germania, Franța și Regatul Unit

Reglementarea construcțiilor în *Germania* este caracterizată de o structură duală, determinată de organizarea federală a statului. Pe de o parte, dreptul public al construcțiilor și al urbanismului este reglementat la nivel federal, având ca act normativ central legea privind construcțiile și amenajarea teritoriului, care stabilește principiile generale ale planificării spațiale și utilizării terenurilor. Pe de altă parte, reglementările privind construcțiile propriu-zise sunt adoptate la nivelul landurilor, prin coduri regionale de construcții, care detaliază cerințele tehnice și procedurale aplicabile edificării construcțiilor. Această distribuție a competențelor conduce la existența unor variații interregionale, compensate parțial prin utilizarea unor modele de armonizare, care urmăresc asigurarea unei coerențe minime între reglementările landurilor.

În comparație cu acest model, România se caracterizează printr-o arhitectură normativă mai centralizată, bazată pe legi naționale și normative tehnice aplicabile pe întreg teritoriul statului. Cu toate acestea, din perspectivă funcțională, cele două sisteme prezintă similitudini semnificative, întrucât ambele operează cu aceeași succesiune logică a procesului de construire, care presupune planificarea urbanistică, autorizarea executării lucrărilor și exercitarea

controlului asupra conformității. Diferența majoră constă nu în obiectivele urmărite, ci în nivelul de descentralizare și în flexibilitatea normativă permisă autorităților regionale.

Franța se distinge în peisajul european printr-un nivel ridicat de codificare a reglementărilor aplicabile construcțiilor, reflectat în existența unor coduri dedicate care acoperă atât aspectele urbanistice, cât și cele tehnice și funcționale ale construcțiilor. Această abordare normativă este completată de un accent deosebit pus pe mecanismele de răspundere și de garantare a calității construcțiilor, care joacă un rol central în asigurarea conformității. În mod particular, sistemul francez consacră o garanție pe termen lung pentru defectele de construcție, însoțită în practică de obligația de asigurare, ceea ce contribuie la transferul riscului și la consolidarea disciplinei în domeniu.

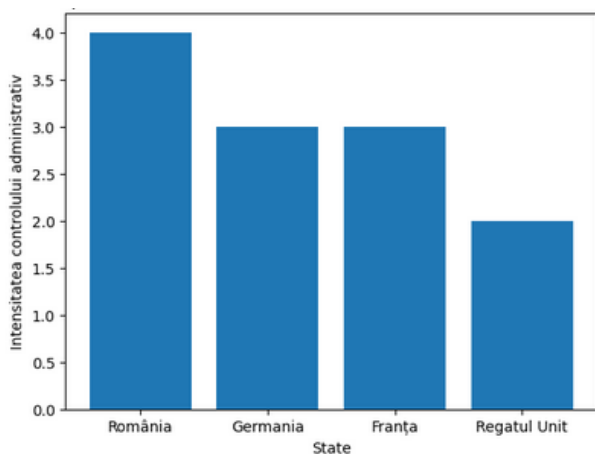
Comparativ cu România, unde Legea nr. 10 din anul 1995 stabilește un cadru clar al responsabilităților actorilor implicați în procesul de construire, diferența principală constă în gradul de integrare a mecanismelor de asigurare în sistemul de conformare. În timp ce în România accentul este pus în mod tradițional pe controlul administrativ și pe verificările exercitate de autorități, modelul francez utilizează într-o măsură mai mare instrumente de piață, precum asigurările obligatorii, pentru a asigura respectarea cerințelor de calitate. Această diferență reflectă opțiuni distincte de politică juridică, fără a implica neapărat obiective divergente în materie de siguranță și durabilitate a construcțiilor.

Reglementarea construcțiilor în *Regatul Unit*, în special în Anglia, este caracterizată printr-o separare instituțională clară între controlul utilizării terenurilor și controlul conformității tehnice a

construcțiilor. Sistemul de reglementare se bazează pe regulamentele de construcții, care stabilesc cerințele tehnice aplicabile clădirilor, și pe documente de orientare elaborate de autoritățile publice, care descriu modalitățile uzuale de conformare. Acest cadru permite utilizarea unor soluții alternative, cu condiția demonstrării atingerii obiectivelor de siguranță și performanță impuse de reglementare.

Diferența fundamentală față de modelul românesc constă în faptul că autorizarea urbanistică și controlul tehnic al construcțiilor sunt tratate ca proceduri distincte, fiecare cu propriile autorități și mecanisme de control. În România, aceste dimensiuni tind să fie integrate într-un flux unic de autorizare, marcat de un număr ridicat de avize și de o dependență accentuată de documentațiile de urbanism. Modelul britanic favorizează o mai mare flexibilitate procedurală în domeniul tehnic, în timp ce menține un control riguros asupra utilizării terenurilor, evidențiind o concepție diferită asupra rolului administrației publice în procesul de construire.

Graficul realizat în figura 1 compară gradul de centralizare normativă în România, Germania, Franța și Regatul Unit, pe o scală conceptuală de la redus la ridicat. Graficul evidențiază poziționarea României ca sistem relativ centralizat, în care reglementarea construcțiilor este dominată de legislația națională și de normative tehnice uniforme. Germania și Regatul Unit prezintă un grad mai scăzut de centralizare, reflectând distribuția competențelor la nivel regional sau separarea instituțională a procedurilor. Franța ocupă o poziție intermediară, caracterizată prin codificare amplă dar aplicare administrativă relativ unitară.

Fig.1. Nivelul de centralizare a reglementării construcțiilor în România, Germania, Franța și Regatul Unit.

Sursa: elaborare proprie.

Asemănări și diferențe-cheie pe axe de reglementare

Un prim element de convergență între sistemele juridice analizate îl reprezintă existența unui mecanism de autorizare a executării lucrărilor de construcții și a unui control administrativ al conformării. În toate jurisdicțiile examinate, dreptul de a construi este condiționat de obținerea unui act administrativ sau de parcurgerea unei proceduri formale care permite autorităților publice să verifice respectarea interesului general, fie că este vorba despre siguranță, urbanism sau protecția mediului. Această abordare reflectă recunoașterea caracterului de activitate cu impact social semnificativ al construcțiilor și necesitatea unui control public preventiv.

Diferențele dintre state devin însă evidente în modul de organizare a acestui control. În Germania, competențele sunt distribuite între nivelul federal și cel al landurilor, ceea ce conduce la existența unor regimuri procedurale diferențiate, adaptate specifi-

cului regional. În Regatul Unit, separarea procedurală dintre autorizarea urbanistică și controlul tehnic al construcțiilor generează un sistem flexibil, dar fragmentat instituțional. În România, regimul autorizării este caracterizat de un grad ridicat de centralizare normativă și de un rol determinant al legislației naționale, în special al Legii nr. 50 din anul 1991, precum și de un lanț complex de avize și acorduri care structurează procesul decizional. Aceste diferențe nu afectează obiectivul comun al controlului, ci reflectă opțiuni distincte privind arhitectura administrativă și distribuția competențelor.

Reglementarea calității în construcții reprezintă o altă axă fundamentală de analiză, în cadrul căreia se pot identifica atât convergențe, cât și diferențe semnificative. În România, sistemul calității este structurat prin Legea nr. 10 din anul 1995, care instituie cerințe aplicabile pe întreg ciclul de viață al construcției și stabilește responsabilități clare pentru actorii implicați. Accentul este pus pe verificările tehnice, procedurile de recepție și controlul exercitat de autorități publice, ceea ce conferă statului un rol central în asigurarea conformității.

În plan comparativ, Franța este frecvent menționată ca un reper în ceea ce privește integrarea mecanismelor de răspundere și garantare în domeniul construcțiilor. Sistemul francez se caracterizează prin existența unor garanții pe termen lung pentru defectele de construcție, corelate în practică cu obligații de asigurare, ceea ce permite transferul riscului și consolidarea disciplinei profesionale. Germania și Regatul Unit utilizează modele mixte, în care controlul administrativ este completat de standarde tehnice și de mecanisme contractuale sau industriale, cu variații semnificative în funcție de domeniu și tipul construcției. Aceste diferențe evidențiază faptul că asigurarea calității poate fi realizată prin combinații diferite de instrumente juridice, fără a compromite obiectivul general al siguranței și durabilității construcțiilor.

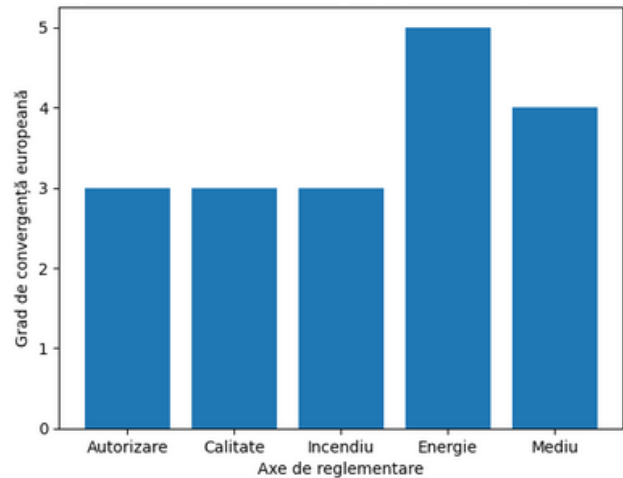
Securitatea la incendiu constituie un domeniu în care tendințele de modernizare sunt vizibile în toate statele analizate, deși ritmul și modalitățile de implementare diferă. În România, actualizarea normativului privind securitatea la incendiu în anul 2025 indică un efort de adaptare la cerințele contemporane și la evoluțiile tehnice din domeniu. Această reformă se înscrie într-un context european mai larg, în care numeroase jurisdicții au revizuit reglementările existente ca răspuns la incidente majore și la schimbările tehnologice.

Literatura de specialitate evidențiază faptul că multe sisteme juridice se află într-o zonă de tranziție între reglementările strict prescriptive și abordările orientate spre obiective și evaluarea riscurilor. În Germania, de exemplu, dezbaterile doctrinare și tehnice subliniază necesitatea corelării cerințelor normative cu obiectivele reale de siguranță și cu scenariile de risc, în special pentru construcțiile complexe. Aceeași tensiune este prezentă și în alte state, inclusiv în România, unde provocarea constă în asigurarea unui echilibru între claritatea normelor prescriptive și flexibilitatea necesară pentru aplicarea unor soluții tehnice inovatoare.

Domeniul performanței energetice a clădirilor reprezintă axa de reglementare cu cel mai ridicat grad de convergență între statele analizate. Revizuirea cadrului european privind performanța energetică a clădirilor în anul 2024 a consolidat obiectivele comune de reducere a consumului de energie și de decarbonizare a fondului construit, impunând statelor membre ținte și instrumente similare, precum planurile de renovare, certificatele de performanță energetică și promovarea clădirilor cu emisii foarte reduse sau nule.

În acest context, diferențele dintre sistemele naționale se manifestă în principal la nivelul mecanismelor de implementare și al capacității administrative, nu la nivelul obiectivelor urmărite. România

dispune de un cadru juridic intern stabilit prin Legea nr. 372 din anul 2005, care este supus unui proces continuu de ajustare pentru a reflecta evoluțiile europene. Astfel, performanța energetică ilustrează cel mai clar modul în care dreptul Uniunii Europene influențează în mod direct reglementările naționale din domeniul construcțiilor, conducând la o armonizare progresivă a politicilor publice.

Fig.2. Gradul de convergență europeană pe principalele axe de reglementare în domeniul construcțiilor.

Sursa: elaborare proprie.

Graficul din figura 2 sintetizează gradul de convergență între statele analizate pe principalele axe de reglementare: autorizare, calitate, securitate la incendiu, energie și mediu. Graficul evidențiază faptul că performanța energetică reprezintă domeniul cu cel mai ridicat nivel de convergență, ca urmare a influenței directe a politicilor Uniunii Europene. De asemenea, protecția mediului prezintă un grad ridicat de armonizare, în special în cazul construcțiilor industriale. În schimb, autorizarea, calitatea și securitatea la incendiu rămân domenii în care persistă diferențe structurale semnificative între sistemele

naționale, generate de tradiții juridice și administrative distincte.

În cazul construcțiilor industriale, interacțiunea dintre dreptul construcțiilor și dreptul mediului generează un regim juridic complex, care depășește cadrul tradițional al autorizării construirii. Aplicarea normelor privind emisiile industriale introduce o logică de autorizare integrată, orientată spre prevenirea și controlul poluării, care impune condiții stricte privind proiectarea, execuția și exploatarea obiectivelor industriale. Această abordare reflectă principiul integrării cerințelor de mediu în toate etapele ciclului de viață al construcțiilor industriale.

Din perspectivă practică, acest regim implică necesitatea corelării încă din faza de proiectare a soluțiilor constructive cu cerințele de mediu, precum asigurarea spațiilor de retenție, implementarea măsurilor de prevenire a scurgerilor și instituirea unor sisteme de monitorizare. Nerespectarea acestor cerințe poate conduce la blocaje semnificative în etapa de autorizare a funcționării, chiar dacă construcția este realizată conform normelor din dreptul construcțiilor. Această situație evidențiază importanța unei abordări integrate și coordonate a reglementării, în care obiectivele de dezvoltare economică sunt armonizate cu protecția mediului și a sănătății publice.

Concluzii

Analiza cadrului juridic aplicabil construcțiilor civile, industriale și agricole, realizată din perspectivă comparativă, evidențiază faptul că reglementarea acestui domeniu este caracterizată de o convergență progresivă a obiectivelor urmărite la nivel european, concomitent cu menținerea unor diferențe structurale semnificative între sistemele juridice naționale. În toate jurisdicțiile analizate, reglementarea construcțiilor urmărește proteja-

rea interesului public prin asigurarea siguranței, calității, eficienței energetice și protecției mediului, însă modalitățile juridice și instituționale prin care aceste obiective sunt atinse variază în funcție de tradițiile administrative și de opțiunile de politică legislativă.

În ceea ce privește România, cercetarea relevă existența unui cadru normativ coerent și relativ stabil, structurat în jurul unor acte normative fundamentale care reglementează autorizarea construirii, urbanismul, calitatea în construcții, securitatea la incendiu și performanța energetică. Modelul românesc se caracterizează printr-un grad ridicat de centralizare normativă și printr-un rol semnificativ al controlului administrativ exercitat de autoritățile publice, atât în faza de autorizare, cât și pe parcursul execuției și exploatării construcțiilor. Această abordare asigură un nivel ridicat de control preventiv, dar poate genera dificultăți practice legate de complexitatea procedurilor și de durata procesului de autorizare.

Comparația cu Germania, Franța și Regatul Unit evidențiază faptul că diferențele dintre sisteme nu privesc în principal obiectivele reglementării, ci arhitectura instituțională și instrumentele juridice utilizate pentru atingerea acestora. Germania oferă un exemplu de descentralizare normativă, în care competențele sunt distribuite între nivelul federal și cel regional, menținând însă o logică funcțională comună a procesului de construire. Franța se remarcă printr-o codificare amplă și prin integrarea mecanismelor de răspundere și garantare, care completează controlul administrativ prin instrumente de piață. Regatul Unit adoptă un model distinct, bazat pe separarea clară dintre controlul utilizării terenurilor și controlul tehnic al construcțiilor, ceea ce conferă o flexibilitate procedurală sporită, în special în domeniul conformării tehnice.

Un domeniu în care convergența este deosebit de accentuată îl reprezintă performanța energetică a clădirilor, unde politicile Uniunii Europene au determinat alinierea progresivă a reglementărilor naționale către obiective comune de eficiență energetică și decarbonizare a fondului construit. În mod similar, reglementarea produselor pentru construcții și cerințele aplicabile construcțiilor industriale cu impact asupra mediului evidențiază rolul tot mai important al dreptului european în modelarea practicilor naționale, chiar și în domenii care rămân, formal, în competența statelor membre.

În acest context, direcțiile de evoluție legislativă pentru România pot fi identificate în mai multe planuri. În primul rând, se conturează necesitatea simplificării și raționalizării procedurilor administrative, fără a diminua nivelul de protecție a interesului public. În al doilea rând, este de așteptat o consolidare a abordărilor orientate spre performanță, în special în domenii precum securitatea la incendiu și eficiența energetică, care permit o mai mare flexibilitate tehnică și încurajează inovația. În al treilea rând, integrarea mai strânsă a cerințelor de mediu în procesul de proiectare și autorizare a construcțiilor industriale și agricole va deveni esențială pentru prevenirea blocajelor în etapa de exploatare.

În ansamblu, reglementarea construcțiilor se află într-un proces continuu de adaptare la noile realități economice, tehnologice și de mediu. Analiza comparativă realizată în cadrul acestei lucrări evidențiază faptul că România se înscrie în tendințele europene generale, dar se confruntă în continuare cu provocări legate de eficiența administrativă și de echilibrul dintre controlul public și flexibilitatea normativă. Abordarea acestor provocări reprezintă o condiție esențială pentru dezvoltarea durabilă a sectorului construcțiilor și pentru asigurarea unui cadru juridic adaptat exigențelor contemporane.

Referințe bibliografice

1. SHERIDAN, L. *Building Regulations in Europe. Part II: A Comparison of Technical Requirements in Eight European Countries*, Building Research Establishment, Watford, 2001, p. 1–72.
2. MEACHAM, B. J. Performance-Based Building Regulation: Current Situation and Future Needs, *SFPE Journal of Fire Protection Engineering*, vol. 20, nr. 2, 2010, p. 5–20.
3. BERGSTRÖM, J. *Fire Safety Codes and Construction Products within the European Union*, Lund University, Faculty of Engineering, Lund, 2015, p. 1–68.
4. ZWEIGERT, K., KÖTZ, H. *An Introduction to Comparative Law*, ediția a 3-a, Oxford University Press, Oxford, 1998, p. 1–45, 62–90.
5. VAN HOECKE, M. *Methodology of Comparative Law*, Hart Publishing, Oxford & Portland, 2015, p. 1–32, 175–210.
6. Legea nr. 50 din 29 iulie 1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 163 din 7 august 1991, cu modificările și completările ulterioare.
7. Legea nr. 10 din 18 ianuarie 1995 privind calitatea în construcții, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 12 din 24 ianuarie 1995, republicată.
8. Legea nr. 350 din 6 iulie 2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 373 din 10 iulie 2001, cu modificările ulterioare.
9. Legea nr. 372 din 13 decembrie 2005 privind performanța energetică a clădirilor, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 1144 din 19 decembrie 2005, republicată.
10. Legea nr. 307 din 12 iulie 2006 privind apărarea împotriva incendiilor, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 633 din 21 iulie 2006, cu modificările ulterioare.
11. Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației, *P 118/1–2025 – Normativ privind securitatea la incendiu a construcțiilor*, aprobat prin ordin MDLPA, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, martie 2025.

12. Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council on industrial emissions, *Official Journal of the European Union*, L 334, 17 December 2010, p. 17–119.

13. Directive (EU) 2024/1275 of the European Parliament and of the Council on the energy performance of buildings (recast), *Official Journal of the European Union*, 2024.

14. European Commission, *Screening of National Building Regulations and Guarantees in the Construction Sector*, Brussels, 2019, p. 1–45.

15. Baugesetzbuch (BauGB) – German Federal Building Code, Germania.

16. Landesbauordnungen – Codurile de construcții ale landurilor germane.

17. Code de l’urbanisme, Franța.

18. Code de la construction et de l’habitation, Franța.

19. Building Act 1984 și Building Regulations 2010, Regatul Unit.

ASPECTE DEFINITORII PRIVIND REPARAREA DAUNELOR CAUZATE REGNULUI ANIMAL ȘI PROTECȚIA ACESTUIA

Bianca-Patricia MUREȘAN

Cercetătoare științifică, Universitatea Tampere, Finlanda

e-mail: beatrice.muresan.2010@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-7138-4537>

Potrivit opiniei doctrinare, „responsabilitatea însoțește libertatea”. Suntem de acord cu afirmația prezentată, deoarece responsabilitatea reprezintă întotdeauna un angajament al individului în procesul de integrare socială. Libertatea umană poate fi exprimată prin: autonomia în raport cu mediul înconjurător, relația cu societatea și cu propriile convingeri și valori. Prin asumarea responsabilității, individul nu mai este într-o poziție de supunere automată și neîntemeiată față de normele legale impuse în societate, ci are capacitatea de a analiza conștient normele și valorile acesteia. Acest lucru garantează respectarea principiului de bază al dreptului – principiul responsabilității.

Responsabilitatea îmbracă mai multe „haine”: socială, morală, religioasă, politică, culturală și mai cu seamă juridică. Este firesc că fiecărei ramuri de drept îi este specifică o formă a responsabilității denumită și „răspundere juridică”. La rândul său, răspunderea juridică poate fi civilă, penală, administrativă, disciplinară etc.

Cuvinte-cheie: faună, norme de conduită, prejudiciu, cadru legal, subiect de drept, răspundere juridică, responsabilitate.

DEFINING ASPECTS REGARDING THE REPAIR OF DAMAGES CAUSED TO THE ANIMAL KINGDOM AND ITS PROTECTION

According to the doctrinal opinion – „responsibility accompanies freedom”. We agree with the statement presented, because responsibility always represents a commitment of the individual in the process of social integration. Human freedom can be expressed through: autonomy in relation to the environment, the relationship with society and with one's own beliefs and values.

By assuming responsibility, the individual is no longer in a position of automatic and unfounded submission to the legal norms imposed in society, but has the ability to consciously analyze its norms and values. This guarantees compliance with the basic principle of law – the principle of responsibility.

Responsibility wears several „clothes”: social, moral, religious, political, cultural and, most importantly, legal. It is natural that each branch of law has a specific form of responsibility also called „legal liability”. In turn, legal liability can be civil, criminal, administrative, disciplinary, etc.

Keywords: fauna, norms of conduct, damage, legal framework, subject of law, legal liability, responsibility.

DÉFINITION DES ASPECTS RELATIFS À LA RÉPARATION DES DOMMAGES CAUSÉS AU RÈGNE ANIMAL ET À SA PROTECTION

Selon la doctrine – „la responsabilité accompagne la liberté”. Nous partageons ce point de vue, car la responsabilité implique toujours un engagement de l'individu dans le processus d'intégration sociale. La liberté humaine s'exprime par

l'autonomie vis-à-vis de l'environnement, dans ses relations à la société et dans l'adhésion à ses propres convictions et valeurs. En assumant sa responsabilité, l'individu n'est plus soumis aveuglément aux normes juridiques de la société, mais acquiert la capacité d'analyser consciemment ces normes et valeurs. Ceci garantit le respect du principe fondamental du droit : le principe de responsabilité.

La responsabilité revêt plusieurs „aspects” : social, moral, religieux, politique, culturel et, surtout, juridique. Il est donc naturel que chaque branche du droit comporte une forme spécifique de responsabilité, également appelée „responsabilité juridique”. La responsabilité juridique peut être civile, pénale, administrative, disciplinaire, etc.

Mots-clés: faune, normes de conduite, dommage, cadre juridique, sujet de droit, responsabilité juridique.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ АСПЕКТОВ, КАСАЮЩИХСЯ ВОЗМЕЩЕНИЯ УЩЕРБА, ПРИЧИНЕННОГО ЖИВОТНОМУ МИРУ И ЕГО ЗАЩИТЫ

Согласно доктринальному мнению, „ответственность сопутствует свободе”. Мы согласны с представленным утверждением, поскольку ответственность всегда представляет собой обязательство индивида в процессе социальной интеграции. Человеческая свобода может выражаться посредством автономии по отношению к окружающей среде, отношения с обществом и со своими собственными убеждениями и ценностями. Принимая на себя ответственность, индивидум перестает находиться в положении автоматического и необоснованного подчинения правовым нормам, навязанным обществом, и обретает способность сознательно анализировать эти нормы и ценности, что гарантирует соблюдение основного принципа права – принципа ответственности.

Ответственность имеет несколько „оболочек”: социальную, моральную, религиозную, политическую, культурную и, что наиболее важно, правовую. Естественно, каждая отрасль права имеет свою специфическую форму ответственности, также называемую „юридической ответственностью”. В свою очередь, юридическая ответственность может быть гражданской, уголовной, административной, дисциплинарной и т. д.

Ключевые слова: фауна, нормы поведения, ущерб, правовая база, субъект права, юридическая ответственность, ответственность.

Introducere

Ca instrument tradițional pentru implementarea normelor legale, răspunderea are o influență mai limitată în ceea ce privește protecția mediului și prezintă câteva caracteristici distincte. Aceasta se datorează faptului că daunele cauzate sunt adesea definitive, de regulă, deteriorarea este ireversibilă și, atunci costul reparării, fie ea și aproximativă, devine exorbitant. Această intervenție *a posteriori* pe tărâmul „răului înfăptuit” rămâne adesea incertă, iar efectele sale nu conferă o reparație completă și eficace [5, p.464].

Incertitudinile vizând cuantumul despăgubirilor victimelor sunt percepute ca o sancțiune și nu permit realizarea unui efect disuasiv asupra poluatorilor și a rolului preventiv aferent. Ca consecință,

institutul prevenirii apelează mai mult la formarea unor reglementări specifice domeniului în vederea stabilirii unor proceduri de control preventiv al activităților ce ar prezenta un pericol pentru mediu. Cu toate acestea, în ciuda acestor dezavantaje, răspunderea în formele sale tradiționale – administrativă, civilă sau penală – împreună cu sancțiunile specifice din domeniul dreptului mediului, rămâne să joace un rol esențial în implementarea reglementărilor legale privind repararea daunelor cauzate regnului animal.

Este evident că orice activitate umană (și nu doar) generează efecte (negative, de cele mai multe ori) asupra mediului.

Totuși, unele efecte mai puțin periculoase, se răsrâng doar asupra calității mediului, cu titlu de

exemplu: alterarea unui compus al mediului datorită unității și interdependenței fenomenelor ecologice influențează și alte componente ale mediului (regnul animal, regnul vegetal, etc.).

Conținutul de bază

Reglementările doctrinare de specialitate, dar și din legislația în vigoare, în paralel cu termenul „*prejudiciu*” se utilizează și termenii „*daună*” sau „*pagubă*”. Totodată, potrivit autorilor români, „*prejudiciu*” sau „*dauna ecologică*” este: „... (e) fecul cuantificabil în cost al daunelor asupra sănătății oamenilor, bunurilor sau mediului, provocat de poluanți, activități dăunătoare sau dezastre” [8, p.298].

Conceptul „*prejudiciul ecologic*” este cu o sferă mai largă și desemnează orice afectare negativă adusă mediului, ca urmare a unei activități antropice sau naturale, indiferent dacă această afectare a condus sau nu la o încălcare a normelor juridice. El cuprinde degradarea elementelor naturale (aer, apă, sol, biodiversitate), dezechilibrele ecosistemelor, pierderea serviciilor ecosistemice sau alterarea funcțiilor naturale ale mediului. *Prejudiciul ecologic* are, prin urmare, o natură obiectivă și poate exista chiar și în lipsa unui impact direct asupra unui interes uman individual sau patrimonial.

În schimb, „*dauna ecologică*” este o noțiune juridică cu caracter mai restrâns și este asociată, în mod frecvent, cu ideea de reparare sau despăgubire în cadrul unui regim juridic al răspunderii. Potrivit Directivei 2004/35/CE privind răspunderea pentru mediu, *dauna ecologică* desemnează deteriorarea gravă a unor componente esențiale ale mediului, precum speciile și habitatele naturale protejate, a apelor și a solului, atunci când aceasta implică un risc semnificativ pentru sănătatea umană. Astfel, *dauna ecologică* presupune nu doar o afectare de mediu, ci și îndeplinirea unor condiții legale și

științifice precise care să justifice aplicarea unui mecanism de răspundere și remediere.

Prin urmare, în timp ce „*prejudiciul ecologic*” are un caracter mai degrabă descriptiv și general, „*dauna ecologică*” este o categorie juridică, reglementată, care declanșează consecințe legale, în special în sfera răspunderii civile sau administrative. În plus, *prejudiciul ecologic* poate exista fără a constitui o *daună* în sens juridic, în lipsa condițiilor prevăzute de lege pentru angajarea răspunderii.

Într-o altă opinie doctrinară, s-a insistat a fi realizată delimitarea sub aspect conceptual a noțiunii de „*prejudiciul ecologic*” utilizată ca sinonim cu cea de „*daună ecologică*”, în *daună* de mediu, privită ca o vătămare directă a factorilor de mediu, fără repercusiuni asupra persoanei, și *prejudiciu ecologic*, ca *daună* adusă indirect persoanei și bunurilor sale prin intermediul mediului poluat. Argumentul s-a bazat pe noțiunea existentă a *prejudiciului* definit de legislația civilă, revenind la ideea că noțiunea de „*prejudiciu ecologic*” este inspirată în mare parte din noțiunea de „*prejudiciu civil*” [3, p.29-35].

Deși în doctrină întâlnim și păreri privitoare la o eventuală distincție între „*prejudiciu*” și „*daună*” sau „*pagubă*”, ținem totuși, de la bun început, să menționăm că le vom utiliza în continuare cu valoare de sinonime, întrucât nici marea majoritate a autorilor și nici legiuitorul nu fac distincție între acești termeni.

Astfel, într-o opinie, prin *prejudiciu* înțelegem rezultatul atingerii aduse drepturilor patrimoniale și drepturilor personale nepatrimoniale aparținând subiecților de drept [6, p.183]. Într-o altă opinie, prin *prejudiciu* se înțelege: „... (a) cea consecință negativă suferită de o persoană ca urmare a faptei ilicite săvârșită de o altă persoană” [4, p.312].

În vederea determinării categoriilor de daune cauzate regnului animal, ținem să analizăm cadrul normativ și cel doctrinar privind reglementările aplicabile daunelor de mediu per ansamblu. Uti-

lizând metodele științifice de cercetare cum ar fi metodele comparativă, logică, analogiei, deducției, vom putea contura un tablou clar și concis referitor la daunele cauzate resurselor regnului animal.

Drept urmare, determinarea categoriilor de daune de mediu prezintă un interes sporit. În literatura de specialitate sunt expuse diferite opinii privind noțiunea și clasificarea daunelor de mediu.

În determinarea categoriilor de daune cauzate regnului animal, mai întâi de toate, ne vom conduce de regula „de la general la particular”, astfel încât vom expune clasificarea daunelor de mediu la general, vom realiza delimitarea daunelor de mediu de daunele civile și, corespunzător, vom putea identifica soluția potrivită determinării caracterelor specifice daunelor cauzate regnului animal.

După cum urmează, în funcție de tipul daunei, deosebim caracterul și natura daunelor cauzate regnului animal, respectiv întinderea răspunderii și cuantificării despăgubirilor cauzate regnului animal. Este firesc și rațional că orice clasificare se realizează în funcție de anumite repere sau așa-numite criterii. De altfel, putem expune următoarele clasificări ale daunelor de mediu:

1. *În funcție de conținutul lor pecuniar, deosebim:*

- a) Daune patrimoniale;
- b) Daune nepatrimoniale.

2. *În funcție de natura izvorului daunelor, deosebim:*

- a) daune delictuale (izvorâte din delict);
- b) daune contractuale (izvorâte din contract).

3. *După categoria normelor ce consacră modul de reparare a daunei, deosebim:*

- a) dauna de mediu;
- b) dauna civilă;
- c) dauna penală;
- d) dauna de drept administrativ,
- e) dauna fiscală etc.

4. *În funcție de domeniul raporturilor juridice în cadrul cărora sunt încălcate drepturile, deosebim:*

- a) daune în domeniul raporturilor de proprietate;
- b) daune în domeniul raporturilor de muncă;
- c) daune în domeniul raporturilor de protecție, conservare și dezvoltare a mediului;
- d) daune în domeniul raporturilor fiscal;
- e) daune în domeniul raporturilor de administrare;
- f) daune în domeniul raporturilor de drept civil etc.

5. *În funcție de faptul cui i se cauzează prejudiciul, deosebim:*

- a) prejudiciu cauzat persoanei umane (de natură fizică și psihică) și prejudiciu cauzat bunurilor persoanei [2, p.32];
- b) daună cauzată mediului etc.

6. *În funcție de natura obiectului prejudiciat, deosebim:*

- a) daune corporale;
- b) morale;
- c) patrimoniale¹.

7. *În funcție de posibilitatea de a prevedea survenirea prejudiciului, deosebim:*

- a) prejudicii previzibile;
- b) prejudicii imprevizibile.

8. *În funcție de perioada de timp în decursul căreia se pot produce prejudiciile, deosebim:*

- a) prejudicii instantanee;
- b) prejudicii succesive [9, p.195].

9. *În funcție de tipul subiectului ce a cauzat dauna, deosebim:*

- a) daune cauzate de persoana fizică;
- b) daune cauzate de persoana juridică.

10. *În funcție de numărul subiecților ce au contribuit la cauzarea daunei, deosebim:*

¹ Asemenea clasificare este relevantă în articolul 1607 al Codului civil quebecois (Code civil du Quebec). – N.a.

- a) daună cauzată de o singură persoană;
- b) daună cauzată prin concursul a mai multor persoane.

11. În funcție de raportul dintre daunele ce rezultă una din alta, deosebim:

- a) daune primare;
- b) daune derivate (rezultate din cele primare)².

12. În funcție de caracterul faptei prin care s-a cauzat dauna, deosebim:

- a) daune cauzate prin fapte licite;
- b) daune cauzate prin fapte ilicite [11, p.8-9].

13. În funcție de faptul când își fac apariția daunele, deosebim:

- a) daune curente;
- b) daune viitoare³.

14. În funcție de posibilitatea determinării daunelor, deosebim:

- a) daune existente;
- b) dauna ce se exprimă prin câștigul nerealizat (venit ratat).

15. În funcție de validitatea actului prin care se cauzează dauna, deosebim:

- a) daune din acte juridice nule;
- b) daune din acte juridice valabile.

16. În funcție de modul de operare a daunei, deosebim:

- a) daune comise prin acțiuni;
- b) daune comise prin inacțiuni.

---

² Unii autori utilizează în acest sens termenul de daune directe și daune indirecte (a se vedea DESPAX, M. Droit de l'environnement, Paris, 1980, după DUȚU, Mircea. Dreptul mediului, București, 1996, p. 137).

³ În mod expres întâlnim referințele la prejudiciul viitor în articolul 1611 al Codului civil din Québec. Respectiv, conform prevederilor acestui articol, persoana prejudiciată, în pofida faptului că prejudiciul la moment nu este prezent, ea poate induce obligația față de debitor de reparare a unui prejudiciu viitor. Legislația civilă a Republicii Moldova la momentul de față nu prevede asemenea posibilitate în mod expres. – N.a.

Dauna de mediu în contextul daunelor cauzate regnului animal se poate caracteriza prin următoarele caractere juridice:

Este rezultatul unui act poluator, deoarece printr-un act nepoluator de încălcare a legislației de mediu nu este generată răspundere civilă, ci doar administrativă, contravențională, penală etc. Având în vedere aceasta, este necesar de a face diferență între „actul poluator” și „dauna ecologică”. Astfel, actul poluator prevede acțiunea sau abstențiunea, ce are drept rezultat producerea daunei ecologice. Prin urmare, actul poluator este cauza, iar dauna este rezultatul.

După natura ei privește lezarea adusă mediului (factorilor de mediu), iar implicit obiectul leziunii este interesul și dreptul la un mediu sănătos și echilibrat din punct de vedere ecologic, exceptând leziunile corporale aduse omului sau patrimoniului acestuia. Atare ipoteză am fundamentat-o într-o argumentare anterioară. Ținem să menționăm însă că, prin leziunea adusă mediului, se au în vedere acele modificări și intervenții asupra factorilor de mediu de natură să aducă schimbări în mediu care, în cele din urmă, să dăuneze persoanei.

Nu necesită neapărata apariție a daunei civile, deoarece prezintă importanță în plan de lezare de interes, chiar și la existența ei separată de dauna civilă.

Are doar caracter patrimonial. Deși pentru om suferințe morale drept rezultat al unui act poluator nu se exclud și recunoaștem că de principiu ele sunt prezente, totuși ținem să afirmăm că acestea apar doar ca rezultat al daunei ecologice și nu ca element al acesteia. Argumentul pe care ne întemeiem afirmația este că odată ce mediul este victima daunei de mediu, considerăm că acesta nu suferă din punct de vedere moral.

De regulă, sunt prejudicii imprevizibile, dar pot fi și previzibile. Procesele din mediu nu permit de-

terminarea certă a efectului unui act poluant, deoarece, deși deținem informații despre regulile de desfășurare a multor fenomene cunoscute, există numeroase fenomene necunoscute și multiple moduri de manifestare ale celor deja cunoscute. În acest sens, omul poate doar să prevadă unele consecințe ale actului poluator. Prin urmare, unele din urmările actului poluator omul le poate prevedea, pe altele – nu. În anumite cazuri, ele pot să se producă, la fel cum pot și să nu se producă. Având în vedere acest fapt, putem aprecia corectitudinea și necesitatea declarării caracterului obiectiv al răspunderii pentru daunele ecologice, deoarece în atare împrejurări nu putem condiționa răspunderea de aptitudinea făptuitorului și a victimei de a preîntâmpina cazul dăunător sau cel puțin dauna.

Pot fi atât instantanee, cât și succesive. Daunele de mediu sunt adesea de natură succesivă, deoarece fenomenele din natură sunt strâns interdependente. Orice schimbare inițială generează o serie de modificări ulterioare în lanț, al căror final este adesea necunoscut sau imposibil de anticipat. Mai rare sunt cazurile în care efectul dăunător vine de unul singur și necesitatea constatării unor efecte secundare este exclusă. Această categorie de daune de mediu este formată de daunele instantanee, dar acest fapt nu ne vorbește în niciun caz despre importanța lor minoră.

În acest context, anticipând puțin cele la care urmează să ne referim în continuare, spunem că importanța constatării prezenței unei asemenea categorii de daune trebuie să ne pună în sarcină fie consacrarea principiului imprescriptibilității daunei de mediu, fie consacrarea regulii de calculare a începutului curgerii termenului de prescripție extinctivă doar din moment ce s-a produs ultimul prejudiciu.

În raporturile de răspundere de dreptul mediului daunele de mediu au caracter primar, astfel cum

doar prin daune de mediu pot fi cauzate daune civile. Acest fapt constituie un moment determinant nu doar pentru constatarea dinamicii producerii daunei, iar prin urmare și a raportului de cauzalitate, ci și pentru constatarea faptului dacă referitor la dauna civilă se vor aplica regulile răspunderii de dreptul mediului.

Astfel, doar dauna civilă rezultată dintr-un act poluator sau dintr-o daună de mediu va fi caracterizată prin faptul că va fi reparată într-o procedură, unde obligația despăgubirii va fi stabilită în funcție de vinovăția făptuitorului.

Pot fi cauzate atât prin acte juridice licite, cât și prin acte juridice ilicite. Situația în care este cauzată daună de mediu prin acte ilicite este destul de frecvent întâlnită. Mai rare sunt cazurile în care daunele civile să fie cauzate prin acte licite. Totodată, problema referitor la cauzarea daunelor de mediu prin acte licite este destul de acută, în special în ceea ce privește constatarea limitelor licitului actului. În acest sens, articolul 1998 Codul civil al Republicii Moldova stabilește că: „Prejudiciul cauzat prin fapte licite sau fără vinovăție se repară numai în cazurile prevăzute de lege” [1, art.661]. Astfel, prejudiciul cauzat altei persoane în condițiile extremei necesități constituie un prejudiciu cauzat prin faptă licită, însă care va fi reparat de către făptuitor, dacă prejudiciul s-a cauzat în interesul acestuia.

Pot fi daune atât de natură delictuală, cât și contractuală. Astfel, prin fapte delictuale se produc daune de natură să ceară aplicarea răspunderii delictuale. În ceea ce privește răspunderea contractuală, aceasta se fundamentează pornind de la înțelesul de prejudiciu contractual, care desemnează obiective considerate de părți drept interes protejat și care, fiind lezate, vor fi considerate daună. În lipsa eventuală a contractului, daunele contractuale pot chiar să nu cadă sub incidența răspunderii delictuale, de-

oarece acestea se vor considera realizate în limita admisibilului.

Pot fi daune atât curente, cât și viitoare. Dauna servește adesea drept indicator principal în vederea determinării unei încălcări de drept, iar în unele situații este important să ținem cont de faptul că multe acțiuni care provoacă daune de mediu nu au un impact imediat sau nu permit estimarea completă a daunelor. Astfel, trebuie să luăm în considerare prezența daunelor de mediu succesive și a celor viitoare. Această abordare evidențiază necesitatea unei gestionări preventive și atente a impactului asupra mediului, pentru a minimiza consecințele negative ale activităților umane asupra mediului.

Drept exemplu ar fi, că o atare substanță, cum ar fi Freon-11 și Freon-12, fiind emise în atmosferă nu produc imediat efecte negative. Aceste substanțe ajung în stratosferă într-o perioadă lungă de timp. Ca continuitate, aceste gaze de freon ajung în 10-15 ani în stratosferă, iar efectele acestora se produc timp de 50-100 de ani. Prin urmare, vom ajunge la concluzia că avem de față o daună viitoare.

Pot fi comise atât prin acțiuni, cât și prin inacțiuni. Importanța aprecierii faptului dacă dauna a fost produsă prin acțiuni sau inacțiuni rezultă atât din necesitatea determinării legăturii de cauzalitate, cât și din necesitatea aprecierii corecte a faptului care obligație a fost încălcată.

Este supusă reparării după regulile prevăzute de legislația de mediu. Principiul în cauză urmează a fi înțeles că în materie de răspundere pentru dauna de mediu. În acest sens, la angajarea răspunderii pentru cauzarea unei astfel de daune ne conducem de următoarea formulă: „se aplică regulile stabilitate de legislația civilă, dacă legislația de mediu nu stabilește altceva” [7]. Drept consecință, vinovăția făptuitorului, având în vedere caracterul obiectiv al răspunderii consacrat de legislația de mediu, acțiunea în justiție poate fi făcută și de o persoană care

nu a avut de suferit vreun prejudiciu patrimonial în urma actului poluator, părțile nu pot negocia cuantumul despăgubirii sau exonerarea de răspundere etc.

Dauna civilă, ca element al daunei ecologice, nu constituie altceva decât o vătămare cauzată omului sau patrimoniului acestuia, care rezultă dintr-un act poluator. Aceasta cuprinde pierderea suferită – *damnum emergens* și beneficiul de care s-a lipsit persoana – *lucrum cessans* [10, p.278-279]. Totodată, despre dauna civilă ca element al daunei ecologice, este necesar de menționat de la bun început că aceasta este caracterizată prin următoarele:

Dauna civilă este rezultatul unui act poluator, iar în cele mai dese cazuri – rezultatul daunei de mediu. Este firesc faptul că dauna patrimonială ce constituie un element al daunei ecologice trebuie să fie rezultatul actului poluator, altfel, după cum am menționat mai sus, nu s-ar constata prezența unor particularități ale răspunderii civile la acest compartiment.

În mod natural, cazuri de poluare pot avea atât origine umană, cât și naturală. Dauna cauzată printr-o acțiune de origine umană este atribuită persoanei care a săvârșit actul de poluare. În cazul în care dauna este o cauză a unei acțiuni de proveniență naturală, riscul acestei daune îl poartă cel care a suferit-o. *Este deci de principiu că doar fapta poluatoare realizată de o persoană poate atrage după sine considerarea existenței unei daune civile, care poate fi reparată după regulile răspunderii civile în raporturile de dreptul mediului.*

Ne-am putea totuși permite să afirmăm, cu titlu de idee, că în împrejurările legate de cauzarea unei daune civile rezultată nu din actul uman, altfel spus, dintr-o poluare de proveniență naturală, ar putea de altfel genera răspundere civilă. Argumentarea acesteia o fundamentăm pe faptul că în urma poluării de proveniență naturală se pot naște de asemenea,

raporturi juridice civile, cum ar fi, spre exemplu, cele de asigurare. Atât din textul legii, cât și din clauzele contractului de asigurare, asiguratul în asemenea cazuri pretinde la o despăgubire a daunei suportate.

Deși faptul dat reiese dintr-un contract, totuși natura obligației de despăgubire rămâne a fi una proprie răspunderii. Am putea spune că aceasta este o răspundere civilă contractuală în raporturile de dreptul mediului, care nu presupune drept condiție fapta și prezența făptuitorului. Totuși recunoaștem că această formă de răspundere poate apărea doar în caz că prejudiciatul era asigurat de asemenea cazuri.

Dauna civilă rezultată dintr-un act poluator este referită doar la patrimoniul persoanei, sănătății sau vieții acesteia. Necesitatea realizării unei diferențieri între obiectivele lezate prin actul poluator rezultă din domeniile asupra cărora își extinde acțiunea *dauna ecologică*. Astfel, este firesc că întinderea daunei civile se referă doar la leziunile aduse nemijlocit omului sau patrimoniului acestuia. Apreciind însă faptul că dauna civilă rezultată dintr-un act poluator se referă doar la patrimoniul persoanei, ținem să ne expunem asupra cazurilor când patrimoniul persoanei îl formează și bunuri ce constituie elemente ale cadrului natural abiotic sau biotic. Diferențierea naturii juridice a daunei, în asemenea caz, nu este raportată direct la natura bunului deteriorat (de origine naturală sau antropogenă). Spre exemplu, poluarea unui sector de teren presupune cauzarea daunei atât patrimoniului proprietarului care deține acest teren, cât și dauna mediului, deoarece aceasta este o componentă a mediului. În asemenea cazuri, paguba poate fi divizată în civilă și de mediu, pornind de la următoarele criterii:

Interesul lezat. Segmentul de daună (valoarea) care privește un interes privat – al celui ce a su-

portat-o, rămâne a fi considerată daună civilă, iar segmentul de daună ce privește un interes public se despăgubește după regulile aplicabile daunei de mediu.

Natura actului dăunător. Astfel, dacă dauna cauzată nu se manifestă printr-o poluare, atunci dauna este doar de natură civilă.

Natura și tipul daunelor. Dacă drept rezultat al actului poluator bunului care constituie element al factorului natural îi este adusă o înrăutățire posibilă de a influența starea de mediu, atunci această înrăutățire este considerată daună de mediu.

Atunci însă când este adusă o înrăutățire condițiilor de uz al bunului în ce privește obținerea veniturilor sau produselor de pe acest bun, această daună este de mediu.

Cele aduse drept exemplu mai sus ne vorbesc despre faptul că uneori caracterul daunei cauzate factorului de mediu exclude posibilitatea de a vorbi despre prezența daunei civile, întrucât însuși proprietarul poate fi cel ce a cauzat dauna de mediu, aducând prin efectul acesteia dauna civilă la despăgubirea căreia acesta nu mai poate pretinde.

Dauna civilă rezultată din actul poluator este de natură exclusiv patrimonială. Punctul principal al acestei reguli ține de inexistența caracterului nepatrimonial al daunei ecologice. Deși legislația civilă prevede posibilitatea despăgubirii morale drept rezultat al cauzării unei daune sănătății, iar prin actele de poluare, cu siguranță, pot fi cazuri de dăunare a sănătății, totuși nu putem vorbi despre aceea că dauna civilă rezultată din actul de poluare poate avea și caracter nepatrimonial. Aceasta rezultă din faptul că dauna ecologică este neapărat patrimonială, astfel excluzând elementul nepatrimonial. Nu negăm însă faptul că în urma unei daune ecologice vom putea vorbi despre eventualitatea obligării făptuitorului de a face despăgubirea morală, căci aceasta va rezulta doar din dauna cauzată sănătății

ca element al daunei ecologice. Altfel spus, dauna morală va fi un rezultat al unei daune ecologice, nu un element al acesteia.

În perspectiva dezvoltării legislației de mediu în privința răspunderii pentru daunele de mediu, considerăm utilă nu numai posibilitatea, dar și necesitatea consacării exprese a dreptului persoanei de a fi despăgubită din punct de vedere moral ca rezultat al unui act poluator, chiar și dacă persoana nu a fost prejudiciată din punct de vedere patrimonial, cu alte cuvinte, chiar și dacă nu există o daună civilă. Astfel, răspunderea pentru dauna morală rezultată dintr-un act poluator va fi recunoscută drept element al daunei ecologice. Considerațiunea acestui fapt reiese din natura interesului lezat prin actul de poluare și spectrul de persoane pe care îi privește lezarea acestui interes.

Pot fi rezultat al unei încălcări atât delictuale, cât și contractuale. Daunele civile ce rezultă din daunele de mediu, de regulă, au natură delictuală. În ceea ce privește dauna ecologică, aceasta poate să aibă și o natură contractuală. Aceasta se referă la acele categorii de relații care au ca obiect asigurarea folosirii și protecției mediului. Astfel, dauna civilă ca element al daunei ecologice poate să apară în contextul unor relații contractuale care vizează protejarea și utilizarea durabilă a mediului.

Așa cum în cazul cauzării daunei de mediu, dauna civilă poate rezulta din executarea necorespunzătoare sau neexecutarea prevederilor contractului de concesiune a obiectelor naturale special protejate de stat sau din clauzele contractului de arendă, care stabilesc obligații privind îmbunătățirea sau menținerea calității obiectivului natural închiriat. În acest caz, de exemplu, dauna civilă ar putea consta în nerealizarea unor activități destinate dezvoltării condițiilor de mediu. Cu toate că practica nu prea cunoaște asemenea cazuri, iar legislația civilă în vigoare nu stabilește expres această posibilitate,

dar totodată nici nu o interzice, părțile la contract ar putea stabili prin clauzele contractului obligarea debitorului de a realiza activități de îmbunătățire a stării de calitate a obiectivului natural fie în natură, prin intermediul unor activități, fie printr-o expresie bănească ce va urma să fie utilizată de către creditor strict conform destinației.

De regulă, sunt prejudicii imprevizibile, dar pot fi și previzibile. Ținând cont de faptul că toate daunele civile în raporturile de dreptul mediului rezultă dintr-o daună de mediu, urmările și rezultatele căreia, având în vedere procesele în natură, nu totdeauna pot fi prevăzute, respectiv, majoritatea categoriilor de daune civile sunt imprevizibile. Totuși, acestea pot fi și previzibile, atunci când, având în vedere caracterul daunei de mediu, se poate de tras o concluzie certă despre dauna civilă ce se va produce.

Pot fi atât instantanee, cât și succesive. Ca și orișicare alte daune civile, daunele ce decurg din daune de mediu pot fi cu caracter instantaneu, adică să-și producă efectele imediat. Aceasta permite imediat de a determina mărimea și întinderea obligației de reparare a daunei. Totodată, sunt daune ce se produc o perioadă destul de îndelungată sau chiar permanent, întrucât în unele cazuri nu se poate cunoaște când se va sfârși efectul dăunător. Un exemplu este accidentul de la Cernobîl din 1985, cazurile de la Hiroshima și Nagasakhi din 1945, cazul de la Fukushima din 2011. De asemenea, un astfel de tip de poluare a fost realizat și în Republica Moldova, unde la mijlocul anilor '70 ai secolului XX au fost utilizate abuziv în agricultură substanțele chimice, al căror efect își găsește răsunetul deja peste o perioadă de 25-30 de ani prin sporirea substanțială a numărului de bolnavi de cancer etc.

În raporturile de dreptul mediului, aceste daune au un caracter derivat, iar în unele cazuri, chiar prin daune civile pot fi cauzate daune de mediu.

Este firească punerea problemei referitor la faptul dacă dauna civilă poate exista separat de dauna de mediu, sau neapărat trebuie să derive în cadrul acestui mecanism. Evident, odată ce vorbim de răspunderea de dreptul mediului, vorbim despre o particularitate a răspunderii ce se aplică pentru daunele civile rezultate din daunele de mediu. În acest sens, astfel de daune apar permanent drept derivat din daunele de mediu. Uneori, dauna civilă poate apărea de una singură, întrucât aceasta rezultă dintr-un act de abuzare de mediu⁴. Totodată, daunele civile, la rândul lor, pot să cauzeze daune de mediu. Considerăm că aceste categorii de daune nu pot fi încadrate în lista celor ce formează elementul daunei ecologice. În asemenea cazuri, aceste daune sunt cauza poluării, nu rezultatul actului poluator. Prin urmare, asupra daunei civile generate prin dauna de mediu, vor fi aplicabile regulile generale prevăzute pentru orice daună de drept comun.

Pot fi cauzate atât prin acte poluatorii, cât și prin alte categorii de acte. Situația referitoare la natura actului cauzator de daună civilă este destul de controversată. Astfel, poate fi cauzată o daună civilă rezultată dintr-un act poluator, totodată fiind posibilă cauzarea daunei civile rezultată dintr-o utilizare a factorilor de mediu, dar care nu constituie poluare. Din textul legii actul licit de utilizare a factorului de mediu nu poate genera răspundere, deoarece dauna cauzată prin utilizarea factorilor de mediu în limitele stabilite de lege nu se încadrează în categoria daunei civile ca element al daunei ecologice. Concluzia la care ajungem este că dauna civilă ca element al daunei ecologice este neapărat un rezultat al unui act de poluare.

---

⁴ Considerăm drept act de abuzare de mediu, atunci când nu se cauzează o poluare de mediu, dar se constată o lezare de drept prin utilizarea componentelor de mediu. Legislația civilă a Republicii Moldova la momentul de față nu prevede asemenea posibilitate în mod expres.

Pot fi daune atât de natură delictuală, cât și contractuală. Regula generală este că actul dăunător generează răspunderea delictuală. Însă, la fel ca în cazul daunei de mediu, rezultatul acesteia poate să presupună și o daună civilă, care, de asemenea, este de natură contractuală. De cele mai dese ori, aceste daune se exprimă prin venitul nerealizat.

Pot fi daune atât curente, cât și viitoare. Ca și în cazul daunelor de mediu, daunele civile de cele mai multe ori nu presupun prezența imediată a semnelor identificatorii ale acestora sau posibilitatea determinării mărimii integrale a acesteia. Prin urmare, determinăm existența, paralel cu daunele de mediu și civile succesive, și a daunelor de mediu și civile viitoare. În cazul exemplului de poluare cu substanțele Freon-11 și Freon-12, expus mai sus, presupunem că dauna cauzată populației în perioada de după șaiszeci de ani de la momentul poluării (bolile la oameni pot fi depistate și mai târziu), vom concluziona că prin acțiunile respective a fost cauzată o daună civilă viitoare, care de cele mai multe ori este imposibil de a fi evaluată. Nimeni nu este în stare să spună cu precizie care va fi populația Terrei peste 60 de ani, mai mult ca atât nimeni nu poate să spună câte persoane vor avea de suferit în urma acestui act de poluare după această perioadă.

Se pot exprima atât printr-un prejudiciu ce poate fi evaluat în momentul cauzării, cât și printr-un venit ratat. Dacă în ce privește dauna de mediu problema venitului ratat nu poate apărea, deoarece natura nu poate pretinde o ratare de venit, atunci în ce privește dauna civilă, venitul ratat poate fi obiectul cererii de despăgubire. Acesta poate exprima acele valori pe care prejudiciatul le-ar fi obținut în cazul în care dauna nu ar fi fost prezentă.

Se poate cauza atât prin acte juridice valabile, cât și prin acte juridice nule. Pornind de la ideea recunoașterii răspunderii contractuale în raporturile de răspundere în dreptul mediului și considerând

posibilitatea cauzării daunei civile printr-o neexecutare sau o executare necorespunzătoare a prevederilor unui contract valabil încheiat, o materie interesantă ar fi răspunderea pentru daunele civile cauzate din încheierea actelor juridice nevalabile sau, altfel spus, nule. Realizarea folosirii factorilor de mediu în temeiul unui contract nul poate pune întrebarea referitor la calificarea acestei utilizări de mediu drept poluare sau drept folosire în limitele legii. În asemenea cadru de relații, corecta apreciere a faptului poate fi realizată pornind de la constatarea atât a temeiului de declarare a nulității contractului, cât și pornind de la constatarea prezenței buneii sau relei-credințe a utilizatorului.

Pot fi comise atât prin acțiuni, cât și prin inacțiuni. De regulă, *modus operandi* pentru cauzarea daunei de mediu este propriu și pentru cauzarea daunei civile. Putem constata însă și cazuri când dauna de mediu este rezultatul unei acțiuni poluatoarei, iar dauna civilă apare drept rezultat al unei inacțiuni. Un exemplu de inacțiune ar servi neinformarea populației despre existența unei stări agravate de mediu rezultată dintr-un act poluator sau nerealizarea măsurilor de protecție civilă etc. Poate fi constatată și o situație inversă, când dauna de mediu este rezultatul unei inacțiuni, iar dauna civilă este rezultatul unei acțiuni. În esență însă, regulile aplicabile răspunderii civile în asemenea cazuri nu au de suferit. Unica problemă privește doar stabilirea raportului de cauzalitate.

Dauna civilă este supusă reparării după regulile prevăzute de legislația civilă, pe principiu de vinovăție. Repararea daunei civile în raport cu cea de mediu este realizată cu aplicarea tuturor regulilor de dreptul civil. Astfel, pentru dauna civilă, procedura judiciară de dezdăunare se poate iniția doar la sesizare și nicidecum din oficiu. Persoana ce a sesizat instanța poate renunța la cerere. Părțile în ce privește dauna civilă pot negocia diminuarea

cerințelor sau exonerarea de obligația de a despăgubi această daună.

Concluzii

Legislația mediului dedicată protecției regnului animal și a mediului în general reprezintă un pilon important al cadrului legal în acest domeniu. Aceste reglementări au ca scop principal furnizarea unui cadru organizatoric adecvat pentru ca instituțiile și organizațiile guvernamentale și neguvernamentale, precum și alte persoane implicate, să își îndeplinească responsabilitățile stabilite în politica de protecție a mediului.

Sistemul organizatoric al protecției mediului este structurat la nivel național și internațional pentru a asigura un cadru eficient de protejare a mediului înconjurător și a regnului animal. La nivel național, acest sistem implică autoritățile publice responsabile, organizații neguvernamentale, persoane juridice și persoane fizice care sunt implicate în implementarea politicilor și măsurilor de protecție a mediului. Pe plan internațional, există organizații și organisme internaționale dedicate protecției mediului, care colaborează și coordonează eforturile la nivel global pentru conservarea și gestionarea durabilă a resurselor naturale și a biodiversității.

Referințe bibliografice

1. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86, 661.
2. ALBU, Ioan, URSA, Victor. *Răspunderea civilă pentru daunele morale*. Cluj-Napoca: Dacia, 1979. p.32. 67.98 / A-30.
3. ARDELEAN, Grigore. *Noțiunea daunei de mediu și a prejudiciului ecologic*. Delimitări conceptuale. În: *Legea și Viața*, 2015, nr. 12, pp. 29-35. ISSN 2587-4365.
4. BOROI, Gabriel, STĂNCIULESCU, Liviu. *Drept*

civil. Curs selectiv. Teste grilă. București: All Beck, 2002. p.312 și urm. ISBN 973-655-201-2.

5. DUȚU, Mircea. *Tratat de dreptul mediului*, Ediția a 3-a. București: C.H. Beck, 2007. p.464. ISBN 978-973-115-202-8.

6. DEAK, Francisc. *Curs de drept civil. Dreptul obligațiilor. Partea I. Teoria generală a obligațiilor*. București, 1960. p.183.

7. GUGULAN, Evghenia, TROFIMOV, Igor. *Legal – applicative Regulation of the Damages Caused to the Animal Kingdom*. Cluj-Napoca: Fiat Iustitia, 2023, nr. 1. ISSN 1224-4015.

8. IONIȚĂ, Gheorghe – Iulian, IONIȚĂ – BURDA,

Ștefania – Diana. *Dreptul protecției mediului*, Ed. a V-a, București: Universul Juridic, 2022. p.298. ISBN: 978-606-39-0998-6.

9. POP, Liviu. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. Iași, 1994. p.195. ISBN/COD:108IPIASDR.

10. ROSETTI-BĂLĂNESCU, Ion, SACHELARIE, Ovid, NEDELICU, Nicolae-George. *Principiile dreptului civil român*. București: Editura de stat, 1947. pp.278-279. ISBN/COD:2VLAPU.

11. TROFIMOV, Igor. Implicații asupra formelor de răspundere în dreptul contemporan, *Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*, seria Drept privat, Chișinău, 2003, pp. 8-9. ISSN 1857-0976.

Revista Națională de Drept

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 2 (254), anul 26 (2025)

Formatul 60x80 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 26,0. Coli editoriale 23,5.
Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009